

banka ve EKONOMİK yorumlar

AYLIK DERGİ • TEMMUZ 1989 • YIL 26 • SAYI 7 • 2000 LIRA (KDV DAHİL)

Ökonomie Mektup 5

Ekonomik Göstergeler (Dr.) 4

Banacılık 5

1988 Yılında Bankalar

Mevduat ve Krediler

Dr. Özlem Akgüç

Sovyet Dis. Teorisinde

Planlı Strüktür

Çatış. Yatırımlar 41

Yrd. Doç. Dr. Süat Oktar

Sermaye Piyasası 46

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Balak

İnflasyonistasyon Olgusu

(Dis. Basında) 55

Doç. Dr. Nilfen Altıntaş

Ekonomik Göstergeler (Dr.) 56

Aynı Ekonomik Olguların 39

Dr. Yıldırım Kılıç

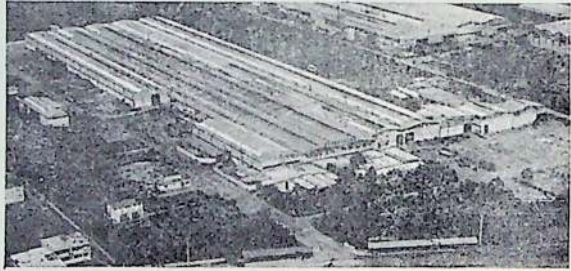
Yeni Yayınlar 52

M. Tarık Yasa

1988 YILINDA BANKALAR
MEVDUAT VE KREDİLER
Genel Çizgileriyle Bankacılık
Kesimindeki Gelişmeler

ÇELİK HALAT

EN BÜYÜK ÜRETİCİ
OLMANIN
SORUMLULUĞUNU
TAŞIYOR.

ÇOKDEMETLİ HALAT
MONOTORON
ÖNGERİLİMLİ BETON TELİ
YAYLIK TEL
GALVANİZLİ TEL ve
LASTİK TELİ

Öncü oluşumuzu bize duyduğunuz güvene borçluyuz.

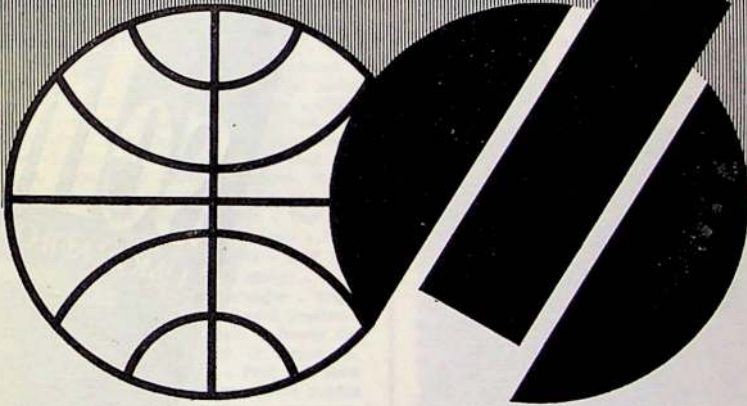

ÇELİK HALAT
ve
TEL SANAYİ A.Ş.

Kabalaş, Setuğu No.27 80040-Istanbul

Tel: (1) 152 45 00 (4 hat) Tlx. 24230 ceha tr Fax: (1) 149 89 22

DÜNYANIN TANIDIĞI TÜRK BANKASI DIŞBANK

Modern bankacılık yönetimi,
çağdaş bankacılık sistemleri,
dünya ticaret ve finans merkezleriyle
kurulmuş güçlü işbirliği...

Dış ticaretiniz, dış bankacılık
işlemleriniz ve tasarruflarınız için..

Yarının olanaklarından bugün
yararlanın

DIŞBANK

BANKACILIKTA ENERJİ

Genel Müdürlük . Yıldız Posta Cad. 54 80280 Gayrettepe - İstanbul P.K. 131 80692 Beşiktaş - İstanbul
Telgraf : Dişbankum - İstanbul Telex 27992 ıdıb tr - 27951 disp tr Teletex (18) 938007 disc tr Telefax : 172 52 78-79
Telefon : 174 42 80 (20 Hat) 175 40 25 (10 Hat) 172 52 93 (7 Hat)

Selin'den yeni bir kolonya

selin®
LAVANTA KOLONYASI

▶ Evet..!
Selin Lavanta

selin®
LİMON KOLONYASI

Doğanın Saf Damlası

banka ve ekonomik yorumlar

Aylık Dergi

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.

Adına İmtiyaz Sahibi

KEMAL KURDAŞ

Yazı İşleri Müdürü

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Prof. Dr. Erdoğan Atkin • Dr. Orhan Altan • Prof. Dr. Osman Fikret Arkun • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Dr. Metin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Ege Cansen • Haluk Ceyhan • Prof. Dr. Lâtif Çakıcı • Mehmet Gün Çalıka • Şinasi Çelikkol • Özer U. Çiller • Bülend Corapçı • Ahmet Demirel • Zeki Döşluoğlu • Necdet Durakbaşa • A. Aydın Dündar • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cumhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönsensay • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Prof. Dr. Haluk A. Kabaaloğlu • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kafaçoğlu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalın • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıç • Prof. Dr. Tamer Koçel • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Nuh Kuşçulu • Prof. Dr. Errol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nefioğlu • Ergin Neng • Rahmi Önen • Prof. Dr. İsmail Özasan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Özluhan • Selâhattin Özmen • Prof. Dr. Ergun Özunay • Doç. Dr. Merih Paşa • Prof. Dr. Reha Poroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş • Osman N. Torun • Prof. Dr. Kemal Tosun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçşiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Doç. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülkem • Dr. Cüneyt Ülsever • A. Doğan Yalıtım • Y. Doç. Dr. Göksel Yücel • Doç. Dr. Ahmet Yüksel

Basım-Yayın Danışmanı

M. Tarık Yaşa

OKURLARA MEKTUP

1.11.1989

Sevgili Okurlarımız,

Bu sayıda «Ekonomik Yorumlar» bölümünün yer alınmış olmasının nedeni, Dergi'de Türk bankacılığına ilişkin ayrıntılı bir incelemenin verilmiş olmasıdır. «1988 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler» başlıklı bu yazıda; ülkemizde bankacılık kesimindeki gelişmeler genel çizgileriyle belirtilmekte, sayısal bilgiler verilerek değerlendirilmeler yapılmakta ve bazı sonuçlara varılmaktadır. İncelemede, bankacılık kesimindeki gelişmeleri geçmiş yıllarla karşılaştıran 19 tablo yer almaktadır. Yapılan açıklamalardan özetle şu sonuçlar çıkmaktadır:

1988 yılında Türkiye'deki banka sayısı 4 artarak, 61'e, şube sayısı ise 111 artarak 6552'ye yükselmiştir. Bankacılık kesiminin, TC Merkez Bankası dışında net aktifleri % 65,3; özkaynakları % 79,1; toplam mevduatı (Döviz Tevdiat Hesapları dahil) % 50,8; kredileri % 48,3; vergi sonrası net kârları ise % 89 oranında artmıştır. Ancak, toplam mevduatın yaklaşık 2 trilyonluk bölümü, yıl sonundaki bankalararası mevduat ile ticari mevduata ilişkin yapıy işlemlerden kaynaklanmaktadır. Carl fiyatları 1988'de TL mevduat artış hızı % 43,3'ten % 56'ya yükselmiştir. Döviz Tevdiat Hesapları'ndaki artış hızı % 115,9'dan % 68,1'e gerilerken, mevduat içindeki payı % 23,2'den % 24,5'e çıkmıştır. Bankalarda mevduatın yapısı değişmiştir. 1988'de en hızlı artış (% 83,4) gösteren mevduat türü tasarruf mevduatıdır. Geçen yıl banka kredilerindeki artış hızı, bir önceki yıla göre yavaşlayarak % 62,4'ten % 48,3'e düşmüştür. Son iki yıldır, fiyat artışlarındaki hızlanmaya karşın banka kredilerindeki yavaşlama dikkati çekmektedir. Bankalar, 1988'de özkaynaklarını güçlendirmişler, kârlılık açısından önceki yıllara göre daha başarılı bir dönem geçirmişlerdir.

Dergi'de yer alan diğer yazıların da her zaman olduğu gibi ilginç keçeğini limit ediyoruz. Bu arada özellikle «Sovyet Dış Ticaretinde Perestrojka: Ortak Yatırımlara» başlıklı yazıyı okumanızı salık veririz.

Saygılarımızla,

AYLIK DERGİ TEMMUZ 1989 YIL : 26 SAYI : 7 2000 LİRA (KDV DAHİL)

İDARE YERİ: Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak No. 6 Kat 2; Sultanahmet - İstanbul • TELEFON : 526 34 11 • YAZIŞMA : P.K. 763; Karaköy - İstanbul • AÇIKLAMA : Dergi'de çıkan yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir • KDV DAHİL YILLIK ABONE : 24.000.— TL; ÖCİRENCİLERE : 12.000.— TL. • İLAN FİYATLARI : Arka Kapak 500.000.— TL, Ön Kapak İç 300.000.— TL, Arka Kapak İç 250.000.— TL, Tam Sayfa (Ekonomik Yorumlar bölümü öncesi ve içi) 200.000.— TL, Tam Sayfa 175.000.— TL, Yarım Sayfa 100.000.— TL, Çeyrek Sayfa 50.000.— TL, Renk Farkı 100.000 TL. • NOT : İlan fiyatlarına % 10 oranında KDV ilave edilmektedir • BANKA HESAP NUMARALARI (İstanbul) : Akbank Türbe Şubesi 443, İş Bankası Türbe Şubesi 15410, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi 768 • DİZGİ - TERTİP - BASKI : Mel/Er Matbaası, Telefon : 528 28 90 • ÇILT : ŞEMA, Telefon : 556 31 09 • BASKI TARİHİ : 28 Temmuz 1989 • SAYISI : 6000

ekonomik göstergeler

	1987	1988	1989		
			Şubat	Mart	Nisan
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	2998.5	3689.3	3878.7	3314.6	3685.0
Banknot Miktarı (milyar TL.)	3018.3	4485.1	4676.2	4994.6	5285.9
T.C. Merkez Bankası Kredileri (milyar TL.)	3438.7	5142.3	5238.4	5469.3	5355.7
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL.)	1406.6	2081.9	2305.4	2172.7	2154.1
BANKALAR (milyar TL.)					
Toplam Mevduat	18565.1	28972.3	26875.3		
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	5179.0	6528.8	4769.4		
Tasarruf Mevduatı	6929.2	12711.3	13022.0		
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	1512.1	1878.7	1583.5		
Vadeli Tasarruf Mevduatı	5417.1	10832.6	11438.5		
Mevduat Sertifikası	1392.1	1251.1	1385.0		
Resmî Kuruluş Mevduatı	2237.3	1485.8	1783.6		
Bankalar Mevduatı	2035.8	6528.8	1974.9		
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	791.6	3732.1	3940.4		
Döviz Tevlatı	5598.1	9411.3	9565.9		
Toplam Krediler	18709.6	27750.7	26844.5		
Tarım	2758.6	4498.1	4427.2		
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	2312.7	3967.9	4040.8		
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	686.1	1163.7	965.6		
Gayrimenkul (İpotek Karşılığı)	1539.1	2194.6	2452.0		
Denizcilik	59.7	91.4	85.8		
Ticari, Sınal, Sair	11353.1	15835.0	14873.1		
PARA ARZI (milyar TL.)	6593.0	11243.3	10019.7	10590.1	11613.3
FİYATLAR (DİE Toptan Eşya 1981 = 100, Tüketici 1978 — 1979 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	751.9	1274.2	1442.9	1476.0	1543.0
Tarım (Genel)	654.0	1073.9	1320.9	1331.3	1364.0
İmalat Sanayii (Genel)	755.0	1345.5	1470.2	1515.2	1600.8
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	2767.2	4848.3	5334.4	5469.2	5666.5
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	3194.4	5636.8	6127.9	6261.3	6459.7
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	14163.1	14339.7	2108.2	3317.4	4592.6
Dışsatım (FOB)	10190.0	11662.1	1724.6	2830.0	3812.0
İşçi Dövizleri	2021.0	1755.0	354.0	505.0	

Notlar : (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Sosyal güvenlik kurumları mevduatı, Ekim 1988'den itibaren, Resmî Kuruluşlar Mevduatı'ndan Diğer Kuruluşlar Mevduatı grubuna alınmıştır. (4) Banka kredilerine, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank, eski DYB) kredileri dahildir. (5) Bankalar Ocak 1989 sonu itibariyledir. (6) Para arzı (M_1) dar tanımlıdır.

BANKACILIK

1988 YILINDA Bankalar, Mevduat ve Krediler

DR. ÖZTİN AKGÜÇ

I. Genel Çizgileriyle Gelişmeler

1988 yılında ülkemizde bankacılık alanındaki gelişmeler genel çizgileriyle şöyle özetlenebilir :

(i) 1988 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı (TCMB dahil) bir önceki yıla göre 4 artarak 61'e yükselmiştir. 1988 yılında ülkemizde ulusal ticaret bankası olarak Netbank, Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası; yabancı sermayeli olarak Birleşik Türk Körfez Bankası, yatırım bankası olarak Türk Merchant Bank ve Yatırım Bank kurulmuş, Fransa'nın büyük bankalarından Crédit Lyonnais, şube olarak ülkemizde yeniden faaliyete geçmiştir. Buna karşı, Türkiye Emlak Kredi Bankası ile Anadolu Bankası, Türkiye Emlak Bankası -Konutbank- ismi altında birleştirilmiş, Çaybank'ın ise bankacılık faaliyeti durdurulmuştur. Bu nedenle 1988'de ülkemizde faaliyete geçen yeni banka sayısı altı olmasına karşılık, banka sayısında net artış dört olmuştur. 1988 yılında ülkemizde yeni kurulan bankaların ihtisas bankası veya yatırım bankası türünde olduğu dikkati çekmektedir.

(ii) Türk bankacılık sisteminin yapısı, 1988 yılında, önceki yıllara göre göze çarpıcı bir değişiklik göstermemiştir. Türkiye'nin önde gelen dört ticaret (mevduat) bankası, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi Bankası'nın 1988 yıl sonu itibarıyla toplam mevduat içindeki payları (döviz tevdiat hesapları -DTH- dahil) % 56,9; toplam nakdi krediler içindeki payları da (kalkınma ve yatırım bankaları hariç) % 52,8'dir. Dört bankanın toplanan krediler ve mevduat içinde bu denli yüksek paya sahip olması, Türk bankacılık sisteminde bir yığınlaşmanın olduğunu ve bu yığınlaşmanın sürdüğünü göstermektedir. Ancak, son yıllarda bu önde gelen dört bankanın toplam krediler ve mevduat içindeki paylarının görece olarak azaldığı da gözlenmektedir. Gerçekten bu dört bankanın, 1987 yılında toplam mevduat içindeki payı % 59,3, nakdi krediler içindeki payları da % 55,3 iken, 1988 yılında bu paylar sırasıyla % 56,9 ve % 52,8'e düşmüştür. Sisteme yeni girişler ve bazı orta çaplı kamu ve özel bankaların hızlı büyümeleri, dört büyük bankanın toplam kredi ve

mevduat içindeki paylarını aşağıya doğru çekmektedir. Türk banka sisteminin oligopolistik yapısı sürmekle beraber, bu yapı içinde rekabetin giderek arttığı da görülmektedir.

(iii) Özellikle 1980 yılından sonra ülkemizde gerek şube açarak gerek kurularak faaliyet gösteren yabancı banka sayısındaki artış, 1988 yılında da sürmüştür. Gerçekten 1988 yılında da ülkemizde yabancı sermayeli olarak Birleşik Türk Körfez Bankası kurulmuş. Crédit Lyonnais de şube açarak faaliyete geçmiştir. Bunun yanı sıra 1988 yılında kurulan Türk Merchant Bank'la, Yatırım Bank yabancı sermaye iştiraklidir. Yine geçen yıl Ratı Almanya'nın önde gelen bankalarından Dresdner Bank, BNP Ak Bank'a katılmış bankanın adı BNP - Ak - Dresdner Bank olarak değiştirilmiştir. Ülkemizde yabancı banka sayısındaki artışa karşın, yabancı bankaların toplam mevduat ve krediler içindeki payı düşüktür ve bu pay son yıllarda çok ufak değişimler göstermektedir. Yabancı bankaların 1988 yılında toplam mevduat içindeki payları (DTH'lar dahil) % 3.8, nakdi krediler içindeki payları da (kalkınma ve yatırım bankaları hariç) % 3.4'dür. Bir önceki yıl ise söz konusu paylar, sırasıyla % 3.7 ve % 2.8 idi. Bu oranlar, ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların toplam krediler ve mevduat içindeki paylarının düşük olduğunu ve son yıllarda önemli artışlar göstermediğini ortaya koymaktadır.

(iv) 1988 yılında banka şube sayısı, bir önceki yıla göre % 1.7 oranında artarak 6441'den 6552'ye yükselmiştir. 1980 yılından sonra ülkemizde banka şube sayısı artış hızında belirgin bir yavaşlama gözlenmekle beraber, 1988 yılında şube sayısındaki artış hızı, son yıllara göre hafifçe de olsa yükselmiştir.

(v) 1988 yılında mevduat artış

hızı, cari fiyatlarla bir önceki yıla göre yükselmiştir. Döviz tevdiat hesapları (DTH'lar hariç) toplam mevduat 1988 yılında % 56,0 oranında artarak yıl sonunda 28.972,3 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl ise mevduatta artış hızı (DTH'lar hariç) % 40,3 idi. Döviz tevdiat hesapları ile birlikte 1988 yılı sonunda toplam mevduatın ulaştığı büyüklük ise 38.383,6 milyar TL'dir. Buna göre DTH'lar dahil toplam mevduat artış hızı 1988 yılında % 58,8'dir. 1987 yılında ise DTH'larla birlikte toplam mevduatta artış hızı % 52,7 idi. 1988 yılında fiyat artış hızının önceki yıllara göre artarak % 75,0'e yükseldiği dikkate alınarak, enflasyon etkisinden arındırılarak mevduat artış hızı hesaplandığında, reel olarak mevduat artış hızının 1988 yılında da yavaşladığı görülmektedir.

Banka bilançolarının şeffaflığı konusunda ileri adımlar atılmaya çalışıldığı bir dönemde dahi, bankaların vine yapay işlemlerle yıl sonlarında mevduat rakamlarını önemli boyutta şişkin gösterme eğilimleri sürmektedir. 1988 yılı sonunda da 2 trilyon TL'vi aşkın fiktif mevduat yaratıldığı söylenebilir. 1988 yıl sonunda yaratılan mevduat şöyle irdelenebilir:

Kasım/1988 sonunda 4.6 trilyon TL düzeyinde olan ticari kuruluşlar mevduatı Aralık/1988 sonu itibariyle 6.5 trilyon liraya; vine Kasım sonu itibariyle 1.6 trilyon lira olan bankalar mevduatı, bir ay gibi kısa bir sürede katlanarak yıl sonunda 3.3 trilyon liraya yükselmiştir. Genelde ticari kuruluşlar mevduatı ile bankalar mevduatı, yıl sonunda yapay işlemlerle şişkin gösterilmeye elverişli mevduat türleri olmaktadır.

(vi) 1988 yılında toplam mevduat, (DTH'larla birlikte) cari fiyatlarla bir önceki yıla göre % 58,8 oranında artmış gözükmeyle beraber, mevduat

türleri itibariyle artış hızları çok farklı olmuştur. 1988 yılında en hızlı artış gösteren mevduat türü % 83,4 ile tasarruf mevduatıdır. Her ne kadar Diğer Kuruluşlar Mevduatı (sair mevduat) % 371,5 oranında artış göstermiş olmakla beraber, diğer kuruluşlar veya sair mevduatta bu artış, hüvük ölçüde tanım ve kapsam değişikliğinden kaynaklanmıştır. Ekim/1988'den itibaren, daha önce resmi kuruluşlar mevduatı kapsamında gösterilen sosyal güvenlik kurumları mevduatı anılan tarihten itibaren diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) arasında gösterilmeye başlanmıştır. 1988 yılında bankalararası mevduat % 60,3, ticari mevduat % 26,1 oranında artış göstermiş olmakla beraber, bu iki grup mevduat içinde önemli boyutta yapay mevduat olduğu bilinmektedir.

1988 yılında mevduat sertifikası, bir önceki yıla göre % 10,1, resmi kuruluşlar mevduatı da % 33,6 oranında azalış göstermiştir. Ancak resmi kuruluşlar mevduatındaki bu azalış, tümüyle tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmıştır.

1988 yılında döviz tevdiat hesaplarında artış hızı bir önceki yıla göre vavaşlamış. 1987 yılında % 115,9 olan döviz mevduatında artış hızı, 1988 yılında % 68,1'e düşmüştür. Böyle olmakla beraber DTH'lar, yıl sonunda 9411,3 milyar TL'ye ulaşmıştır.

(vii) 1984 yılından bu yana mevduat yapısı veya kompozisyonu değişime göstermekte. DTH'ların toplam mevduat içindeki payı sürekli yükselmektedir. 1988 yılında DTH'ların artış hızında bir vavaşlama olmasına karşın, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı yine de yükselerek, % 74,5'e ulaşmıştır. Bir önceki yıl ise bu oran % 23,2 düzeyinde idi. Kaldı ki, toplam mevduat yıl sonundaki vavaş artıştan arındırıldığında, DTH'

ların toplam mevduat içindeki payının % 30 dolayında olduğu hesaplanmaktadır. Bu oran, görece olarak çok yüksek olup, DTH'ların hem bankalar hem de dış ödemeler dengesi açısından bazı sorunlar yaratabileceğini göstermektedir. Her ne kadar 1988 yılında TL mevduat hesaplarına uygulanan yüksek faiz, DTH'lar hesaplarına kayışı bir ölçüde frenlemiş ise de, 1988 yılında da DTH'lardaki artış hızı, yine de TL mevduat hesaplarındaki artış hızından daha yüksek olmuştur.

1988 sonu itibariyle DTH'lar dışında toplam mevduatın yapısı, % 43,9'u tasarruf mevduatı, % 22,5'i ticari mevduat, % 12,9'u diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat), % 11,3'ü bankalar mevduatı, % 5,1'i resmi kuruluşlar mevduatı ve % 4,3'ü de mevduat sertifikası şeklindedir.

Son yıllarda tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı düşüş gösterirken, bu eğilim 1988 yılında değişmiş. tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı yeniden yükselme başlamıştır. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1984 yılında % 60,0 düzeyinde iken, bu nay izleyen yıllarda sürekli azalarak 1987 yılında % 37,3'e değin düşmüş 1988'de yeniden % 43,9'a yükselmiştir. 1984 sonrasında tasarruf mevduatında DTH'lara doğru bir kavma olmuş, bu kavma tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payının hızla düşmesine karşılık DTH'ların toplam mevduat içindeki payının yükselmesine yol açmıştır. 1988 yılında TL tasarruf mevduatı hesaplarına görece olarak yüksek faiz uygulanması bu eğilimi bir ölçüde değiştirmiş ve anılan yılda tasarruf mevduatı, DTH'lardan daha hızlı artış göstermiştir.

Ticari kuruluşlar mevduatının toplam mevduat içindeki payı, 1984 yılında son yılların en düşük düzeyi olan % 21,7'ye değin düştükten son-

ra yükselmeye başlamış, 1987 yılında % 27,9'a kadar yükseldikten sonra 1988 yılında yeniden % 22,5'e düşmüştür. 1988 yılının ikinci yarısında ekonominin içine girmiş olduğu ekonomik durgunluk, kuşkusuz, ticari mevduat üzerinde de etkili olmuş, ticari mevduat artış hızını önemli boyutta yavaşlatmıştır.

Türk bankacılık sisteminde mevduat ayırımına 1984 yılından sonra giren, sair mevduat (diğer kuruluşlar mevduatı), toplam mevduat içinde (DTH'lar hariç) geçen yıllar % 4 dolayında bir pay taşırken, bu pay 1988 yılında birden % 12,9'a yükselmiştir. Daha önce de değinildiği gibi, 1988 yılında sair mevduat veya diğer kuruluşlar mevduatında bu hızlı artış, tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmıştır. Ekim 1988'e kadar resmi kuruluşlar mevduatı kapsamında olan sosyal güvenlik kurumları mevduatının, söz konusu tarihten itibaren sair mevduat kapsamına alınması, mevduat kompozisyonunu etkilemiş, sair mevduatın toplam mevduat içindeki payı artarken, resmi kuruluşlar mevduatının payı azalmıştır.

1988 yılında kapsam veya tanım değişikliği nedeniyle resmi kuruluşlar mevduatının payı, % 12,0'den % 5,1'e gerilemiştir.

Mevduat sertifikası 1988 yılında azaldığından, mevduat sertifikasının toplam mevduat içindeki payı % 7,5'ten % 4,3'e gerilemiştir.

(viii) Son yıllarda faiz politikası mevduat üzerinde en belirgin etkisini, mevduatın vade yapısı ile mevduatın TL tasarruf mevduatı ve DTH olarak dağılımı üzerinde göstermektedir. Vadeli ve vadesiz mevduata uygulanan faiz oranları, mevduatın vade yapısını değiştirmektedir. 1988 yılında bankalarımızda toplam mevduatın (DTH'lar dahil) % 62,9'u vadeli (bir ay ve daha uzun süreli), % 37,1'i

ise vadesizdir. Bu dağılım 1987 yılında % 56,7 vadeli, % 43,3 vadesiz şeklinde idi. DTH'lar hariç, mevduatın 1988 sonunda vade dağılımı ise, % 61,6 vadeli, % 38,4 vadesiz şeklindedir. Bu oranlar 1987 yılı sonunda % 54,4 ve % 45,6 idi. İncelenen yılda DTH'ların % 32,8 vadesiz % 67,2'si vadeliydi. Bir önceki yıl ise DTH'ların % 36,1'i vadesiz % 63,9'u vadeli idi. 1987 yılı ile yapılan karşılaştırmalar, 1988 yılında gerek toplam mevduat, gerek DTH'lar içinde vadeli mevduatın payının yükseldiğini göstermektedir. 1987 yılında vadesiz mevduat vadeli mevduattan daha hızlı artış göstermiş iken, 1988 yılında bu gelişmenin yönü değişmiş, vadeli mevduat, vadesiz mevduattan çok daha hızlı artmıştır.

Faiz oranlarındaki değişikliğin tasarruf mevduatının vade dağılımı üzerindeki etkisi çok daha belirgin olmaktadır. 1988 öncesinde, 1985'den itibaren vadesiz tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı sürekli artarak % 13,1'den % 21,8'e kadar çıkmış iken, 1988 yılında gelişmenin yönü değişmiş, vadesiz tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı önemli bir gerileme ile % 14,8'e düşmüştür. Buna karşı vadeli tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı önemli bir gerileme ile % 14,8'e düşmüştür. Buna karşı vadeli tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içindeki payı % 78,2'den % 85,2'ye yükselmiştir.

(ix) Kamusal sermayeli bankaların (KİT veya bağlı ortaklık şeklindeki bankaların), mevduat ve kredi pazarındaki ağırlıkları 1988 yılında da artarak sürmüştür. Kamusal sermayeli bankaların 1988 sonu itibarıyla toplam mevduat içindeki payı % 43,4, krediler içindeki payı (kalkınma ve yatırım bankaları dahil) da % 58,2'dir. Kamusal sermayeli bankaların 1987 yıl sonu itibarıyla

toplam mevduat içindeki payı % 41,5'e, krediler içindeki payı da % 57,6 düzeyinde idi.

(x) 1988 yılında bankaların özkaynakları (dönem kârı hariç) bir önceki yıla göre % 79,1 oranında artarak, 1988 yılı sonunda (T.C. Merkez Bankası hariç) 4.431,7 milyar TL'ye yükselmiştir. 1988 yılında bankaların özkaynaklarını güçlendirdikleri görülmektedir. 1985, 1986 ve 1987 yıllarında banka özkaynaklarında artış oranı, sırasıyla % 34,6, % 36,0 ve % 62,6 iken, bu oran 1988'de % 79,1'e yükselmiştir. Bankalar Kanunu çerçevesinde Bakanlar Kurulu'nca yapılan bankalarda asgari sermayeye ilişkin düzenlemeye, daha açık bir deyişle bankalar için yükseltilecek asgari sermaye koşuluuna uyum çabaları, 1988 yılında öz kaynaklarda hızlı bir artışa yol açmıştır.

(xi) 1988 yılında bankaların net aktif toplamı (aktif toplamından ödenmemiş sermaye ile zararlar indirildikten sonra), cari fiyatlarla % 65,3 oranında artarak, 68.354,9 milyar TL'ye yükselmiştir. Bankalar genelinde 1988 yılında Özkaynak/Net Aktif Toplamı oranı % 6,0'dan % 6,5'e yükselmiştir. Bankalar ortalama olarak 1987 yılında net varlıklarının % 6,0'sını özkaynakları ile finanse ederlerken, 1988 yılında net varlıklarının (aktiflerinin) % 6,5'ini özkaynakları ile finanse eder duruma gelmişlerdir. Dönem kârı ile birlikte özkaynakların net varlık (aktif) finansmanındaki payı % 9,1'e kadar yükselmektedir. Özkaynak/Net Aktif Toplamı oranının yükselmesi 1988 yılında özkaynakların, net aktif toplamından daha hızlı arttığını ortaya koymaktadır. Nitekim bankalar genelinde 1988 yılında özkaynaklar % 79,1 oranında artarken, net aktiflerde artış % 65,3 oranında kalmıştır.

Ticaret veya mevduat bankalarının (kalkınma ve yatırım bankaları

dışındaki bankaların) 1988 yılında net aktif toplamı bir önceki yıla göre % 62,2 oranında artarken, özkaynaklar % 80,9 oranında artmış, bunun sonucu söz konusu bankalarda 1987 yılında % 5,6 olan Özkaynak/Net Aktif Toplamı oranı 1988 yılında % 6,2'ye yükselmiştir. Göstergeler, bankaların 1988 yılında mali yapılarının, bir önceki yıla göre daha sağlıklı duruma geldiğini göstermektedir.

(xii) T.C. Merkez Bankası'nın bankalara açmış olduğu krediler (reskont ve avans kredileri), 1988 yılında bir önceki yıla göre % 52,7 oranında artarak, 1.168,3 milyar TL'den 1.783,6 milyar liraya yükselmiştir. Bir önceki yıl TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu kredilerin % 122,5 oranında arttığı dikkate alındığında, 1988 yılında TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu kredilerde görece bir yavaşlama gözlenmektedir. 1987 yılında çok hızlı artış gösteren TCMB'nin tarım sektörü finansmanına yönelik kredileri, 1988 yılında yavaşlamıştır. 1988 yılında TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler içinde dışsatımın finansmanına yönelik olan krediler en hızlı artışı göstermiştir. Buna karşı sanayi sektörünün finansmanına yönelik olan krediler, sadece % 28,5 oranında artmıştır.

(xiii) 1988 yılında tüm banka kredileri (ticaret bankaları artı kalkınma ve yatırım banka kredileri), bir önceki yıla göre % 48,3 oranında artarak yıl sonu itibarıyla 27.750,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. 1988 yılında banka kredilerinde artış hızı, cari fiyatlarla dahil önceki yıllara göre yavaşlamıştır. Banka kredilerinde artış hızı 1986 yılında % 77,0 oranında iken, bu hız 1987 yılında % 62,4'e, 1988'de de % 48,3'e kadar düşmüştür. Fiyat artışlarının hızlandığı 1987 ve 1988 yıllarında banka kredileri artış

hızındaki yavaşlama dikkati çekmektedir.

Kalkınma ve yatırım bankaları dışında, mevduat veya ticaret bankaları olarak nitelendirilebileceğimiz bankaların kredileri, 1988 yılında % 45,0 oranında artarak 23.782,8 milyar TL'ye yükselmiştir. Bir önceki yıl mevduat veya ticaret bankalarının kredilerinde artış oranı % 72,8 idi. 1988 yılında ticaret (mevduat) bankaları kredilerinde artış oranında yavaşlama daha belirgin olmuştur. 1984 yılından sonra, ilk kez 1988 yılında kredilerdeki artış hızı, mevduat artış hızının gerisinde kalmıştır.

Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış ise 1988 yılında, önceki yıllara göre hızlanmıştır. 1987 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 55,0 oranında artmış iken, bu artış oranı 1988 yılında % 71,6'ya yükselmiştir. Bu artış esas itibariyle kamusal sermayeli yatırım ve kalkınma bankalarından kaynaklanmıştır. 1988 yılında kamusal sermayeli yatırım ve kalkınma bankalarının kredileri, bir önceki yıla göre % 78,4 oranında artmıştır. Bu artışta, İller Bankası'nın yerel yönetimlere verdiği kredilerle, T. İhracat Kredi Bankası'nın (Eximbank'ın) açmış olduğu kredilerde genişleme önemli rol oynamıştır. 1988 yılında özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızı ise, bu gruba iki yeni bankanın katılmasına karşın, % 49,4 oranında kalmıştır. Özel kesimin imalat sanayi yatırımlarında yavaşlama, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları kredilerine de vansımıştır.

(xlv) 1988 yılında mevduatın kredilerden çok daha hızlı artması bankalarda kredi/mevduat oranını düşürmüştür. 1988 yılında ticaret (mevduat) bankalarında, kredi/mevduat oranı DTH'lar dahil, % 62,0'dir. Anılan oran 1987 yılında % 67,9 idi. Oranın düşüşü, bankaların geçen yıl

topladıkları mevduatı krediye dönüştürmekte bazı sorunlarla karşılaştıklarını göstermektedir.

DTH'lar hariç, ticaret bankaları genelinde mevduatın krediye dönüştürülme oranı % 82,1'e yükselmektedir. 1987 yılında bu oran % 88,0 düzeyinde idi. Banka kaynakları içinde DTH'lar giderek önem kazanmakta olup, DTH'ların da bir mevduat türü olduğuna kuşku yoktur. Bu nedenle bankalarda kredi/mevduat oranı hesaplanırken, oranın paydasında DTH'ların da yer alması gerekmektedir. Aksi halde hesaplanan oran yanıltıcı olmaktadır.

(xv) Son yıllarda Türk bankacılığının dışa açılma çabalarına karşın, dışa açılmanın 1988 yılında da nicelik olarak bir aşama, bir ilerleme gösterdiği söylenemez. Ulusal bankaların yurt dışındaki şube sayısı 1988 yılında bir artarak 14'den 15'e yükselmiştir. Kaldı ki, bu yurt dışı şubelerinin 8'i Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunmaktadır. Ulusal bankaların yurt dışı şubelerinin topladıkları mevduat, toplam mevduatın % 2,2'sini, açtıkları krediler de toplam kredilerin % 2,6'sını oluşturmaktadır. Bu oranlar 1987 yılında daha yüksek sırasıyla % 2,3 ve % 3,0 düzeylerinde idi. Ülkemizdeki yabancı bankaların da 1988 sonu itibariyle toplam mevduat içindeki payları % 3,8 toplam krediler içindeki payları da, kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil % 2,9, yatırım ve kalkınma bankaları hariç % 3,4'dür.

(xvi) 1988 kârlılık açısından, bankalar için önceki yıllara göre daha başarılı bir yıl olmuştur. Bankaların toplam net kârları (zararlı bankaların zararları indirildikten sonra) 1988 yılında, 1987 yılına göre yaklaşık % 89 oranında artış göstererek 1.698,7 milyar TL'ye yükselmiştir. 1986 ve 1987 yıllarında banka kârlarındaki artış oranları sırasıyla % 74,5 ve %

96 idi. Son üç yıldır bankaların net kârlarında hızlı bir artış gözlenmektedir. Bu gelişme de kuşkusuz, kredi faiz ve komisyonlarının serbest bırakılmasının yanı sıra, bankaların yararlandıkları vergi bağımsızlıkları nedeniyle bankaların fiilen ödedikleri vergilerin çok düşük düzeyde kalması da rol oynamaktadır. 1988 yılında ticaret ve mevduat bankalarının ayırdıkları vergi karşılıklarının vergi öncesi kârlarına oranı % 11,4'tür. Bu oran bir önceki yıl % 10,6 düzeyinde idi.

1988 yılında bankaların faiz marjları, aldıkları faizlerle verdikleri faizler arasındaki farkın, alınan faizlere oranı, % 21,3 olmuştur. Diğer bir deyişle bankalar 1988 yılında aldıkları faizlerin % 78,7'sini kullandıkları kaynaklara faiz olarak ödemişlerdir. Bankalarda faiz marjları yükselmektedir. 1986 yılında % 13,2 olan faiz marjı, 1987 yılında % 17,8'e, 1988 yılında da % 21,3'e yükselmiştir. Kredi faizlerinde serbesti bankalar lehine faiz marjını yükseltmiştir.

1988 yılında bankaların öz sermaye kârlılığı da önceki yıllara göre yükselerek genelde % 38,3 olmuştur. Net Kâr/Öz Sermaye şeklinde hesaplanan öz sermaye kârlılığı, 1985 yılında % 25,3 iken, 1986'da % 30,1'e, 1987'de % 36,3 ve 1988 yılında da % 38,3'e yükselmiştir. Bankalarda öz sermaye kârlılığı da, son yıllarda faiz marjına paralel bir artış göstermektedir. 1988 yılında banka kârları genelde % 29,0 oranında artarken, öz sermaye artışının % 80,9 oranında olması, daha acık bir devisle kâr artışının, öz sermaye (veya özkaynak) artışından daha hızlı olması, bankalarda öz sermaye kârlılığını yükseltmiştir.

Bankaların genelinde 1988 yılında öz sermaye kârlılığının % 38,3 oranında olmasına karşın, banka grupları itibariyle Net Kâr/Öz Sermaye

oranları farklıdır. Ticaret veya mevduat bankaları olarak nitelendirilen bankalarda 1988 yılında öz sermaye kârlılığı, ortalama olarak, % 41,1'e yükselirken bu oran kalkınma ve yatırım bankalarında % 20,0'e düşmektedir. Bir önceki yılda da ticaret bankalarının kârı genelde kalkınma ve yatırım bankalarından daha yüksek olup, % 39,1 iken, bu oran kalkınma bankalarında % 19,3 düzeyinde bulunmaktaydı. Açıklanan bilançolara göre, 1988 yılında gerek ticaret (mevduat) gerek kalkınma ve yatırım bankalarının genelde kârlılıkları bir önceki yıla göre yükselmiştir.

Ticaret veya mevduat bankaları grubu içinde de bankalar itibariyle kârlılık oranları farklıdır. Yabancı sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı ortalama olarak % 79,0'a kadar yükselirken, öz sermaye kârlılığı özel sermayeli ulusal ticaret bankalarında % 41,3'e, kamusal sermayeli mevduat bankalarında % 37,3'e düşmektedir. 1988 yılında ulusal sermayeli ticaret bankaları dışında, diğer banka gruplarında öz sermaye kârlılığının bir önceki yıla göre yükseldiği görülmektedir. Yabancı sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı, ortalama olarak, % 52,2'den % 79,0'a, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 32,6'dan % 37,3'e yükselirken, özel sermayeli ticaret bankalarında hafif bir gerileme ile % 43,4'den % 41,3'e düşmüştür. Özel sermayeli bankaların, Bakanlar Kurulu'nca yeniden düzenlenen esaslı sermaye koşuluna uyum sağlamak için, özkaynaklarını büyük boyutta (% 97,7 oranında) artırmaları, öz sermaye kârlılığında hafif de olsa bir düşüşe yol açmıştır.

1988 yılında Türk bankacılık sisteminin aktif kârlılığı da, bir önceki yıla göre artmış. 1987 yılında % 2,17 olan aktif kârlılığı 1988 yılında % 2,5'e yükselmiştir. Aktif kârlılığının artışı, 1988 yılında bankalar genelinde net

kârın, aktif toplamından daha hızlı arttığını göstermektedir.

(xvi) Açıklanan bilançolara göre bankalarda tahsili gecikmiş alacakların ulaşılmış olduğu boyut, genelde bankaların varlığı açısından tehlikeli gözükmemektedir. Bankaların birleşik bilançolarına göre, 1988 yıl sonu itibarıyla bankaların tahsili gecikmiş alacaklarının net tutarı 797,2 milyar TL'dir. Diğer bir deyişle bankalar tahsili gecikmiş alacaklarının 797,2 milyar TL'lik bölümü için henüz karşılık ayırmamışlardır. Bir önceki yıl bankaların tahsili gecikmiş alacakları tutarı net olarak 826,0 milyar TL olarak görülmekteydi. Bilançoları şeffaflaştırma çabalarına karşın, bilançolardan tahsili gecikmiş alacakların ve 1988 yılı sonuna kadar bunlar için ayrılmış karşılıkların tutarı anlaşılammaktadır. Bankaların 1988 yılı sonu itibarıyla kredilerinin ulaştığı tutarın 27,7 trilyon TL olduğu, net kârlarının 1,7 trilyon TL'ye yaklaştığı, özkaynaklarının 4,4 trilyon TL'yi aştığı dikkate alındığında, 797,2 milyar TL'lik tahsili gecikmiş net alacak tutarı, ağırlıklı bir sorun olarak görülmemektedir. Ancak banka bilançolarında gösterilen Tahsili Gecikmiş Alacakların gerçekliği, ayrılan karşılıkların yeterli olup olmadığı tartışma konusudur. Bilançolarda gösterilen tutarlar ne olursa olsun, Türkiye'de boyutu tam olarak bilinmeyen bir donuk ve/veya batık kredi sorunu olduğu açıktır. Bakanlar Kurulu'nun Mayıs 1988'de yayımlanan karşılık kararnameşinin daha sonra sulandırılması, Tahsili Gecikmiş Alacaklar konusunda bilançolardan net bir görüntü elde edilmesini engellemiştir.

II. Sayısal Bilgiler ve Değerlendirmeler

Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1988» isimli 155 numaralı yayını ile TCMB'nin 1988 Yıllık Raporu'ndan yararlanarak 1988 yılında

banka, mevduat ve krediler alanındaki gelişmeler, aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

A. Kurumsal Gelişmeler

1 — Faaliyette Bulunan Bankalar

1988 yılı sonunda ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı, 61'dir. Mevcut bankalar, aşağıdaki şekilde ayırımı tabi tutulabilir (Tablo I):

TABLO I

Türkiye'de Faaliyette Bulunan Bankalar
1988 Sonu İtibarıyla

Bankalar	Adet
- Emisyon Bankası (T.C. Merkez Bankası)	1
- Ulusal Ticaret (Mevduat) Bankaları	33
Kamu Sermayeli Bankalar	8
Özel Sermayeli Bankalar	25
- Yabancı Bankalar	19
Türkiye'de Kurulmuş Yabancı Bankalar	4
Türkiye'de Şube Açan Bankalar	15
- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	8
Kamu Sermayeli	4
Özel Sermayeli	4
Toplam	61

1988 yılında ülkemizde yeni kurulan beş banka, Netbank, Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası, Birleşik Türk Körfez Bankası, Türk Merchant Bank ve Yatırım Bank'dır. Bu bankalardan Türk Körfez Bankası, yabancı sermayeli olup, Türk Merchant Bank ve Yatırım Bank'da yabancı sermaye iştiraklidir. Geçen yıl ülkemizde kurulan bankaların hemen tümü ihtisas bankası ve/veya yatırım bankası türündedir.

Ayrıca Fransa'nın önde gelen bankalarından Crédit Lyonnais yıllardan sonra şube açarak ülkemizde yeniden faaliyete geçmiştir.

Mali açıdan zor duruma düşmüş bulunan Anadolu Bankası 1988 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası ile birleştirilerek Türkiye Emlak Bankası, -Konutbank- oluşturulmuştur. Çaybank'ın da bankacılık faaliyeti durdurulmuştur.

1988 yılında ayrıca Devlet İşçi ve Yatırım Bankası (DESİYAB)'nın ünvanı Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiş ve T.C. Turizm Bankası'nın bu banka ile birleştirilmesi kararlaştırılmış ise de, birleşme işlemi 1988 yılı sonuna kadar tamamlanamamıştır. Batı Almanya'nın önde gelen bankalarından Dresdner Bank'ın, BNP-Ak Bank'a katılması ile de anılan bankanın adı BNP-Ak-Dresdner Bank olarak değiştirilmiştir. Ancak bu ünvan değişiklikleri, ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısını etkilememiştir.

2 — Şube Sayısı

1988 yılında banka şube sayısı 111 artarak 6441'den 6552'ye yükselmiştir. Şube sayısındaki artış oranı yaklaşık olarak % 1,7'dir. Artış oranının düşük düzeyde olmasına karşın, 1983 ve 1984 yılında azalış gösteren banka şube sayısının 1985 yılından itibaren yeniden artış göstermeye başlaması dikkati çekmektedir. 1988 yılında da bu artış bir ölçüde hızlanmıştır. Şube sayısına bankaların yurt dışındaki bulunan 15 şubesi de (Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde 8, F. Almanya'da 3, İngiltere'de 2, A.B.D.'de 1, Bahreyn'de 1 şube) dahil bulunmaktadır.

1970-1988 döneminde banka şube sayısındaki gelişmeler, Tablo II'de verilmiştir.

Türkiye'de 1988 yılında yeni bankalar kurulmasına karşın banka şube

sayısındaki artışın sınırlı ölçülerde kalması; (i) Bankacılık faaliyetine ilişkin düzenlemelerde banka şubeleri için öngörülen sermaye miktarının arttırılması; (ii) Bankaların artan maliyetleri karşısında daha rasyonel bir şube politikası izleyerek, zararlı veya az mevduatlı şubelerini kapatmaları veya birleştirmeleri; (iii) Mevduatın pahalı bir kaynak halini alması sonucu şube bankacılığının çekiciliğini yitirmesi; (iv) Büyük bankaların yurt yüzeyinde örgütlenmelerini büyük ölçüde tamamlamış olmaları ile açıklanabilir.

TABLO II

Banka Şube Sayısındaki Gelişmeler (1970 - 1988)

Yıllar	Şube Sayısı	Yıl İçinde Açılan Şube Sayısı	Artış Oranı (%)
1970	3210	262	8.8
1971	3427	217	6.8
1972	3682	255	7.4
1973	4023	341	9.3
1974	4425	402	10.0
1975	4605	180	4.1
1976	4835	230	5.0
1977	5238	403	8.3
1978	5484	247	4.7
1979	5769	284	5.2
1980	5975	206	3.6
1981	6265	290	4.8
1982	6375	110	1.7
1983	6284	(91)	-1.4
1984	6226	(58)	-0.9
1985	6292	66	1.1
1986	6372	80	1.3
1987	6441	69	1.1
1988	6552	111	1.7

1989 yılında da, bu etmenlerin etkisi ile şube sayısındaki artışın, çok sınırlı ölçüler içinde kalacağı tahmin edilebilir.

Banka şubelerinin bölgelerarası dağılımı 1964-1988 yılları arasında

karşılaştırmalı olarak «Tablo III»de verilmiştir.

1988 yılında yeni açılan şube sayısı sınırlı olduğundan, şubelerin bölgelerarası dağılımı, önceki yıla kıyasla hemen hemen değişiklik göstermemiştir.

Banka şubelerinin bölgesel dağılımı, 1964-1988 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içerisinde incelendiğinde, banka şubelerinin ülkenin gelişmiş yörelerinde ve büyük kentlerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Gerçekten Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Güney ve Orta Doğu gibi 26 illi kapsayan gerice yörelerdeki banka şubelerinin toplam banka şube sayısına oranı 1964 yılında % 21,0 iken, bu oran 1988 yılında % 17,8'e düşmüştür. Üç büyük ilimizdeki (İstanbul: 1264, Ankara: 557, İzmir: 513) banka şube sayısı ise, ülkedeki banka şube sayısının (2334/6537) % 35,7'sini oluşturmaktadır.

B. Banka Kaynakları

Banka kaynakları, esas itibariyle özkaynaklar, mevduat (döviz tevdiat hesabı dahil) ve Merkez Bankası kredilerinden oluşmaktadır. 1984 yılından itibaren bu kaynaklara fonlar ve dış krediler de eklenmiştir. Söz konusu kaynaklarda 1988 yılında gözlenen ge-

leşmeler ayrıntılı olarak aşağıdaki bölümlerde açıklanmıştır.

1 — Özkaynaklar

Ülkemizde bankaların özkaynakları (T.C. Merkez Bankası hariç) 1988 yılı sonu itibariyle ayrıntısı «Tablo IV»de gösterildiği gibi 4.431,7 milyar TL'dir. T.C. Merkez Bankası da dahil edildiğinde, bankacılık sisteminin özkaynakları 4.514,7 milyar TL'ye yükselmektedir.

1988 yılında banka özkaynaklarında artış oranı % 79,1'dir.

«Tablo IV»de yer alan rakamlara Etibank, Sümerbank'ın bankacılık faaliyeti dışında kullandıkları özkaynaklar ile kalkınma ve yatırım bankaları da dahil bulunmaktadır. Özellikle gösteren bu bankalar hariç tutulursa, ticaret bankaları olarak nitelendirilebileceğimiz bankaların öz sermayelerindeki gelişmeler 1970-1980 döneminde şöyledir (Tablo V):

Ticaret bankaları olarak nitelendirilebileceğimiz bankalar grubunun öz sermayesi 1988 yılında % 93,9 oranında artarak yıl sonunda 3.415,1 milyar liraya yükselmiştir. Bu grup bankaların öz sermayelerinde artış hızının, 1985'den sonra hızlandığı görülmektedir. Ancak son yıllarda bankaların

TABLO III

Banka Şubelerinin Bölgelerarası Dağılımı

Bölgeler	1964		1984		1985		1986		1987		1988	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1. Orta Kuzey	261	13.7	940	15.1	957	15.2	966	15.2	973	15.1	988	15.1
2. Ege	360	18.9	1242	20.0	1254	20.0	1274	20.0	1298	20.2	1322	20.2
3. Marmara	548	28.7	1669	26.9	1707	27.2	1737	27.3	1766	27.5	1810	27.2
4. Akdeniz	162	8.5	603	9.7	598	9.5	611	9.6	614	9.6	630	9.7
5. Kuzey Doğu	82	4.3	192	3.1	193	3.1	195	3.1	194	3.0	196	3.0
6. Güney Doğu	101	5.3	242	3.9	241	3.8	241	3.8	238	3.7	236	3.6
7. Karadeniz	176	9.2	613	9.9	611	9.7	612	9.6	618	9.6	623	9.5
8. Orta Doğu	99	5.2	284	4.6	287	4.6	287	4.5	288	4.5	287	4.4
9. Orta Güney	118	6.2	428	6.8	431	6.9	436	6.9	438	6.8	445	6.8
T o p l a m	1907	100.0	6213	100.0	6279	100.0	6359	100.0	6427	100.0	6537	100.0

Not : Yurt dışındaki şubeler dahil edilmemiştir.

öz sermaye artışlarının bir bölümü yeniden değerlendirilmiştir. Özellikle oto-finansman olanakları sınırlı olan bankalarda öz sermaye artışı daha çok yeniden değerlendirilmiştir. Nitekim 1988 yılı sonunda, sermayeye eklenenler dışında, bankalarda yeniden değerlendirilme de-

ğer artış fonu 948,6 milyar TL'ye yükselmiş, özkaynakların yaklaşık %21,4'ünü oluşturmuştur. Gerçekte değer artış fonlarının öz sermaye içindeki payı daha yüksektir. Birçok banka değer artış fonlarının bir bölümünü ödenmiş sermayelerine eklemiş bulunmaktadır.

TABLO IV
Bankaların Özkaynakları (Milyar TL)
(1988 Sonu İtibariyle)

Bankalar	İtibari Sermaye	Ödenmiş Sermaye	Yedek Akçeler	Değer Artış Fonu	Zararlar	Özkaynak Toplamı
A. Ticaret Bankaları						
- Kamu Sermayeli Ticaret Bankaları	1.798,8	1.035,5	323,4	339,2	134,1	1.564,0
- Özel Sermayeli Ticaret Bankaları	1.192,5	1.005,4	572,7	565,6	—	2.143,7
- Yabancı Bankalar	92,5	89,5	62,1	15,7	21,4	145,9
Ticaret Bankaları Toplamı	3.083,8	2.130,4	958,2	920,5	155,5	3.853,6
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları						
- Kamu Sermayeli	1.000,0	392,8	81,6	23,5	—	497,9
- Özel Sermayeli	81,0	69,4	6,2	4,6	—	80,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları Toplamı	1.081,0	462,2	87,8	28,1	—	578,1
Toplam	4.164,8	2.592,6	1.046,0	948,6	155,5	4.431,7
C. T.C. Merkez Bankası	25,0	25,0	16,4	41,6	—	83,0
Genel Toplam	4.189,8	2.617,6	1.062,4	990,2	155,5	4.514,7

Nottlar: (1) 1988 yılı kârından yedek akçelere eklenecek bölüm özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(2) Karşılıklar, serbest karşılık niteliğinde de olsa özkaynaklara dahil edilmemiştir.

(3) Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası, kamu sermayeli ticaret bankalarına dahildir.

(4) Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarına, Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank), Türkiye Kalkınma Bankası, İller Bankası, T.C. Turizm Bankası dahildir.

(5) Zararlar, dönem zararı ile kârı kapatılmamış geçmiş yıllar zararlarını kapsamaktadır.

3182 sayılı Bankalar Kanunu ve bu kanunun 78 inci maddesi uyarınca Bakanlar Kurulu'nun yapmış olduğu düzenleme, bankalar için zorunlu en az sermaye ve şubelere ayrılması gereken sermaye tutarlarını önemli ölçüde artırmış bulunmaktadır. Ayrıca özkaynakların, bankalarda genel kredi hacmi, bir gerçek veya tüzel kişiye açılacak kredi sınırları, iştiraklere verilebilecek krediler, iştiraklere ayrılacak sermaye tutarı, limit dahilinde verilecek teminat mektupları, bankaların edinebilecekleri taşınmaz mallar için bir sınır, ölçü oluşturması; bankaları, daha fazla özkaynakla çalışmaya zorlamaktadır.

TABLO V
Ticaret Bankalarının
Öz Sermayelerindeki Gelişmeler
1970 - 1988

Yıllar	Ticaret Bankalarının Öz Sermayeleri * (Milyar TL)	Önceki Yıla Göre Artış Oranı
1970	3.3	—
1971	4.0	% 20
1972	4.3	% 8
1973	5.3	% 22
1974	5.6	% 7
1975	6.5	% 16
1976	8.1	% 25
1977	10.2	% 27
1978	12.2	% 20
1979	18.2	% 49
1980	27.6	% 51
1981	86.7	% 214
1982	150.2	% 73,2
1983	272.2	% 81,3
1984	427.1	% 56,9
1985	623.2	% 45,9
1986	917.0	% 47,1
1987	1.761,1	% 92,1
1988	3.415,1	% 93,9

(*) T.C. Merkez Bankası, Sümerbank, Etibank, Denizcilik Bankası, Yatırım ve Kalkınma Bankaları hariç.

Bankaların özkaynakları, banka alacaklılarına karşı bir güvence oluşturduğundan, bankaya itibar ve prestij kazandırdığından, yasal zorunluluklar dışında banka işletmeciliğinin gerekleri de bankalarda özkaynakların sürekli artmasına yol açmaktadır.

Bankalarda özkaynak yapısı incelendiğinde, genelde, özkaynağın % 58,5'inin ödenmiş sermayeden, % 41,5'inin de değer artış fonu ile yedek akçelerden (zararlar indirildikten sonra) oluştuğu görülmektedir. Ancak bu oranlar, banka grupları itibarıyla farklıdır. Kamu bankalarında (Kalkınma ve Yatırım Bankaları hariç) özkaynağın % 66,2'sini ödenmiş sermaye, % 33,8'ini de (değer artış fonu dahil) yedek akçeler oluşturduğu halde; özel ticaret bankalarında özkaynağın % 46,9'unu ödenmiş sermaye % 53,1'ini ise değer artış fonu ile yedek akçeler oluşturmaktadır. Kamu bankaları ile özel bankaların özkaynak yapıları farklı görünümlü vermektedir. Kamu bankalarında özkaynakların en önemli ögesinin ödenmiş sermaye olmasına karşılık; özel bankalarda kârdan ayrılan yedek akçeler değer artış fonu ve/veya değer artış karşılıkları özkaynakların ağırlıklı bölümünü oluşturmaktadır.

Yabancı bankalar, özellikle 1980 yılından sonra ülkemize gelmekte olduklarından, sözkonusu bankalarda henüz yeterli bir yedek akçe birikimi olmamıştır. Büyük bir bölümü dar mükellef olan bu bankaların, yeniden değerlendirme yapma hakları da olmadığından, değer artış fonları da oluşmamaktadır. Bu nedenlerle yabancı bankalarda özkaynakların 1988 sonu itibarıyla oluşumu, yaklaşık olarak % 61,3 ödenmiş sermaye, % 27,9 yedek akçe % 10,8 değer artış fonu şeklindedir.

2 — Mevduat

Banka kaynakları arasında en önemli yeri oluşturan mevduatta 1988

yılında gözlenen gelişmeler ayrıntılı olarak aşağıda açıklanmıştır.

a) Mevduatta Gelişmeler (Genel olarak)

1988 yılı sonunda genel mevduat hacmi (döviz tevdiat hesapları da dahil) 1987 yıl sonuna göre 14.220,4 milyar lira artarak 38.383,6 milyar TL'ye ulaşmıştır. 1988 yılında TL mevduat 10.407,2 milyar lira; döviz tevdiat he-

sapları da 3.813,2 milyar TL artmıştır.

1970-1988 döneminde mevduatta-ki gelişmeler, mevduat türleri itibariyle, ayrıntılı olarak «Tablo VI»da verilmiştir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden, Tablo, iki bölümlü 1985 öncesi ve 1985 sonrası olarak düzenlenmiştir.

1988 yılında mevduatta gözlenen gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir :

TABLO VI/A
Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)
1970 - 1984

Yıllar	Tas. Mev.		Tic. Mev.		Res. Mev.		Bank. Mev.		Toplam Mev.	
	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.	Tutar	Art. Or.
1970	25.043	20	7.270	20	3.933	19	1.817	60	38.063	19
1971	33.229	33	9.462	30	5.785	47	3.099	70	51.575	35
1972	42.103	27	12.978	37	7.913	37	7.879	154	70.873	37
1973	53.523	27	16.212	25	10.498	33	4.238	(46)	84.464	19
1974	64.604	21	22.836	41	11.628	11	3.525	(17)	102.593	21
1975	82.866	28	32.374	42	17.134	47	16.375	365	148.749	45
1976	97.409	18	45.357	40	20.080	17	30.940	89	193.785	30
1977	123.245	26	63.936	41	26.080	30	30.276	(2)	243.537	26
1978	160.757	30	87.280	36	35.348	36	39.531	31	322.916	33
1979	237.200	47	155.976	79	50.925	44	45.916	16	490.017	52
1980	385.812	63	286.963	84	84.125	65	56.859	24	813.758	66
1981	909.152	136	469.798	64	157.391	87	111.758	97	1.648.099	103
1982	1.513.943	67	660.088	40	220.334	40	220.436	97	2.614.801	59
1983	1.943.851	28	819.749	24	365.255	66	257.906	17	3.386.761	30
1984	3.270.778	68	1.169.290	43	571.042	56	363.281	41	5.374.391	59

TABLO VI/B
Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)
1985 - 1988

Yıllar	Ticari		Resmi		Bankalar	Sair	Toplam
	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı			
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4	780,2	380,2	8.813,8
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3	1.654,3	523,1	13.235,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3	2.035,8	791,6	18.565,1
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8	3.263,2	3.732,1	28.972,3

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Not : (1) 1985 yılı öncesinde, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı içinde gösterilmiştir.

(2) Döviz Tevdiat Hesapları (DTH) haric.

(i) 1988 yılında toplam mevduatta (döviz tevdiat hesapları dahil) artış % 58,9 oranında olmuştur. TL mevduat, % 56,1 oranında büyürken, döviz tevdiat hesapları % 68,1 oranında artmıştır. 1987 yılında ise, toplam mevduatta artış hızı % 52,7 idi. Bir önceki yıl TL mevduat % 50,3 oranında artarken, döviz tevdiat hesapları da % 115,9 oranında artış göstermişti. 1988 yılında döviz tevdiat hesaplarında artış hızı bir önceki yıla göre yavaşlarken, TL mevduatta artış hızı yükselmiş, % 40,3'den % 56,1'e çıkmıştır. 1988 yıl sonunda yapay işlemlerle iktif mevduat yaratmanın büyük boyutlarda olduğu ve fiyat artışlarının da daha hızlı olduğu dikkate alındığında, 1988 yılında da mevduatın reel artış hızında yavaşlama olduğu söylenebilir.

(ii) 1984 yılından bu yana toplam mevduat içinde döviz tevdiat hesaplarının payı sürekli olarak büyümektedir. 1984 yılında döviz tevdiat hesaplarının toplam mevduat içindeki payı % 8,8 iken, bu pay 1985 yılında % 11,6'ya, 1986 yılında % 16,4'e, 1987 yılında % 23,2'ye ve 1988 yılında da % 24,5'e yükselmiştir.

1988 yılında vadeli mevduata yüksek faiz uygulanması, parasal birikimlerin DTH'lara yönelmesini bir ölçüde frenlemiş ve DTH'ların artış hızı önceki yıllara göre sınırlı kalmıştır.

(iii) 1988 yılında mevduat türlerinde artış hızları birbirinden farklı olmuştur. En hızlı artış % 371,5 ile sair mevduat (diğer kuruluşlar mevduatında) görülmüş ise de, sözkonusu mevduatta artış esas itibarıyla tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmıştır. Resmî kuruluşlar mevduatı kapsamında yer alan sosyal güvenlik kurumları mevduatı Ekim 1988'den itibaren Sair Mevduat kapsamında gösterilmeye başlanmıştır. Sair mevduattaki, tanım veya kapsam de-

ğişikliğinden kaynaklanan bu artış bir yana bırakılacak olursa, 1988 yılında en hızlı artan mevduat türü tasarruf mevduatı olmuş, tasarruf mevduatı % 83,4 oranında artmıştır. Tasarruf mevduatı son yıllarda en yavaş artan mevduat türü iken, geçen yıl izlenen faiz politikası sonucu en hızlı artan mevduat türü haline gelmiştir. Tasarruf mevduatında artış hızını, % 60,3 oranında artışla bankalar mevduatı, % 26,1 oranında artışla ticari mevduat artışı izlemiştir. 1988 yılında mevduat sertifikası % 10,0 oranında, resmî kuruluşlar mevduatı da % 33,6 oranında azalış göstermiştir. Resmî kuruluşlar mevduatında azalış, daha önce de değinildiği gibi tümüyle tanım değişikliğinden kaynaklanmış, sosyal güvenlik kurumları mevduatı, sair mevduat (diğer kuruluşlar mevduatı) kapsamına alınmıştır. 1987 yılında % 76,7 oranında artış gösteren mevduat sertifikasının 1988 yılında cari fiyatlarla dahi % 10 oranında azalış göstermesi dikkati çekmektedir. Mevduat faizlerinin tümüyle vergi beyannamesi dışında bırakılması, birikimciler açısından mevduat sertifikasının çekiciliğini azaltmış gözükmektedir.

(iv) Yıl sonunda yapay işlemlerle ticari mevduatın şişkin gösterilmesine karşın, ticari mevduatta artış hızı, bir önceki yıla göre şiddetli bir düşüş göstererek % 62,2'den % 26,1'e gerilemiştir. Bu yavaşlamada kuşkusuz Türk ekonomisinin 1988 yılının ikinci yarısında girmiş olduğu durgunluk etkili olmuştur. Ayrıca 1988 yılında banka kredilerinde yavaşlama, yapay ticari mevduat yaratılmasını da sınırlamıştır. 1980 yılından sonra yavaşlama eğilimi gösteren ticari mevduat artış hızı, 1985 ve 1986 yıllarında yeniden hızlanmış ise de, 1987 ve 1988 yıllarında yeniden yavaşlama eğilimi içine girmiştir. Gerçekten yıl sonu rakamlarına göre ticari mevduatta yıllık artış hızları 1980-1988 ara-

sında şöyle bir gelişme göstermiştir: % 84,0, % 64,0, % 40,5, % 21,2, % 42,6, % 63,5, % 67,0, % 62,2 ve % 26,1. Ticari mevduat artış hızında 1980 yılından sonraki görece yavaşlama, ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payının 1980 yılında % 35,3 iken, 1984 yılında % 21,7'ye kadar düşmesine yol açmış idi. 1984 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı sonucu ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı 1987'de % 27,9 kadar yükselmiş ancak 1988 yılında yavaşlama sonucu ticari mevduatın payı yeniden % 22,5'e değin düşmüştür.

Ticari mevduat yıl sonunda yapay işlemlerle kabarcık gösterilmeye elverişli bir mevduat türüdür. Nitekim bankalar, 1988 yılı sonunda da ticari mevduatı, en azından 1 trilyon TL şişkin göstermişlerdir. Buna karşın ticari mevduatta artış hızı % 26,1 oranında kalmıştır. Yapay işlemlerle ticari mevduat türetilmesine karşın, ticari mevduatta artış hızının çok düşük düzeylerde kalışı, firmaların içinde buldukları likidite sıkıntısını ve ekonominin 1988 yılının ikinci yarısında girmiş olduğu ekonomik durgunluğu yansıtmaktadır.

(v) 1970'li yıllarda bankalar mevduatının artış hızını belirleyen en önemli etmen ülkemize bankalar mevduatı şeklinde gelen Döviz Çevrilebilir Türk Lirası Mevduat Hesapları (DÇM) idi. Döviz tevdiat hesaplarının gelişmesi sonucu DÇM girişlerinin durması, son yıllarda bankalar mevduatının artış hızının diğer mevduat türlerine göre daha ılımlı ölçüler içinde kalmasına yol açmaktadır. Ancak 1988 yılında bankalar mevduatının, son yıllardaki eğilime ters düşer şekilde, % 60,3 gibi çok hızlı bir tempoda arttığı görülmektedir. Ancak bankalar mevduatında bu artış, gerçek bir gelişme olmayıp, bazı bankaların karşılıklı mevduat yaparak, mevduatlarını şişkin gösterme eğilimleri-

nin sonucudur. Aslında Türkiye'de konsolide mevduat hesaplanırken, çift sayımı önlemek için, bankaların birbirlerine yaptıkları mevduatın elimine edilmesi gerekir.

Bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1976 yılında, DÇM'lerin etkisi ile % 15,9'a kadar yükselmiş iken, izleyen yıllarda düşerek 1984 yılında % 6,8'e değin inmiş idi. 1984 yılından sonra bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı yeniden yükselmeye başlamış, 1987'de % 11,0 olan bu pay 1988 yılında % 11,3'e çıkmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, bankalar mevduatı, yıl sonlarında yapay işlemlerle türetilmeye elverişli bir mevduattır. 1988 yılı sonundan bankaların, karşılıklı mevduat yapma yoluyla toplam mevduatı en azından 1 trilyon TL fazla gösterdikleri söylenebilir.

(vi) 1988 yılında resmi kuruluşlar mevduatı, cari fiyatlarla dahi bir önceki yıla göre % 33,6 oranında azalmış gözükmektedir. Ancak bu azalış, daha önce de değinildiği gibi tanım değişikliğinden kaynaklanmaktadır. Ekim 1988 tarihine kadar resmi kuruluşlar mevduatı içinde gösterilen sosyal güvenlik kurumları mevduatının, bu tarihten sonra diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) içinde gösterilmeye başlanması, bu iki tür mevduatı farklı yönde etkilemiştir.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre «Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde T.C. Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabeirlerine yatırılması» zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı Kanun m. 41). Bu nedenle de resmi mevduat, daha çok T.C. Merkez Bankası'nın muhabeiri T.C. Ziraat Bankası'nda toplanmaktadır. Nitekim 1988 sonu itibarıyla de resmi mevduatın % 80,6'sı T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Ka-

musal sermayeli bankaların resmi mevduat içindeki payları toplamı % 98,4'e kadar yükselmektedir.

(vii) 1988 yılı sonunda mevduatın (DTH'lar dışında) % 43,9'unu tasarruf mevduatı, % 22,5'ini ticari kuruluşlar mevduatı, % 12,9'unu diğer kuruluşlar mevduatı, % 5,1'ini resmi kuruluşlar mevduatı ve % 4,3'ünü de mevduat sertifikası oluşturmaktadır. Mevduatın türler itibariyle dağılımında bir önceki yıla göre gözlenen değişiklik, diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile tasarruf mevduatının paylarının yükselmesine karşılık, ticari kuruluşlar mevduatı, resmi kuruluşlar mevduatı ve mevduat sertifikasının payları düşmüştür. Açıklanan verilere göre, 1988 yılında diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) olağanüstü bir artış göstererek, toplam mevduat içindeki payı % 4,3'den % 12,9'a yükselmiştir. Ancak bu artışta, daha önce de belirtildiği gibi, diğer kuruluşlar mevduatının (sair mevduatın) kapsamının genişletilmesi etkili olmuştur. Tasarruf mevduatının payı da % 37,3'den % 43,9'a yükselmiştir. İzlenen faiz politikası sonucu tasarruf mevduatı, 1988 yılında gerçekte en hızlı artan mevduat türü olmuştur. 1984'den sonra en yavaş artan mevduat türü durumunda olan tasarruf mevduatı, 1988 yılında en hızlı artan mevduat türüne dönüşmüştür. Bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı 1988 yılında çok belirgin bir değişiklik göstermemiş, 1987 yılında % 11,0 olan bu pay, 1988 yılında da % 11,3 olmuştur. Buna karşılık 1988 yılında, 1987 yılına göre, toplam mevduat içinde ticari kuruluşlar mevduatının payı % 27,9'dan % 22,5'e, resmi kuruluşlar mevduatının payı % 12,0'dan % 5,1'e ve mevduat sertifikasının payı da % 7,5'den % 4,3'e gerilemiştir.

Geniş bir zaman aralığı içinde bankacılık sisteminde mevduat bile-

şimi incelendiğinde önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibariyle bileşimi ve bu bileşimde 1970-1988 döneminde oluşan değişimler «Tablo VII»de izlenebilir. Mevduat ayırımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden «Tablo VII» iki bölümlü olarak düzenlenmiştir.

Bankalardaki mevduat bileşimi 1970-1988 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatının payının 1980 yılına kadar sürekli düştüğü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında düştüğü, 1988 yılında ise yeniden yükseldiği görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen diğer kuruluşlar mevduatı (sair mevduat) ile mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış, 1984 ve 1985 yıllarında % 21,7'ye değin düşmüştür. 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yeniden yavaşlayarak % 26,1'e düşmüş ve bunun sonucu ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı yeniden % 22,5'e gerilemiştir.

(viii) İzlenen faiz politikası, mevduatın TL mevduat ve döviz mevduatı olarak dağılımının yanı sıra, belki en belirgin etkisini mevduatın vade bileşimi üzerinde göstermektedir. 1980 yılında mevduatın vade itibariyle dağılımı % 72,5 vadesiz, % 27,5 vadeli

şeklinde iken, bu oranlar sırasıyla 1981 yılında % 55,4 - % 44,6, 1982 sonu itibarıyla da % 49,2 - % 50,8 olmuş ve böylece 1982 yılında ilk kez vadeli mevduat tutar olarak vadesiz mevduatı aşmıştır. 1983 yılı başlarında faiz rejiminde yapılan değişiklikle vadeli ve vadesiz mevduat arasındaki faiz farkının daraltılması, mevduatın vade bileşimini etkilemiş, anılan yıl vadeli mevduatın payının gerilemesi-

ne yol açmıştır. 1983 yılı sonlarında faiz farkının yeniden vadeli mevduat lehine değiştirilmesi sonucu, vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı artmaya başlamış; 1985 yılı sonu itibarıyla vadeli mevduatın payı (ihbarlı mevduat dahil) % 60,6'ya ulaşmış idi. 1986 ve 1987 yıllarında izlenen faiz politikası sonucu vadeli mevduatın toplam mevduat içindeki payı gerilemiş, 1987 yılında % 54,4'e

TABLO VII/A
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyla Bileşimi (%)
(1970 - 1984)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat	Bankalar Mevduatı
1970	65.8	19.1	10.3	4.3
1971	64.4	18.4	11.2	6.0
1972	59.3	18.3	11.2	11.2
1973	63.4	19.2	12.4	5.0
1974	63.0	22.3	11.3	3.4
1975	55.7	21.8	11.5	11.0
1976	50.3	23.4	10.4	15.9
1977	50.6	26.3	10.7	12.4
1978	49.8	27.0	10.9	12.3
1979	48.4	31.8	10.4	9.4
1980	47.4	35.3	10.3	7.0
1981	55.1	28.5	9.6	6.8
1982	57.9	25.2	8.4	8.5
1983	57.4	24.2	10.8	7.6
1984	60.9	21.7	10.6	6.8

TABLO VII/B
Mevduatın Ana Gruplar İtibarıyla Bileşimi (%)
(1985 - 1988)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Resmi Kuruluş Mevduatı	Bankalar Mevduatı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı
1985	47,5	7,6	21,7	10,1	8,8	4,3
1986	43,5	6,0	24,1	10,0	12,5	3,9
1987	37,3	7,5	27,9	12,0	11,0	4,3
1988	43,9	4,3	22,5	5,1	11,3	12,9

Not : 1985 yılı öncesinde diğer kuruluşlar mevduatı ile mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

düşmüştür. 1988 yılında vadeli mevduatın yüksek faizle özendirilmesi sonucu toplam mevduat içinde vadesiz mevduatın payı % 38,4'e kadar düşerken vadeli mevduatın payı, saptayabildiğimiz kadar ile, bankacılık tarihimizin en yüksek düzeyi olan % 61,6'ya ulaşmıştır.

(ix) Mevduatın kaynağı veya sektörel dağılımı «Tablo VIII»de verilmiştir.

1988 Kasım ayı sonu itibariyle mevduatın yarısının hane halkından, % 13,6'sının kamu idare ve teşebbüslerinden, % 13,1'inin özel işletmelerden, % 9,4'ünün diğer kurum ve kuruluşlardan (kâr amacı gütmeyen kurumlar, Merkez Bankası ve yurt dışındaki bankalar) % 8,7'sinin bankalar dışındaki finansal kurumlardan (kalkınma ve yatırım bankaları, sosyal güvenlik kurumları, sigorta şirketleri ve kooperatifler) % 5,1'inin de

mevduat sertifikasından kaynaklandığı görülmektedir.

Mevduatın sektörel dağılımı 1982-1988 gibi daha geniş bir zaman aralığında incelendiğinde, mevduat içinde hane halkının payının fazla değişmediği, kamu idareleri ve kamu kuruluşların payının arttığı, buna karşı özel girişimlerle, mevduat sertifikasının payının düştüğü görülmektedir. Ancak karşılaştırmaların diğer yılların yıl sonları rakamları ile 1988 yılının Kasım ayı sonu itibariyle yapıldığı dikkate alınmalıdır. Bu tür bir karşılaştırmada, özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı aşırı ölçüde düşmüş gözükmektedir. Özel girişimlerin toplam mevduat içindeki payı 1982 yılında % 22,4 iken, bu pay 1988 Kasım'ında % 13,1 düzeyindedir. Ülkemizde ticari kuruluşlar mevduatı yıl sonlarında yapay işlemlerle yük-

TABLO VIII
Mevduatın Kaynağı İtibariyle Dağılımı (%)
-Sektörel Dağılım-

Kaynak veya Sektör	1982	1984	1985	1986	1987	1988
Kamu İdareleri	4.6	7.2	7.6	7.2	6.8	9.0
Kamu Girişimleri	3.5	4.2	4.1	6.1	6.2	4.6
Diğer Finansal Kurumlar	7.9	7.1	5.7	6.1	8.7	8.7
Kalkınma Yatırım Bankaları	0.1	0.1	0.2	0.2	0.5	0.1
Sosyal Güvenlik Kurumları	6.2	5.3	4.0	4.3	6.4	7.3
Sigorta Şirketleri	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Kooperatifler	1.5	1.6	1.4	1.5	1.7	1.2
Özel Girişimler	22.4	17.8	17.2	19.4	22.2	13.1
Hanehalkı	46.2	55.1	52.8	48.7	40.3	50.1
Mevduat Sertifikası	10.9	5.5	8.4	6.7	8.0	5.1
Diğer	4.5	3.1	4.2	5.8	7.8	9.4
T c p l a m	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : T.C. Merkez Bankası 1988 yıllık rapor, s. 122, Tablo 33.
(1988 yılı Kasım ayı itibariyledir.)

Not : (1) Mevduat bankaları arası mevduat haric.

(2) Diğer mevduat, kâr amacı gütmeyen kuruluş mevduatı, Merkez Bankası mevduatı ve yurt dışındaki bankalar mevduatını içermektedir.

sek gösterildiğinden, yıl sonu rakamları ile Kasım ayı sonu rakamlarının karşılaştırılması bir ölçüde yanıltıcı olmaktadır. Tabloda görüldüğü ölçüde olmamakla beraber, son yıllarda özellikle 1988 yılında özel girişimlerin mevduatında görece bir gerileme olduğu açıktır. Diğer kurum ve kuruluşların toplam mevduat içindeki payı da sürekli artmaktadır. Bu artış daha çok yurt dışındaki bankalar mevduatından kaynaklanmaktadır.

(x) Mevduatın bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımda 1970-1988 dönemindeki gelişmeler «Tablo IX» da izlenebilir.

1988 yılında mevduatın bölgelerarası dağılımında bir önceki yıla kıyasla önemli bir değişiklik görülmemekte, bölgelerin paylarındaki değişiklik sınırlı ölçüler içinde kalmakta ancak bindelerle ifade edilmektedir. Föyle olmakla beraber, 1988 yılında Marmara Bölgesi'nin payının % 42,2'den % 42,8'e, Ege Bölgesi'nin payının % 12,8'den % 13,0'e, Güney-Doğu Bölgesi'nin payının binde 8'den % 1,0'e, Orta-Güney Bölgesi'nin payının da % 4,1'den % 4,2'ye yükseldiği görülmektedir. Karadeniz Bölgesi başta olmak üzere diğer bölgelerin payları ise gerilemiştir.

Mevduatın bölgelerarası dağılımı

1970-1988 dönemi gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde incelendiğinde, Marmara Bölgesi'nin payının yükseldiği (% 39,1'den % 42,8'e), kalkınmada gerice yöreler olarak nitelendirilebilecek bölgelerin paylarının ise azaldığı görülmektedir. 1970 yılında 26 ili kapsayan Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu ve Orta Güney bölgelerinin toplam mevduat içindeki payı % 10,9 iken, bu oran 1988 sonunda % 8,4'e gerilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nin toplam mevduat içindeki görece payının düşüşü daha dikkat çekici boyutlarda olmuş; bu bölgenin toplam mevduat içindeki payı 1970-1988 döneminde, % 7,9'dan % 5,3'e gerilemiştir. «Tablo IX», ülkemizde mevduatın dağılımı açısından dengesizliğin azalmadığını, tersine artarak sürdüğünü ortaya koymaktadır.

(xi) Türk bankacılık sisteminin yurt dışına açılma çabalarına karşın, yurt dışındaki 14 şubenin topladığı mevduat 1987 yıl sonu itibarıyla 548,4 milyar TL olmuştur. Dış ülkelerdeki mevduatın, toplam mevduat içindeki payı ancak % 2,3 dolayındadır.

b) Tasarruf Mevduatındaki Gelişmeler

Toplam mevduat içinde, mevduat sertifikası hariç, % 40'ın üstünde bir

TABLE IX
Mevduatın Bölgelerarası Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Orta Kuzey	22.1	20.8	21.2	22.8	24.6	23.8	23.8	24.0	23.6	23.5
Ege	13.5	12.9	11.9	12.9	13.2	13.8	13.7	12.9	12.8	13.0
Marmara	39.1	44.9	46.8	44.5	42.1	42.3	43.0	41.9	42.2	42.8
Akdeniz	6.5	7.2	6.8	7.0	7.0	7.0	7.4	7.2	7.3	7.0
Kuzey Doğu	1.8	1.5	1.2	1.3	1.3	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1
Güney Doğu	1.4	1.2	1.3	1.2	1.2	1.2	1.0	1.0	0.8	1.0
Karadeniz	7.9	5.6	5.3	4.9	5.2	5.2	5.0	5.7	5.8	5.3
Orta Doğu	3.3	2.2	2.1	2.1	2.1	2.1	2.0	2.3	2.1	2.1
Orta Güney	4.4	3.7	3.4	3.3	3.3	3.4	3.0	3.8	4.1	4.2

Not: 1986 yılından itibaren DTH da dahil.

paya sahip olan tasarruf mevduatında 1988 yılındaki gelişmeler ana hatları ile şöyle özetlenebilir :

(i) Tasarruf mevduatı, 1988 yılında % 83,4 oranında artarak yıl sonunda, (mevduat sertifikası hariç) 12.711,3 milyar TL'ye yükselmiştir. 1981 yılında % 102,6 oranında, 1982 yılında da % 66,5 oranında artan tasarruf mevduatı 1983 yılında yavaşlama göstermiş, anılan yıl tasarruf mevduatındaki artış % 28,5 oranına kadar inmiş idi. 1984 yılında tasarruf mevduatı yeniden hızlı artış göstermiş, ancak bu hız 1985, 1986 ve 1987 yıllarında sürmemiş, 1986 ve 1987 yıllarında tasarruf mevduatı en yavaş gelişen mevduat türü olmuştur. 1988 yılında ise izlenen faiz politikası sonucu tasarruf mevduatı yeniden hız kazanmıştır.

(ii) 1988 yılında da vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişme hızları birbirinden farklı olmuş;

vadesiz mevduat % 24,2 oranında artarken vadeli tasarruf mevduatında artış hızı % 100,0 oranına ulaşmıştır.

(iii) Vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatındaki gelişmelerin farklı oluşu, tasarruf mevduatının vade yönünden bileşimini etkilemiş: 1988 yılı sonunda vadeli tasarruf mevduatının payı % 78,2'den % 85,2'ye yükselirken, vadesiz tasarruf mevduatının payı da % 21,8'den % 14,8'e düşmüştür.

Tasarruf mevduatının vadeli vadesiz ayırımı ve tasarruf mevduatının vade yapısında 1970-1988 döneminde görülen değişimler «Tablo X» da gösterilmiştir.

«Tablo X», tasarruf mevduatının vade yapısının son yıllarda ne kadar dramatik bir değişim geçirdiğini ortaya koymaktadır. Vadesiz tasarruf mevduatının tasarruf mevduatı içindeki payı 1977 yılında % 70 dolayında iken, bu oran 1982 yılında % 18,2'ye

TABLO X
Tasarruf Mevduatının Vadeler İtibariyle Dağılımı (%)

Mevduat Türü	1970	1980	1981	1982	1983*	1984*	1985	1986	1987	1988
Vadeli Tas.	32.8	46.6	74.5	81.8	69.0	86.6	88.4	84.5	78.2	85.2
Vadesiz Tas.	67.2	53.4	25.5	18.2	31.0	13.4	11.6	15.5	21.8	14.8

(*) İhbarlı mevduat, vadeli mevduata dahildir.

TABLO XI
Tasarruf Mevduatının Bölgeler İtibariyle Dağılımı (%)
(1970 - 1988)

Bölgeler	1970	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Orta Kuzey	18.0	16.1	15.9	17.1	17.3	18.4	17.2	16.1	14.4	13.6
Ege	15.6	16.8	15.3	15.8	16.2	16.4	16.5	17.7	18.6	18.7
Marmara	37.1	40.4	44.5	43.6	43.3	43.0	44.2	40.9	41.9	43.2
Akdeniz	7.3	7.4	7.2	7.4	7.3	7.4	7.7	8.4	8.7	9.0
Kuzey Doğu	2.1	2.0	1.5	1.5	1.4	1.4	1.3	1.6	1.6	1.4
Güney Doğu	1.5	1.4	1.4	1.2	1.2	1.0	1.0	1.3	1.3	1.3
Kırcadeniz	9.6	8.1	7.0	6.5	6.7	6.1	6.1	7.0	7.0	6.4
Orta Doğu	3.7	3.2	3.0	2.9	2.7	2.6	2.5	3.1	2.8	2.7
Orta Güney	5.1	4.6	4.2	4.0	3.9	3.7	3.5	3.9	3.7	3.7

kadar indikten sonra 1983 yılında tekrar % 31'e yükselmiş, 1985 yılında % 11,6'ya değin gerilemiş, 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla % 15,5 ve % 21,8 olmuş, 1988 yılında yeniden % 14,8'e düşmüştür. Buna karşı vadedi tasarruf mevduatının payı 1977 yılında % 36,0 dolayında iken, 1988 yılında % 85,2'ye yükselmiştir.

(iv) Tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımı ve bu dağılımın 1970-1988 döneminde göstermiş olduğu eğilimler, «Tablo XI»de izlenebilir.

(v) 1988 yılında tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımında Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinin payı görece olarak yükselmiş, Marmara Bölgesi'nin payı % 41,9'dan % 43,2'ye, Ege Bölgesi'nin payı % 18,6'dan % 18,7'ye, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 8,7'den % 9,0'a çıkmıştır. Buna karşı diğer bölgelerin payı hafifce gerilemiştir.

1970-1988 döneminde tasarruf mevduatının bölgelerarası dağılımındaki gelişmeler incelendiğinde, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin paylarının arttığı; diğer bölgelerin paylarının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1970-1988 döneminde Marmara Bölgesi'nin payı % 37,1'den

% 43,2'ye, Ege Bölgesi'nin payı % 15,6'dan % 18,7'ye, Akdeniz Bölgesi'nin payı da % 7,3'den % 9,0'a yükselmiş; buna karşılık kalkınmada gerice olarak nitelendirilebileceğimiz bölgelerin payı giderek azalma eğilimi göstermiştir. Gerice veya kalkınmada öncelikli yöre olarak nitelendirilebilecek dört bölgenin (Kuzey Doğu, Güney Doğu, Orta Doğu, Orta Güney) toplam tasarruf mevduatı içindeki payları 1970 yılında % 12,4 düzeyinde iken, 1988 yılında «Tablo XI»de gösterildiği gibi % 9,1'e düşmüştür. «Tablo XI», ülkemizde bölgelerarası dengelessizliklerin diğer bir göstergesi olmaktadır.

Tasarruf mevduatındaki gelişmeler incelenirken, 1985 yılından itibaren mevduat sertifikası ile diğer kuruluşlar mevduatının, tasarruf mevduatı dışında gösterildiği dikkate alınmalıdır.

(vi) Tasarruf mevduatının, büyüklük ve hesap adetleri itibariyle 1988 yılında dağılımı «Tablo XII»de verilmiştir.

«Tablo XII» tasarruf mevduatının hesaplar itibariyle dağılımındaki dengelessizliği ortaya koymaktadır. Sayı itibariyle hesapların % 97,0'si toplam tasarruf mevduatının % 40,8'ine sahip

TABLE XII
Tasarruf Mevduatının Hesaplara Dağılımı
(1988)

Mevduat Grupları (Hesabın Büyüklüğü) (TL)	Tutar		Hesap Adedi	
	Milyon TL	Pay (%)	Adet	Pay (%)
0 - 3.000.000	5.183.656	40,8	28.340.492	97,00
3.000.001 - 6.000.000	2.268.070	17,8	564.173	1,93
6.000.001 - 25.000.000	3.051.422	24,0	257.918	0,88
25.000.001 - 50.000.000	1.001.599	7,9	42.696	0,15
50.000.001 - 100.000.000	547.806	4,3	8.450	0,03
100.000.001 - +	658.760	5,2	3.312	0,01
Toplam	12.711.313	100,0	29.217.041	100,0

olduğu halde; mevduatın % 59,2'si hesap sahiplerinin % 3,0'ne ait bulunmaktadır.

3 milyon TL'den az hesap sayısı 28.340.492 olup, toplam hesap sayısının % 97,00'sini oluşturmasına karşılık, toplam mevduatın ancak % 40,8'ine sahip bulunmaktadır. Buna karşı 3 milyon TL'yi aşkın tasarruf mevduatı hesap sayısı 876.549 olup, toplam hesap sayısının % 3,0'nü oluşturmasına karşılık toplam mevduatın % 59,2'sine egemen bulunmaktadır.

Mevduat gruplarının, toplam mevduat ve hesap adedi içindeki paylarının karşılaştırılması, mevduatın bireyler arasındaki dağılımındaki dengesizliği göze çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Kaldı ki, yukarıdaki ayırım, hesap adetleri itibariyledir. Yüksek gelirliler bir mudinin, birden fazla büyük tutarda da hesabı olabilir. Tablo, hesap adedine göre değil de mudri sayısına göre düzenlenebilseydi, mevduatın dağılımındaki çarpıklığın boyutu daha çarpıcı biçimde görülebilecekti. Yıllar itibariyle karşılaştırmalar 1988 yılına kadar tasarruf mevduatının hesaplar arasındaki dağılımındaki dengesizliğin giderek arttığını ortaya koymaktadır. 1988 yılında bu dağılımın sınırlı ölçüler içinde de kalsa düzeldiği görülmektedir. 1987 yılı sonunda hesapların % 97,8'i toplam tasarruf mevduatının % 36,4'üne sahip olduğu halde, 1988 yılı sonu itibariyle hesap sahiplerinin % 97,0'si toplam tasarruf mevduatının % 48,8'ine sahip bulunmaktadır.

c) Döviz Tevdiat Hesaplarında Gelişmeler

1984 yılına kadar banka kaynakları arasında yer almayan Döviz Tevdiat Hesapları, 1983 yılı sonunda Türk parasının kıymetinin korunmasına ilişkin yeni düzenlemeler sonucu, Türkiye'de yerleşik kişilere de DTH açma olanağı tanınması ile hızlı artış göstermiştir. 1983 yılı sonunda 30,7 mil-

yar TL olan DTH'lar, 1985 yılı sonunda 1.153,8 milyar TL'ye, 1986 yılı sonunda 2.592,5 milyar TL'ye, 1987 yılı sonunda 5.598,1 milyar TL'ye ve 1988 yılında da 9.411,3 milyar TL'ye yükselmiştir. Böylece DTH'ların TL mevduata oranı % 32,5'e toplam mevduat içindeki payı da % 24,5'e kadar yükselmiştir. DTH'ların 1988 sonu itibariyle % 42,7'si Marmara, % 16,7'si Orta Kuzey ve % 12,5'i Ege Bölgesi'nde toplanmıştır. DTH'lar içinde üç gelişmiş bölgenin payı % 71,9'a kadar yükselmektedir. DTH'lar da, TL mevduatta olduğu gibi, dört büyük bankada toplanmıştır. 1988 sonu itibariyle dört büyük bankanın DTH'lar içindeki toplam payı % 59,5'dir. Bu pay bir önceki yıl % 60,8 idi.

d) T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık Sektörüne Açmış Olduğu Krediler

1988 sonu itibariyle TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler toplamı 1.783,6 milyar TL olmuştur. Bu rakama Tarım Kredileri Kooperatifleri'ne açılan krediler ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu'na verilen avanslar da dahildir. TCMB'nin, bir önceki yıl bu kapsamda açmış olduğu kredilerin toplamı 1.168,3 milyar TL idi. Buna göre TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler 1988 yılında % 52,7 oranında artış göstermiştir. Bir önceki yıl ise TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler % 122,6 gibi olağanüstü boyutta artmış idi. Özellikle 1983 yılından sonra TCMB Hazine'nin nakit açıklarını kapatmaya yönelik bir politika izlemiş ve bankacılık sektörüne açmış olduğu kredileri görece olarak daraltmış idi. Ancak 1986 yılından itibaren TCMB'nin bankalara açmış olduğu krediler önemli boyutta artışlar göstermektedir. Nitekim TCMB'nin bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler 1986 yılında % 44,8, 1987 yılın-

da % 122,6 ve 1988 yılında da % 52,7 oranında artmıştır. Son yıllarda TCMB kredilerinin daha çok tarım kesimine yöneldiği görülmektedir. Bu genişlemeye karşın TCMB'nin reeskont ve avans kredilerinin banka kaynakları içindeki payı % 3 dolayında bulunmaktadır. TCMB'nin 1980-1988 döneminde bankacılık kesimine açmış olduğu krediler «Tablo XIII»de gösterilmiştir.

Son iki yılda TCMB kredileri içinde sanayi kredilerinin payı azalırken, tarım kredileri ile dışsattım kredilerinin payının arttığı görülmektedir. 1986 yılında sanayi kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı % 76,9'a kadar yükselmiş iken, bu pay 1988 Kasım sonu itibariyle % 45,8'e gerilemiştir. Buna karşı aynı dönemde tarım kredilerinin payı % 11,2'den % 35,3'e, dış-

satım kredileri binde 7'den % 14,5'e yükselmiştir. 1988 yılında tarım kredilerinin artmasına karşın tarım kredilerinin TCMB kredileri içindeki payı % 40,9'dan % 35,3'e gerilemiştir. 1988 yılında TCMB'nin yeniden dışsattım finansmanına yöneldiği görülmektedir. Gerçekten 1988 Kasım sonu itibariyle dışsattım kredilerinin sözkonusu bankanın kredileri içindeki payı yeniden % 14,5'e değin yükselmiştir.

TCMB'nin sanayi kredilerinde görelî yavaşlama 1988 yılında da sürmüştür. TCMB'nin 1988 yılında daha çok tarım kesimi ile dışsattım finanse etmesi, sanayi sektörüne açılan kredilerinde bir yavaşlamaya yol açmıştır. Sanayi kredilerinin çok önemli bir bölümü % 76,4'ü orta sürelidir. TCMB'nin bankacılık sektörüne aç-

TABLO XIII
T.C. Merkez Bankası'nın Bankacılık
Sektörüne Açmış Olduğu Krediler
(Milyar TL)

	1984		1985		1986		1987		1988	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım Kredileri	32.4	10,8	46.1	12,7	60.3	11,2	507.1	40,9	613.6	35,3
Sanayi Kredileri	192.6	64,0	257.2	71,1	412.9	76,9	617.5	49,8	796.6	45,8
Esnaf ve Sanatkâr Dışsattım Kredileri	24.7	8,2	27.1	7,5	28.4	5,3	21.8	1,8	57.6	3,3
Ticaret Kredileri	33.6	11,2	7.0	1,9	3.9	0,7	54.6	4,4	252.9	14,5
Toplam	300.9	100,0	361.8	100,0	537.0	100,0	1238.9	100,0	1739.6	100,0

Kaynak : T.C. Merkez Bankası'nın 1988 Yıllık Raporu, s. 119, Tablo 30'dan yararlanarak düzenlenmiştir.

Not : (1) Tarım kredi kooperatiflerine açılan krediler dahil.

(2) Menkul Kıymet Tanzim Fonu avansları ile Tasarruf Mevduatını Koruma Fonu avansları dahil değildir.

(3) 1988 yılı Kasım ayı sonu itibariyledir.

miş olduğu sınıı kredilerin, orta vadeli kredilerde yoğunlaştığı görülmektedir.

TCMB'nın küçük esnaf ve sanatkâr (mesleki) kredileri, son yıllarda bir yavaşlama göstermektedir. Sözkonusu kredilerin TCMB'nın dolaylı kredileri içindeki payı 1983 yılında % 9.0'a kadar yükselmiş iken, bu pay 1987 yılı sonunda % 1.8'e kadar düşmüş, Kasım 1988 sonu itibariyle de % 3.3 olmuştur.

TCMB'nın dışsattım finansmanına yönelik kredileri büyük dalgalanmalar göstermektedir. Dışsattım kredilerinin, TCMB'nın dolaylı kredileri içindeki payı 1983 yılında % 34.8'e kadar yükselmiş iken, şiddetli bir daralma ile 1986 yılında binde 7 kadar düşmüş; diğer bir deyişle dışsattım kredileri 3.9 milyar TL'ye gerilemiş-

tir. 1988 yılında TCMB dışsattım kredilerinin yine hızlı bir gelişme sürecine girdiği gözlenmektedir. Sözkonusu krediler Kasım 1988 sonunda 252.9 milyar TL'ye; TCMB'nın dolaylı kredileri içindeki payı da % 14.5'e yükselmiştir.

TCMB'nın düşüş gösteren kredilerinden biri de, bankacılık sektörü aracılığı ile açmış olduğu ticaret kredileridir. TCMB ticaret sektörüne açmış olduğu kredilerin payı 1983 yılında % 21.3 düzeyinde iken bu kredilerin payı da Kasım 1988 itibariyle % 1.1'e gerilemiştir.

«Tablo XIII»ün ortaya koyduğu gibi, TCMB 1988 yılında özellikle dışsattım ve tarım kesimini desteklemek politikasını benimsemiş görünmektedir.

TABLO XIV
Banka Kredileri
(1970 - 1988/Milyar TL)

Yıllar	Banka Kredileri (DYB Hariç)	DYB (Eximbank) Kredileri	Toplam Banka Kredileri	Artış Oranı (%)	TCMB Dolaysız Krediler	Genel Kredi Stoku
1970	39.1	12.4	51.5	—	8.3	59.8
1971	46.0	12.7	58.7	13.9	11.8	70.5
1972	59.1	12.8	71.9	22.6	13.5	85.4
1973	78.0	15.9	93.9	30.6	13.8	107.7
1974	101.0	26.4	127.4	35.6	22.6	150.0
1975	143.6	38.5	182.1	43.0	22.3	204.4
1976	191.6	63.2	254.7	39.9	61.9	316.6
1977	240.1	87.5	327.5	28.6	119.6	447.1
1978	306.7	64.9	371.6	13.4	124.2	495.8
1979	462.9	79.0	541.9	45.9	214.5	756.4
1980	855.1	88.1	943.2	74.0	367.0	1.310.2
1981	1.483.6	132.5	1.616.1	71.3	495.6	2.111.7
1982	2.048.9	201.5	2.250.4	39.3	578.0	2.828.4
1983	2.739.3	245.8	2.985.1	32.6	645.1	3.630.2
1984	3.589.0	329.2	3.918.2	31.3	565.3	4.483.5
1985	6.180.4	326.5	6.506.9	66.1	931.0	7.437.9
1986	11.006.0	511.2	11.517.2	77.0	1.264.8	12.782.0
1987	18.104.5	605.1	18.709.6	62.4	2.270.4	20.980.0
1988	26.700.3	1.050.4	27.750.7	48.3	3.358.7	31.109.4

Not: 1988 yılında DYB, Türkiye İhracat Bankası (Eximbank) unvanını almıştır.

C. Banka Kredileri

Banka kredilerinin 1988 yılında göstermiş olduğu gelişmeler, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak aşağıda açıklanmış ve 1970-1988 döneminde banka kredilerindeki gelişmeler «Tablo XIV»de gösterilmiştir.

1 — Genel Gelişim

1988 yıl sonu itibariyle banka kredilerine ilişkin farklı rakamlar bulunmakta ve bunlar bir ölçüde birbirleriyle çelişmektedir. Bu bölümde Türkiye Bankalar Birliği'nin «Bankalarımız 1988» isimli 155 no.lu yayınında yer alan bilgilerden yararlanılmıştır.

Toplam banka kredileri (kalkınma ve yatırım bankaları kredileri dahil, TCMB'nın dolaysız kredileri hariç) 1988 yılında 9.041,1 milyar TL artarak yıl sonunda 27.750,7 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Genel

olarak banka kredilerinde artış oranı % 48,3'dür. Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 71,6 oranında artarken, ticaret veya mevduat bankaları grubunun kredileri % 45,0 oranında genişleme göstermiştir. «Tablo XIV»de izlenebileceği gibi, 1970 yılından bu yana genel olarak banka kredilerinde en hızlı artış, cari fiyatlarla 1986 yılında olmuş, 1987 ve 1988 yıllarında bu hız yavaşlamıştır. Gerçekten 1986 yılında tüm banka kredilerinde artış oranı % 77 iken, bu hız 1987 yılında % 62,4'e ve 1988 yılında da % 48,3'e düşmüştür. 1988 yılında fiyat artış hızının 1987 yılına göre çok daha yüksek olduğu dikkate alındığında, kredi artışında reel yavaşlama daha belirginleşmektedir.

1988 yılında kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde artış hızlanarak % 55,0'den % 71,6'ya yükselirken, mevduat (ticaret) bankaları kredilerindeki artış hızı % 63,6'dan % 45,0'e gerilemiştir. Ticaret bankalarında kredilerinde yavaşlama, banka kredilerindeki genel yavaşlamadan daha belirgindir.

1988 sonu itibariyle Türkiye'nin kredi stoku (banka kredileri+TCMB'nın kamu kesimine açmış olduğu dolaysız krediler) bir önceki yıl sonuna göre % 48,3 oranında artarak 31.109,4 milyar TL'ye ulaşmıştır. 1987 yılında Türkiye'nin kredi stokunda artışın % 64,1 oranında olduğu dikkate alındığında, 1988 yılında kredi stokundaki büyümenin de önceki yıldan yavaş olduğu görülmektedir.

2 — Banka Kredilerinin Banka Grupları Arasında Dağılımı

1988 yıl sonu itibariyle banka kredilerinin, banka grupları itibariyle dağılımı aşağıda verilmiştir.

1988 yılında, toplam banka kredilerinin % 85,7'si mevduat veya ticaret bankalarının (EtiBank, Sümerbank, Denizcilik Bankası dahil), %

E S Yayınları Sunar:

VECDİ ÜNAY

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

Bankaları, bankacıları, bankacılık eğitimi gören gençleri, ithalat ve ihracat işleriyle uğraşan firmaları yakından ilgilendiren kaynak kitap

410 sayfa (büyük boy) 11 000 - TL (KDV dahil)

İsteme Adresi:

Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.
Büyükdere Mah. Sultanzade Sokak No. 62
Sultanahmet - İstanbul
Telefon 526 34 11

Not: Kitap almak isteyenler, bedelini, Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 758 İş Bankası Tüme Şubesi'ndeki 15410, Yapı Kredi Çemberlitaş Şubesi'ndeki 2269-9 Akbank Tüme Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarımızdan birisine, kitap bedelini bildirmeye, havale emeli, ad ve adreslerini tarafımıza bildirmeleridir. Ödeme: postalamaya yapılamamaktadır.

14,3'ü de kalkınma ve yatırım bankaları tarafından sağlanmıştır. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının, toplam krediler içindeki payı % 46,8, ticaret (mevduat) bankaları kredileri içindeki payı da % 54,7'dir. Özel sermayeli ticaret bankalarının toplam krediler içindeki payı ise % 41,9'dur. Yabancı sermayeli bankaların ise, toplam krediler içindeki yapı % 3,0, grup içindeki payı ise % 3,4 düzeyindedir (Tablo XV).

Kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı yükselmektedir. 1987 yılında kamusal sermayeli bankaların toplam krediler içindeki payı % 57,6 iken 1988 yılında bu pay hafifçe artarak % 58,2'ye yükselmiştir. Özel sermayeli bankaların payı ise % 39,9'dan % 38,9'a gerilemiştir. Yabancı bankaların da toplam krediler içindeki payı % 2,5'den % 3,0'e yükselmiştir.

Kalkınma ve Yatırım Bankaları grubunda, kamu sermayeli bankalarının (Türkiye İhracat Kredi Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası/DESI-YAP, İller Bankası, T.C. Turizm Ban-

kası) krediler içindeki payı % 79,5, özel sermayeli bankaların (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Yatırım Bank, Türk Merchant Bank) payı ise % 20,5'tir.

1988 yıl sonu itibariyle toplam kredi hacmi içinde kamu sermayeli bankaların payı % 58,2, özel sermayeli bankaların payı % 38,9; yabancı bankaların payı da % 3,0'dür.

3 — Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Türkiye Bankalar Birliği'nin sözkonusu yayınından yararlanarak, banka kredilerinin sektörel dağılımı «Tablo XVI»da verilmiştir. Banka kredilerinin sektörel dağılımı, 1986 yılı başından itibaren uygulamaya konulan tek düzen hesap planına göre verilmektedir. Bu tasnif değişikliği nedeniyle önceki yıllarla sağlıklı karşılaştırmalar yapmak olanağı azalmıştır. 1986 yılından başlanmak üzere bu konuda yeni bir seri düzenlemek zorunda kalmıştır.

1988 yılında banka kredilerinin

TABLO XV
Kredilerin Banka Grupları Arasında Dağılımı

Banka Grupları	Tutar (Milyar TL)	Toplam İçinde %	Grup İçinde %
A. Ticaret (Mevduat) Bankaları	23.782,8	85,7	100,0
— Kamusal Sermayeli	13.000,4	46,8	54,7
— Özel Sermayeli	9.964,4	35,9	41,9
— Yabancı Bankalar	818,0	3,0	3,4
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3.967,9	14,3	100,0
— Kamusal Sermayeli	3.154,5	11,4	79,5
— Özel Sermayeli	813,4	2,9	20,5
C. TOPLAM	27.750,7	100,0	
— Kamusal Sermayeli	16.154,9	58,2	
— Özel Sermayeli	10.777,8	38,9	
— Yabancı Sermayeli	818,0	2,9	

sektörel dağılımında bir önceki yıla göre göze çarpan değişiklik, banka kredileri içinde ihtisas kredileri ile kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı artarken, ihtisas kredilerinin dışında kalan kredilerin payının gerilemesidir. Açıklanan verilere göre banka kredileri içinde ihtisas kredilerinin payı % 27,0'den % 28,6'ya, kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin payı da % 12,3'den % 14,3'e yükselirken, ihtisas kredileri dışında kalan kredilerin payının % 60,7'den % 57,1'e gerilediği görülmektedir.

1988 yılında ihtisas kredileri içinde tarım kredilerinin payı yükselmiştir. Tarım kredilerinin toplam krediler içindeki payı 1988 yılında % 14,7'den % 16,2'ye çıkmıştır. Konut (gayrimenkul) kredilerinin payındaki artış 1988 yılında da sürmüştür. Konut kredilerinin toplam krediler içindeki payı 1986 yılında % 6,9 iken, bu pay 1987 yılında % 8,2'ye ve 1988 yılında da % 8,7'ye yükselmiştir. Buna karşı mesleki küçük esnaf ve sanatkârlara açılan kredilerin payı %3,7'den %3,4'e gerilemiştir.

İhtisas kredileri dışındaki krediler grubunda dışsattım kredilerinin payı yükselirken, işletme ve yatırım kredilerin payları düşmüştür. 1988 yılında dışsattım kredilerinin toplam krediler içindeki payı % 11,2'den % 12,5'e yükselmiş, buna karşın işletme kredilerinin payı önemli bir düşüşle % 19,5'den % 15,6'ya, yatırım kredilerinin payı da % 5,7'den % 4,2'ye gerilemiştir. Kalkınma ve yatırım bankaları grubunda yer alan Türkiye İhracat Kredi Bankası'nın kredilerinin de dışsattım finansmanına yönelik olduğu dikkate alındığında, gerçeğe bankacılık sektörü kredileri içinde dışsattım kredilerinin payı daha yüksek düzeylerde bulunmaktadır.

1988 yılında toplam banka kredileri içinde kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinin de payı yükselerek % 12,3'den % 14,3'e çıkmıştır. Bu grupta özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 49,4 oranında artarken, kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 78,4 oranında artmıştır.

TABLO XVI
Kredilerin Sektörel Dağılımı
(1986 - 1988) (%)

	1986	1987	1988
A. İhtisas Kredileri	26.5	27.0	28.6
1 — Tarım	15.4	14.7	16.2
2 — Konut (Gayrimenkul)	6.9	8.2	8.2
3 — Mesleki (Esnaf-Sanatkâr)	3.7	3.7	3.4
4 — Denizcilik	0.5	0.4	0.3
B. İhtisas Kredileri Dışında	60.5	60.7	57.1
1 — İhracat	11.4	11.2	12.5
2 — İthalat	0.8	0.6	0.6
3 — İşletme	26.7	19.5	15.6
4 — Yatırım	5.7	5.7	4.2
5 — Diğer	15.9	23.7	24.2
C. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	13.0	12.3	14.3
Genel Toplam	100.0	100.0	100.0

4 — Banka Kredilerinin Vade İtibariyle Dağılımı

1988 sonu itibariyle bankaların (kalkınma ve yatırım bankaları dahil), ihtisas kredileri dışında vermiş oldukları kredilerin 5.467,1 milyar TL'si orta ve uzun sürelidir. Buna göre, ihtisas kredileri dışında banka kredilerinin % 27,6'sı orta ve uzun sürelidir. Bir önceki yıl ise orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı % 26,5 idi. Buna göre 1988 yılında orta ve uzun süreli kredilerin toplam krediler içindeki payı hafifçe yükselerek 1986 düzeyine çıkmıştır.

1988 yılında mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin (ihtisas kredileri dışında) vade dağılımı % 15,1 orta ve uzun süreli, % 84,9'u da kısa sürelidir. Mevduat bankaları kredilerinin 1988 yılında vade dağılımı bir önceki yıla göre belirgin bir değişiklik göstermemektedir. 1987 yılında da mevduat (ticaret) bankalarının kredilerinin vade dağılımı % 15,4 orta ve uzun süreli, % 84,6'sı kısa süreli şeklinde idi. 1988 yılında ticaret bankalarında orta ve uzun süreli kredilerin payı 0,3 puan düşüş göstermiştir.

Kalkınma ve yatırım bankalarının ise kredilerinin 1988 sonu itibariyle %77,5 orta ve uzun süreli, %22,5 kısa sürelidir. Bu dağılım, 1987 yılında %81,3'ü orta ve uzun süreli, %18,7 kısa süreli şeklinde idi. 1988 yılında kısa süreli kredilerin kalkınma ve yatırım bankaları kredileri içindeki görece payı yükselmiştir.

Ticaret bankalarının açmış olduğu orta ve uzun süreli krediler, 1988 yılında % 37,2 oranında artış göstermiştir. Ticaret bankalarının kısa süreli kredilerinin artış hızının % 39,9 orta ve uzun süreli kredilerde artış oranının biraz daha yüksek olması, bankaların kredi portföyünde orta ve uzun süreli kredilerin payının %15,1'e değin düşmesine yol açmıştır. Son yıl-

larda ticaret bankalarının açmış oldukları krediler içinde (ihtisas kredileri dışında) orta ve uzun vadeli kredilerin payı 1983 yılında % 30,3 iken, bu oran 1984 yılında % 23,6'ya, 1985'te % 20,0'ye, 1986'da % 15,6'ya, 1987'de % 15,4'e, 1988 sonunda da % 15,1'e gerilemiştir. T.C. Merkez Bankası'nın orta vadeli reeskont ve avans kredilerine ağırlık verdiği bir dönemde, bankaların orta vadeli kredilerindeki görece gerileme, vade vadeli yatırım kredisi talebinin giderek azaldığı ve/veya ticaret bankalarının riskli görüldükleri için orta ve uzun süreli kredilerden kaçındıkları şeklinde yorumlanabilir.

5 — Banka Kredilerinin Özel ve Kamu Kesimi Arasında Dağılımı

TCMB'nin 1988 Yıllık Raporu'nda yer alan bilgilere göre son yıllarda banka kredilerinin, kamu ve özel kesim arasındaki dağılımı ve bu dağılımdaki gelişmeler «Tablo XVII»de verilmiştir.

«Tablo XVII», 1988 yılında Kasım ayı sonu itibariyle ticaret (mevduat) bankaları kredilerinin % 15,4'ünün kamu kesimince, % 84,6'sının da özel işletmeler ve hanehalkı tarafından kullanıldığını ortaya koymaktadır. Kalkınma ve yatırım bankaları kredilerinde ise, anılan tarih itibariyle kamu kesiminin payı % 40,3; özel kesimin ise % 59,7'dir. Toplam banka kredilerinin Kasım 1988 tarihinde kamu ve özel sektör arasındaki dağılımı ise, kamu kesmi % 18,3, özel sektör % 81,7 şeklindedir. TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler de hesaba katıldığında, Kasım 1988 sonu itibariyle kredi stokunda kamu kesiminin payı % 27,0, özel kesimin payı da % 73,0 olmaktadır.

Kredilerin, özel ve kamu kesmi arasında dağılımına 1980'den bu yana daha geniş bir zaman aralığından bakıldığında; banka kredileri içinde

özel kesimin payının yükseldiği, buna karşı kamu kesiminin payının azaldığı görülmektedir. Gerçekten 1980 yılında kamu sektörü, toplam banka kredilerinin % 28,2'sini kullanırken ve kredi stoku içinde payı da % 48,0 iken; sözkonusu pay, Kasım 1988 tarihi itibarıyla toplam banka kredilerinde % 18,3'e, kredi stoku içinde de % 27,0'a düşmüştür. Böyle olmakla beraber kamu kesiminin banka kredileri içindeki payının, 1983 yılında inceleme dönemindeki en düşük düzeyine indikten sonra son yıllarda yeniden yükselme eğilimi içine girdiği de gözlenmektedir.

Bankacılık sistemimizde kamu bankaları ağırlık taşımaya karşın,

bankaların esas itibarıyla özel kesimi finanse etme özellikleri sürmektedir.

6 — Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı

Banka kredilerinin (1985-1988 yılları için, Devlet Yatırım Bankası ve daha sonra bu bankanın yerini alan Türkiye İhracat Kredi Bankası dahil, 1988 için İller Bankası kredileri hariç) bölgelerarası dağılımı ve dağılımında 1970-1988 dönemindeki gelişmeler «Tablo XVIII»de verilmiştir.

1988 yılında da banka kredilerinin bölgelerarası dağılımındaki denge-sizlik devam etmiştir. Geçen yıl banka kredileri içinde Marmara Bölgesi'nin payı % 37,7'den % 39,3'e; Or-

TABLO XVII
Banka Kredilerinin Kamu ve Özel Kesim Arasında Dağılımı (%)

	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
A. Ticaret Bankaları Kredileri									
— Kamu Sektörü	18.8	12.1	9.3	9.0	6.5	12.5	11.5	18.2	15.4
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	81.2	87.9	90.7	91.0	93.5	87.5	88.5	81.8	84.6
B. Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kredileri									
— Kamu Sektörü	71.5	70.3	69.4	65.9	55.9	51.2	56.0	41.6	40.3
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	28.5	29.7	30.6	34.1	44.1	48.8	44.0	58.4	59.7
C. Topl. Banka Kredileri									
— Kamu Sektörü	28.2	21.3	19.0	17.5	13.7	16.5	16.1	20.2	18.3
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	71.8	78.7	81.0	82.5	86.3	83.5	83.9	79.8	81.7
D. Kredi Stoku									
— Kamu Sektörü	48.0	40.2	43.3	31.7	25.2	27.3	25.6	29.0	27.0
— Özel İşletmeler ve Hanehalkı	52.0	59.8	56.7	68.3	74.8	72.7	74.4	71.0	73.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak: T.C.M.B. Yıllık Raporları

— 1988 Yıllık Rapor s. 125, Tablo 37.

— 1983 Yıllık Rapor s. 128, Tablo 35.

Not: (1) 1988 yılı Kasım ayı sonu itibarıyledir.

(2) Kredi stokuna TCMB'nin kamu kesimine açmış olduğu doğrudan krediler dahildir.

ta Kuzey Bölgesi'nin payı da % 26,1'den % 28,7'ye yükselmiş; buna karşı diğer bölgelerin payı düşmeye devam etmiştir.

Kredilerin bölgelerarası dağılımına 1970 - 1988 gibi daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, kredilerin dağılımında dengesizliğin giderilmesi konusunda izlendiği ileri sürülen politikalara ve alındığı bildirilen tüm önlemlere karşın dengesizliğin giderilemediği, hatta giderek arttığı görülmektedir. Gerçekten 26 ili kapsayan dört gerice yöre ile orta gelişmiş olarak kabul edebileceğimiz Karadeniz Bölgesi, 1970 yılında toplam olarak banka kredilerinin % 16,3'ünden yararlanırken, bu oran 1988 yılı sonunda % 10,0'a kadar düşmüş; buna karşılık Marmara Bölgesi'nin kredilerden aldığı pay % 35,6'dan % 39,3'e yükselmiştir.

7 — Bankaların Gayri Nakdi Kredileri

Tüm dünya bankacılığında olduğu gibi bankalarımızın da bilanço dışı yükümlülükleri, özellikle gayri nak-

di kredileri büyük boyutlara ulaşmaktadır. Gayri nakdi krediler içinde teminat mektupları, kabul kredileri, verilen avaller, akreditif taahhütleri, prefinansman kredilerine verilen garantiler, cirolar önemli yer tutmaktadır. Bu tür gayri nakdi kredilerin toplamı, Bankalar Birliği'nin araştırmaya esas olan 155 no.lu yayınından yararlanılarak, 1988 yılı sonu için 26.718,2 milyar TL olarak hesaplanmıştır. 1988 yılında bankaların gayri nakdi kredilerinde artış hızı % 50,6 olup, nakdi kredilerinde artış hızı % 48,3'ün üstündedir. 1988 yılında bankaların gayri nakdi kredileri, nakdi kredilerine yakın bir boyuta ulaşmıştır. Gayri nakdi kredilerin banka grupları arasında dağılımı; % 30,0 kamusal sermayeli ticaret bankaları, % 57,8 özel ticaret bankaları, % 5,9 yabancı bankalar ve % 6,3 de kalkınma ve yatırım bankaları şeklindedir. Özel bankalarda gayri nakdi kredilerin görece olarak yüksekliği, bu bankalarda riski artırmaktadır. Yabancı bankaların da ticari nakdi krediler içinde payının % 3,0 dolayında olma-

TABLO XVIII
Banka Kredilerinin Bölgesel Dağılımı (%)

Bölgeler	1970	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985*	1986*	1987*	1988**
Orta Kuzey	23.8	22.8	21.8	25.8	19.3	20.8	20.4	24.6	23.9	26.1	28.7
Ege	13.8	14.4	14.3	12.7	14.1	13.3	12.9	13.5	13.2	13.6	12.0
Marmara	35.6	37.7	37.2	37.7	43.3	43.4	44.7	39.7	39.7	37.7	39.3
Akdeniz	10.5	13.0	12.5	12.2	11.8	10.8	10.5	11.0	11.4	10.8	10.0
Kuzey Doğu	1.8	1.1	1.2	0.8	1.1	1.0	1.1	1.0	1.0	1.2	0.8
Güney Doğu	1.9	1.1	1.4	0.8	1.0	1.0	1.1	1.1	1.0	1.1	0.8
Karadeniz	7.2	5.2	5.3	5.9	5.1	5.3	4.6	4.3	5.0	4.9	4.6
Orta Doğu	1.8	1.5	1.9	1.3	1.4	1.4	1.6	1.7	1.8	1.6	1.4
Orta Güney	3.6	3.2	4.4	2.8	2.9	3.0	3.1	2.9	3.0	3.0	2.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği yayınlarında yer alan rakamlardan yararlanılarak düzenlenmiştir.

(*) Devlet Yatırım Bankası (Türkiye İhracat Kredi Bankası) kredileri dahil.

(**) Türkiye İhracat Kredi Bankası kredileri dahil, İller Bankası kredileri hariç.

sına karşın, gayri nakdi kredilerde paylarının % 5,9'a kadar yükselmesi dikkati çekmektedir. Yabancı bankalar daha çok gayri nakdi kredi verecek kârlarını artırmaktadır. 1988 yılında gayri nakdi kredilerdeki artış hızı da yavaşlamış, bir önceki yıl % 23,7 olan artış hızı % 50,6'ya gerilemiştir.

1988 yılında kalkınma ve yatırım bankalarının gayri nakdi kredileri önemli artış göstermiş, bunun sonucu sözkonusu bankaların payı % 2,0'den % 6,3'e yükselmiştir. Buna karşı gayri nakdi krediler içinde özel sermayeli ticaret bankalarının payı % 60,6'dan % 57,8'e, yabancı bankaların payı da % 7,1'den % 5,9'a gerilemiştir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının payı ise % 30,3 ve % 30,0 olarak hemen hemen değişmemiştir.

D. Bankalarda Kâr ve Kârlılık

Tüm bankacılık sisteminin kârı (TCMB hariç, kalkınma ve yatırım bankaları dahil) 1988 yılında (dönem zararları indirildikten sonra) 1.698,6 milyar TL olmuştur. 1988 yılında bankacılık sisteminde kârın oluşumu, aşağıda «Tablo XIX»da verilmiştir.

1987 yılında bankaların toplam kârlarının 898,6 milyar TL olduğu dikkate alındığında, 1988 yılında bankaların toplam kârlarının yaklaşık % 89,0 oranında arttığı hesaplanmaktadır. Bu artış oranı, 1984 yılında sağlanan % 171, 1987'deki % 96, oranında artıştan sonra, son yıllarda sağlanan üçüncü en yüksek artış oranıdır.

1988 yılında bankalarda kârlılık oranları da artmıştır. 1980 yılından sonra bankaların kâr/öz sermaye oranları genelde gerilemiş olmakla beraber, 1988 yılında bir önceki yıla göre yükselmiş; % 36,3'den % 38,3'e çıkmıştır. Söz konusu oran, vergi karşılıkları indirildikten sonraki net kâr/öz sermaye oranıdır.

Açıklanan banka kârlarına göre, 1980 yılından itibaren öz sermaye kârlılığındaki gelişmeler şöyledir: 1980 yılında % 64,2 olan kâr/öz sermaye oranı, 1981'de % 35,3'e, 1982'de % 25,9'a, 1983 yılında % 18,2'ye kadar geriledikten sonra 1984 yılında % 26,8'e çıkmış, 1985'de yeniden % 23,5'e düşmüş, 1986 yılında % 30,1'e, 1987'de % 36,3'e ve 1988 yılında da % 38,3'e yükselmiştir. Banka kârlarında 1985 yılından bu yana olumlu gelişmeler görülmele beraber, kârlı-

TABLE XIX
Bankaların Toplu Gelir Tablosu
(1988 - Milyar TL)

Faiz Gelirleri	12.189,0
Faiz Giderleri	(-) 9.589,2
Net Faiz Geliri	2.599,8
Faiz Dışı Gelirler	
Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	487,6
Bankacılık Hizmetleri Geliri	828,8
Kambiyo Kârları (Net)	3,1
İştirak ve Kuruluşlardan Alınan Kâr Payı	376,2
Toplam Faiz Dışı Gelirler	1.695,7
Faiz Dışı Giderler	
Personel Giderleri	1.349,0
Karşılıklar (Krediler karşılığı provizyon dışında)	300,3
Vergi ve Harçlar	165,4
Verilen Ücret ve Komisyonlar	94,4
Amortismanlar	133,6
Toplam Faiz Dışı Giderler	2.042,7
Vergi ve Olağanüstü Gelirler Öncesi Kâr	2.252,8
Diğer Gelirler	(+) 1.402,3
Diğer Giderler	(-) 1.725,4
Vergi Öncesi Kâr	1.929,7
Vergi Karşılığı	(-) 231,1
Net Kâr	1.698,6

lık oranları 1980 düzeyinin halen altında bulunmaktadır.

Banka grupları itibariyle bankalarda öz sermaye kârlılık oranları 1988 yılında da farklıdır. 1988 yılında en yüksek kârlılık oranı % 79,0 ile yabancı bankalarda görülmektedir. Yabancı bankalarda öz sermaye kârlılığı, 1987 yılına göre yükselmiştir. Bir önceki yıl yabancı bankalarda kâr/öz sermaye oranı % 52,2 düzeyinde idi.

Özel sermayeli ticaret bankalarının, kâr/öz sermaye oranı 1988 yılında % 41,3'e düşmüştür. Söz konusu özel sermayeli ticaret bankalarının 1987 yılında net kâr/öz sermaye oranı % 43,4 idi.

Kamu sermayeli ticaret bankalarının 1988 yılında öz sermaye kârlılıkları görece olarak hızlı artış göstermiştir. Kamu sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı 1987 yılında % 32,6 iken, 1988 yılında % 37,3 olmuştur. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının öz sermaye kârlılığı 1988 yılında 5 puana yakın artmıştır. Kamu bankalarında kâr oranının görece olarak düşük görülmesinin nedeni, bu grupta yer alan Sümerbank'ın 1988 yılında zarar etmiş olmasıdır. Sümerbank hariç tutulursa, kamu sermayeli ticaret bankalarında öz sermaye kârlılığı % 46,8'e yükselmektedir.

1988 yılında kârlılık oranı en düşük olan bankalar grubu, yine kalkınma ve yatırım bankaları olmuştur. Söz konusu banka grubunda öz sermaye kârlılığı % 20,0 dolayındadır. Bu grup içinde kamu sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığı ortalama % 19,0 dolayında iken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarında öz sermaye kârlılık oranı % 26,1'e yükselmektedir.

1988 yılında kalkınma ve yatırım bankaları genelinde öz sermaye kâr-

lılığı hafifçe yükselmiştir. 1987 yılında söz konusu bankalarda öz sermaye kârlılığı % 19,3 düzeyinde idi. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığı, 1988 yılında % 19,6'dan % 19,0'a gerilerken, özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının öz sermaye kârlılığı % 17,6'dan % 26,1'e yükselmiştir.

Bankalarda faiz farkı da, diğer bir deyişle alınan faizle verilen faiz arasındaki oransal fark da değişiktir. Faiz farkı en yüksek bankacılık grubu, % 34,8 ile kalkınma ve yatırım bankaları grubudur. Bunu % 28,5 ile yabancı bankalar, % 21,9 ile özel sermayeli ticaret bankaları, % 18,9 ile de kamusal sermayeli ticaret bankaları izlemektedir. Kalkınma ve yatırım bankaları kaynakları kaynakları içinde mevduat yer tutmadığından, bu olgu söz konusu bankalarda faiz farkının yüksek olmasına yol açmaktadır. Ancak kalkınma ve yatırım bankalarında komisyon gelirlerinin düşük olmasının yanı sıra, 1988 yılında kamu bankalarından kaynaklanan net kambiyo zararı ve özel sermayeli kalkınma bankalarının tahsili gecikmiş kredileri için ayırmış oldukları karşılıklar, öz sermaye kârlılığının düşük olması nedenleri arasındadır.

Faiz farkı, 1988 yılında bankalar genelinde bir önceki yıla göre genişleyerek % 17,8'den % 21,3'e yükselmiştir. Bu yükseliş, kamusal sermayeli ticaret bankalarından kaynaklanmıştır. Kamusal sermayeli ticaret bankalarında faiz farkı % 11,4'den % 18,9'a yükselirken, kalkınma ve yatırım bankalarında faiz farkı % 36,1'den % 34,8'e, yabancı bankalarda da % 32,6'dan % 28,5'e gerilemiştir. Özel sermayeli ticaret bankalarında faiz farkı son iki yılda hemen hemen değişmemiş, 1987 ve 1988 yıllarında sırasıyla % 21,2 ve % 21,9 olmuştur.

(Alınan Faiz - Verilen Faiz)/Aktif Toplamı şeklinde hesapladığımız net

faiz marjı, bankacılık sektöründe 1987 yılında % 2,7 iken, 1988 yılında % 3,8'e yükselmiştir. Net faiz marjının en yüksek olduğu banka grubu, yine yabancı sermayeli bankalardır. Yabancı sermayeli bankalarda % 4,9'a kadar çıkan net kâr marjı, özel sermayeli ticaret bankalarında % 4,0'e, kamusal sermayeli ticaret bankalarında % 3,7'ye kalkınma ve yatırım bankalarında da % 3,0'e düşmektedir. Bankaların, gruplar itibariyle net faiz marjları ile öz sermaye kârlılıkları arasında sıralamada uyum bulunmaktadır.

1988 yılında banka kârları üzerinde olumlu etki yapan gelişmeler şöyle özetlenebilir:

(i) Bankalarda faiz farkı ve net faiz marjı, bir önceki yıla göre yükselmiştir. Bankacılık sektöründe faiz farkı, alınan faizlerle verilen faizler arasındaki olumlu farkın alınan faizlere oranı, % 17,8'den % 21,3'e; net faiz marjı da (net faiz gelirinin aktif toplamına oranı) % 2,7'den % 3,8'e yükselmiştir. Bu gelişmede kuskusuz kredi faizlerinin serbest bırakılması önemli rol oynamıştır.

(ii) Bankacılık hizmetleri gelirleri, 1987 yılına göre % 174,0, kredilerden alınan ücret ve komisyonlar da % 62,6 oranında artmıştır.

(iii) 1988 yılında personel giderlerinin bankaların toplam giderlerine oranı (vergî karşılıkları dışında) % 90 dolayına kadar düşmüştür. Bir önceki yıl bu oran % 95 idi.

Bu olumlu etkenlere karşın, aşağıdaki etmenlerin de bankaların 1988 yılı kârı üzerindeki etkileri olumsuz yönde olmuştur.

(i) TCMB, döviz tevdiatı için oluşturulan karşılıklar dışında, TL mevduat karşılıkları için faiz ödenmesine ilişkin 1986 yılında başlattığı uygulamayı 1988 yılında da sürdürmüş; bankalar böylece oluşturdukları TL mevduat karşılıkları için 1988

yılında da faiz geliri elde edememişlerdir.

(ii) Bankalar, 1988 yılında, yavmlanan karşılık kararnameşi gereği tahsilî gecikmiş alacakları için daha fazla karşılık ayırmak zorunda kalmışlardır. Ancak bunun net tutarını, açıklanan bilançolara dayanarak saptamak mümkün olamamıştır.

(iii) Bankaların 1988 yılında genelde kambiyo zararlarının büyük boyutta artması, net kambiyo kârını ortadan kaldırmıştır. Bankacılık sektörünün 1988 yılında elde ettiği net kambiyo kârı sadece 3,1 milyar TL düzeyindedir. Özellikle kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kambiyo zararları, kambiyo kârlarını karşılamadığından, bu bankalar grubunda kârlılık düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

(iv) Ekonominin 1988 yılının ikinci yarısında içine sirmiş olduğu durğunluk, banka kârlarını da olumsuz yönde etkilemiştir.

(v) Bankaların vergi matrahının hesabında ticari kazançlarından indirdikleri devlet tahvili ve Hazine bonosu faizlerine uygulanan vergi kesinti oranının sıfırdan 1988 için % 5'e yükseltilmesi bankaların ayırdıkları vergi karşılıklarını bir ölçüde etkilemiştir.

Kâr ve kârlılığa ilişkin yukarıdaki değerlendirmeler, bankaların açıkladıkları bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak yapılmıştır. Banka bilançolarının yeterince şeffaf olmadığı, bankaların tahsilî şüpheli batık veya donuk kredilerini bilançolarına tam yansıtmadıkları, bu tür kredileri için yeterli karşılık ayırmadıklarına ilişkin kuşku lar sürmektedir. Nitekim bilançolara bakıldığında, bankaların 797,2 milyar TL'yi bulan tahsilî gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir. Kaldı ki tahsilî gecikmiş alacakları için henüz karşılık ayırmadıkları görülmektedir.

Kaldı ki tahsili gecikmiş alacakların olduğundan çok daha az gösterilmesi olasıdır. Böyle olmakla beraber; veriler, bankaların kârlılık ve verimlilik açısından 1988 yılından önceki yıllara göre daha başarılı sonuçlar aldığını göstermektedir. Geçmiş yıllarda normal bankacılık faaliyetinden zarar eden; ancak kambiyo kârları, iştiraklerden alınan kâr payları ve faiz dışı gelirlere kâra geçebilen bankacılık sistemi; 1986'dan bu yana salt bankacılık faaliyetinden de net gelir sağlayabilmektedir.

III. SONUÇ

Açıklanan banka bilanço ve gelir tablolarına dayanılarak 1988 yılında bankacılık alanındaki gelişmeler şöyle özetlenebilir :

(i) 1988 yılında ülkemizde faaliyette bulunan banka sayısı 4 artarak 61'e yükselmiştir. 1988 yılında banka şube sayısındaki artış önceki yıllara göre daha hızlı olmuş, anılan yılda banka şube sayısı 111 artarak yıl sonunda 6.552'ye yükselmiştir.

(ii) 1988 yılında bankacılık sektörünün (TCMB dışında) net aktifleri % 65,3, özkaynakları % 79,1, toplam mevduatı (DTH'lar dahil) % 58,8, kredileri % 48,3, vergi sonrası kârları (net kârları) da % 89,0 oranında artmıştır.

(iii) 1988 yılında mevduat artış hızı, genelde bir önceki yıla göre yükselmiş, % 52,7'den % 58,8'e çıkmıştır. Geçen yıl TL mevduat artış hızı % 40,3'den % 56,0'a yükselirken, Döviz Tevdiat Hesapları'nda artış hızı % 115,9'dan % 68,1'e gerilemiştir. Ancak bu artış hızları cari fiyatlara göre hesaplanmıştır. 1988 yılında enflasyon hızının önceki yıla göre artarak % 75,0'e yükseldiği hesaba katıldığında reel mevduat artış hızının yavaşladığı görülmektedir.

(iv) DTH'ların artış hızında yavaşlamaya karşın, DTH'ların toplam

mevduat içindeki payı % 24,5'e, TL mevduata oranı da % 32,5'e yükselmiştir. Bir ekonomide toplam mevduatın dörtte birinin yabancı para cinsinden olması, gerek bankalar gerek ulusal ekonomi açısından sorun yaratabilecek bir boyut olarak görülmektedir.

(v) 1988 yılında bankalarda mevduatın yapısı, kompozisyonu da değişmiştir. DTH'ların toplam mevduat içindeki payının % 23,2'den % 24,5'e yükselmesinin yanı sıra TL mevduatın, mevduat türleri itibarıyla dağılımı da bir önceki yıla göre farklıdır. 1988 yılında en hızlı artış gösteren mevduat türü, tanım ve kapsam değişikliğinin sair mevduatta doğurduğu artış bir yana bırakılırsa, tasarruf mevduatı olmuştur. Tasarruf mevduatı geçen yıl % 83,4 oranında artmış, bunun sonucu tasarruf mevduatının TL mevduat içindeki payı % 43,9'a yükselmiştir. Geçen yıl % 26,1 oranında artış gösteren ticari mevduatın TL mevduat içindeki payı % 22,5'e kadar gerilemiştir. Mevduat içinde Diğer Kuruluşlar Mevduatı'nın (sair mevduatın) payı hızlı bir yükseliş ile % 12,9'a kadar çıkmış ise de bu artış, tanım ve kapsam değişikliğinden kaynaklanmıştır. Geçen yıl ortalamasının üstünde artış gösteren bir mevduat türü de bankalar mevduatıdır. 1988 yılında % 60,3 oranında artmış gibi gözükken bankalar mevduatının toplam mevduat içindeki payı % 11,3'e değin yükselmiştir. Geçen yıl resmi mevduat ile mevduat sertifikası tutar olarak da azalmış, söz konusu mevduat türlerinin TL mevduat içindeki payları sırasıyla % 5,1 ve % 4,3'e gerilemiştir. Resmi mevduatta azalış sosyal güvenlik kurumları mevduatının sair mevduat kapsamına alınmasından kaynaklanmıştır.

(vi) 1988 yılında banka kredilerindeki artış hızı, bir önceki yıla göre belirgin bir şekilde yavaşlayarak

% 62,4'den % 48,3'e düşmüştür. Son iki yıldır, fiyat artışlarının hızlanmasına karşın banka kredilerinde yavaşlama dikkati çekmektedir. 1988 yılında banka kredilerinde yavaşlama esas itibarıyla ticaret (mevduat) bankaları kredilerinden kaynaklanmıştır. Bu grup bankaların kredilerindeki artış hızı % 72,8'den % 45,0'e düşmüştür. Kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri ise 1988 yılında bir önceki yıla göre hızlanmış % 55,0'den % 71,6'ya yükselmiştir. Kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankalarının kredileri % 78,4 oranında artış gösterirken, özel sermayeli kalkınma bankalarının kredilerinde artış hızı % 49,4 düzeyinde kalmıştır.

(vii) 1988 yılında banka kredilerinin sektörel dağılımında dikkati çeken gelişme, tarım ve dışsatıma yönelik kredilerin payındaki artışa karşılık işletme ve yatırım kredilerinin payındaki düşüş olmuştur. Banka kredilerinin bölgesel ve vade açısından dağılımının ise bir önceki yıla göre önemli değişiklik göstermediği gözlenmektedir. Ancak, gelişmelere daha geniş bir zaman boyutu içinde bakıldığında, banka kredilerinin daha çok ülkenin gelişmiş yörelerinde yoğunlaştığı ve banka kredileri içinde orta ve uzun süreli kredilerin payının düşüğü görülmektedir. Orta ve uzun süreli kredilerin, mevduat bankalarının kredileri içindeki payı (ihtisas kredileri dışında) 1988 yılında % 15,1'e kadar gerilemiş bulunmaktadır.

(viii) TCMB, 1988 yılında da resekont ve avans kredileri ile bankacılık kesimini desteklemiştir. Ancak TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu kredilerde bir önceki yıla göre yavaşlama gözlenmiştir. TCMB'nın bankacılık sektörüne açmış olduğu krediler, 1987 yılında % 122,6 oranında artış göstermiş iken, bu hız 1988 yılında % 52,7'ye düşmüştür.

(ix) Bankalar, 1988 yılında öz-

kaynaklarını güçlendirmişlerdir. Bankalar genelinde özkaynak artışı % 80,9 oranında olmuş ve banka özkaynaklarının aktif (varlık) toplamına oranı da geçen yıl % 6,0'dan % 6,5'e yükselmiştir.

(x) Bankalar, 1988 yılında kârlılık açısından önceki yıllara göre daha başarılı bir dönem geçirmişlerdir. Bankaların net kârları toplamı bir önceki yıla göre % 89,0 oranında artmış, öz sermaye kârlılığı % 36,3'den % 38,3'e, faiz farkı % 17,8'den % 21,3'e, net faiz marjı da % 2,7'den % 3,8'e yükselmiştir.

Bankalar 1988 yılında önceki yıllara göre daha başarılı gözükmeyle beraber, 1989 yılına önemli sorunlar devretmişlerdir. 1988 yılının son üç ayında yüksek maliyetle toplanan mevduatın kredilere dönüştürülemezliği, kredi/mevduat oranının % 67,9'dan % 62,0'ye gerilemesi, yüksek faizin arttırdığı likidite ve kredi riskleri ve kâr sıkıştırması olayı, etkilerini 1989 yılında göstermeye başlamıştır. Ekonominin içinde bulunduğu durgunluk, dış ticaret hacminin daralması, kredi talebinde görece yavaşlama, bankacılık kesimini, daha çok 1989 yılında etkilemektedir.

◆ Öğrenimin gayesi, insanların birbirlerine olan saygısını arttırmaktır.

Emerson

◆ Fertler birbirlerine değer verip saygı göstermedikçe, bu dünyada barış ve dirlik olamaz.

Edward Benes

◆ Kelimelerin kuvvetini anlamadan, insanların kuvvetini anlayamazsınız.

Konfüçyüs

---

değişen bir banka: **TÖBANK**

TÖBANK dinamik bankadır.
Kendini sürekli yeniler, çağın
gelişen koşullarına uyum sağlar.

Güçlü, gelişmiş ve
modern bir banka olan TÖBANK,
gelecekte de ülkemizin gelişen ihtiyaçları
doğrultusunda değişimini sürdürecektir
ve yenilenecektir.

Ancak, TÖBANK'ta bir tek şey değişmeyecek:
İnsan

**TÖBANK'ta insana verilen önem değişmedi,
değişmeyecek.**

TÖBANK
"sağlam alternatif"

SOVYET DIŞ TİCARETİNDE PERESTROYKA : ORTAK YATIRIMLAR

YRD. DOÇ. DR. SUAT OKTAR

I - GİRİŐ

SOVYETLER Birliği, Gorbaçov'un başlattığı yeniden yapılanma (perestroyka) politikasıyla, tüm ekonomik ve toplumsal yapıyı kavrayacak biçimde hızlı ve köklü bir değişim geçirmektedir. Açıklık (glasnost) ilkesi üzerinde temellenen yeniden yapılanma politikası, özellikle kemikleşmiş ve aşırı merkezileşmiş bürokratik çevreden yoğunlaşan engel ve baskılarla zaman zaman bir duraklama göstermekle beraber, ödün verilmeden kararlı bir biçimde yürütölmektedir.

Halen uygulanmakta olan reformların ana eksenini ekonomik reformlar oluşturmaktadır. Bu alanda uygulamaya konan reformlar, temelde tükana ve kendini yeniden üretemeyen aşırı merkezizetçi geleneksel ekonomik modele bir tepki olarak ortaya çıkmaktadır. Zira; Őimdiye kadar ölkede ekonomisinde tüm karar alma süreci aşırı ölçüde merkezileşmiş, ekonomik ilişkilere hiyerarşik bir yapı yön vermiş, üretim ve dağıtım sistemi merkezden verilen direktiflerle işletilmiş, üretim hedefi yalnızca Merkezi Planlama Örgütü'nün öngördüğü büyüklüklere ulaşma gibi basit bir ölçüye indirgenmiş, üretimde verimliliği ve

kaliteyi artırma yönünde çaba gösterilmemiş ve en önemlisi teknoloji düzeyinin yükseltilmesi ihmal edilmiştir.

Sonuçta, aşırı merkezci ve bürokratik niteliğiyle hızla hantallaşan ekonomik yapı, özellikle 1980'lerin başından itibaren önemli darboğazlarla karşı karşıya kalmıştır. Öyle ki; ekonomik büyüme yavaşlamış, sınai ve tarımsal üretim sürekli gerilemiş, işgücü verimliliği azalma göstermiş, kaynak dengesi bozulmuş, teknolojik alanda gelişme sağlanamamış, bunun sonucunda Batılı ölkelerle olan teknoloji açığı hızla büyümüş ve en önemlisi halkın refah düzeyi büyük ölçüde düşmüştür. Üstelik, bu sorunlar, olumsuz dış konjonktürel gelişmelerin de etkisiyle daha da ağırlaştırmıştır. Sonuçta, tüm bu olumsuzluklar mevcut ekonomik yapıda köklü reform ihtiyacını kaçınılmaz olarak gündeme getirmiştir.

II - Dış Ticarete Perestroyka İhtiyacı

Sovyet ekonomisinde son yıllarda yaşanan darboğazlardan en fazla etkilenen alanların başında dış ticaret gelmektedir. Sovyetler Birliği halen dünyanın en güçlü sanayi ölkelerinden biri olmasına karşın, bu konuda dış ticaret kompozisyonuna pek az

yansımıştır. Nitekim, Sovyetler Birliđi dünya sınavi üretiminin yüzde 20'sini oluŐturmasına karŐın, dünya ticaretindeki payı hemen hemen yüzde 4 dolayındadır. Makina ve teĥizatın toplam ihracat içindeki payı 1970'de yüzde 22 iken, bu pay 1986 yılı sonunda yüzde 15'e dűŐmüŐtür⁽¹⁾ [*].

Buna karşılık, petrol ve diğer enerji kaynaklarının ihracatı hızla artmıştır. Nitekim, GSMH'nın yüzde 4'ünü ve sınavi üretimin de yüzde 11'ini oluşturan petrol ve diğer enerji kaynaklarının ihracatı, toplam ihraç gelirlerinin yüzde 80'ini karŐılamaktadır⁽²⁾. Bir paradoksu yansıtan bu durum için bir Sovyet ekonomisti; «gelişmiş bir bilimsel sektöre ve güçlü bir sanayiye sahip Sovyet ekonomisinin bu konuma rağmen, gelişmiş ülkelerin hammadde ihtiyacını karŐılamakta rolünü oynadığını» belirtmektedir⁽³⁾.

Ne var ki, son yıllarda petrol ve enerji sektörü de olumsuz seyreden diŐ konjonktürden etkilenmiŐ ve döviz gelirleri önemli ölçüde gerilemiştir. Petrol fiyatlarının 1955 yılından bu yana yüzde 40'lara varan dűŐüŐü, döviz gelirlerinde 8.5 milyar dolarlık bir azalmaya yol açmıştır⁽⁴⁾.

Üstelik hammadde ve birincil ürünlerin önemli bir üreticisi ve ihracatçısı konumunda bulunan Sovyet ekonomisinin, diŐ ticaret hadlerinin 1986 ve 1987 yıllarında sırasıyla yüzde 40 ve 10 dolayında aleyhe gelişmesi nedeniyle, bu ürünlerin ihracatından sağladığı döviz gelirleri de azalma göstermiştir⁽⁵⁾. Bu eğilim, bugün de devam etmektedir. Dahası, son yıllarda kötü hasad koşullarına

bağlı olarak üretimde karŐılaŐılan yetersizlikler nedeniyle tarımsal ürünlerin ithalatı da giderek artmaktadır. Bu olumsuz gelişmeler sonucunda diŐ ticaret bilançosu son yıllarda sürekli açık vermekte ve bu açık hızla büyümektedir. Nitekim diŐ ticaret açığı 1987 yılı sonunda 2.5 milyar dolarlık bir büyüklüğe ulaşmıştır⁽⁶⁾.

Sovyetler Birliđi iŐte karŐı karŐıya kaldığı bu olumsuz geliŐmeleri aŐabilmek için daha fazla petrol ihraç etmek, altın satmak ve bundan da önemli diŐ krediye baŐvurmak zorunda kalmıŐtır. Ancak, petrol ve diğer enerji kaynaklarının giderek azalmaya başlaması ihraç kapasitesini zorlarken –ki 1984 yılında 81 milyon ton olan petrol ihracatının 1990 yılı ortalarında 40 milyon tona ve 2000 yılında da 25 milyon tona dűŐmesi beklenmektedir– bu arada diŐ borçların da ödeme gücünü aŐacak ölçüde artış göstermesi; ekonomiyi bu tür kaynaklarla büyümenin artık olanaksızlığını ortaya koymaktadır

Bu nedenle de, ihracatın kompozisyonunun sınavi ürünler lehine değiştirilmesi, diŐ ticaret sorunlarının aŐılmasının kalıcı tek çıkar yolu olarak görülmektedir. Nitekim, 1986 - 90 yıllarını kapsayan plan döneminde makina ihracatının toplam ihracat içindeki payının yüzde 22'ye çıkarılması öngörülmüŐtür⁽⁷⁾.

Stalin döneminden itibaren diŐ ticaret sistemi aşırı merkezizetçi bir yapı kazanırken, bürokratik kanallar da hayli genişlemiŐtir. Planlamacılar ve bürokratik çevreler denetim altında tutulamayacağı endiŐesiyle uluslararası piyasalarla fazla ilgilenmemiŐlerdir. Planlama Örgütü, diŐ ticareti imtiyazlı birkaç iŐletmenin tekeline bırakmıştır. Ülkede diŐ ticaret

[*] Dipnotları yazının sonunda yer almaktadır.

genel olarak Dış Ticaret Bakanlığı'na bağlı Dış Ticaret Kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve bu kuruluşlar imalatçı firmalardan ihrac ürünlerini satın almış ve onlara ithal ettikleri ürünleri kontrollü iç fiyatlarla satmışlardır.

Kuşkusuz, Dış Ticaret Kuruluşlarının bu şekildeki müdahalesi, imalatçı firmaların yabancı müşterilerle doğrudan temasını engellemiş ve ihracata dönük olarak çalışan imalatçılara döviz kazançlarını ellerinde tutmalarına izin verilmemiştir. En önemlisi, üretimde sayısal hedeflere ulaşmayı esas alan management sistemi, ürünün kalitesiyle ve müşteri hizmetleriyle ilgilenmeyi tamamen gözardı etmiştir⁽⁸⁾. Bu durum, zaten büyük ölçüde dışa kapalı olan ekonominin dünya ekonomisinden izole olmasına yol açmıştır. Özellikle üretimde teknoloji düzeyinin yükseltilmesi yönünde hiçbir çabanın gösterilmemesi, ihrac ürünleri için dış pazar şansını büyük ölçüde azaltmıştır.

Gerçekten de, Sovyet ekonomisi halen teknoloji alanında oldukça geri bir düzeyde bulunmakta ve Batılı ülkelerle olan arasındaki teknoloji makası hızla açılmaktadır. Gorbaçov'un da belirttiği gibi, bu durum, Sovyet ekonomisinin yıllardır karşı karşıya kaldığı en büyük sıkıntı olmaktadır. Nitekim Gorbaçov son on yıldır ekonomide doğru dürüst bir teknolojik gelişmenin gerçekleştirilemediğini, oysa bu iş için görevli olan personelin hak etmedikleri bir kazanç elde etmeye devam ettiklerini belirtmektedir⁽⁹⁾.

Teknolojik gerilik özellikle sanayi sektörü için geçerlidir. Sovyet sanayi teknolojisinde yenilik yaratamamakta ya da yarattığını bile kendi sanayii-

ne uyarlayamamaktadır. Bu nedenle, sanayileşmiş ülkelerin sürekli gerisinde kalmaktadır. Kuşkusuz bunun temel nedeni, hantal olan ekonomisinin hızlı teknolojik gelişmeye uyum sağlayacak esnekliği gösterememesinden kaynaklanmaktadır⁽¹⁰⁾. Yapılan bir hesaplama göre, Batı'da sağlanan teknolojik bir yeniliğin Sovyet ekonomisine uyarlanması hemen hemen 10 - 15 yıllık bir süreyi almaktadır⁽¹¹⁾.

İşte özellikle teknolojik açığı kapatmak, üründe kaliteyi ve çeşitliliği arttırmak, ihracatın kompozisyonunun sınıai ürünler lehine değişmesini sağlamak ve dış pazarlarda rekabet gücü yaratmak üzere dış ticaret sisteminin yapılandırılması ve böylece ekonominin dışa açılması hedef alınmıştır. Bunu realize etmek için de, doğrudan yabancı sermayeden yararlanmayı ve Sovyet teşebbüslerinin yabancı firmalarla ortak yatırımlar gerçekleştirmelerini sağlayacak geniş kapsamlı yasal düzenlemelere gidilmiştir. Nitekim, oldukça iddialı olarak hazırlanan Ortak Yatırım Kararnamesi, 26 Aralık 1986'da Politbüro'nun ve 13 Ocak 1987'de Yüksek Prezidyum'un onayından geçmesinden sonra, 27 Ocak 1987'de yayınlanarak yürürlüğe konmuştur⁽¹²⁾.

III - Ortak Yatırım Mevzuatı

Ortak Yatırım Kararnamesi ile bakanlıklara ve Sovyet teşebbüslerine doğrudan doğruya Batılı firmalar ile ortak yatırımlar gerçekleştirme ve ticari ilişkiler kurma yetkisi verilmiştir. Bu yetki 1987 yılından bu yana ülke genelinde 65 bakanlığa ve 105 teşebbüse verilmiş olup, bu sayının zamanla daha da artması öngörülmektedir⁽¹³⁾.

Yabancı sermayeyi ũlke sınırları içinde yatırım yapmaya özendirmek amacıyla, geleneksel diŐ ticaret sistemi büyük ölçüde esnekleştirilmiş ve rijid bürokratik kanalların kısaltılması yoluna gidilmiştir. Savunma sanayiinin dışında imalat, ulaştırma ve inşaat başta olmak üzere hemen hemen tüm sektörlerde gerçekleştirilmesine izin verilen ortak yatırımlara ilişkin mevzuatın içerdiği hükümler, kısaca Şu ana baŐlıklar altında toplanabilir :

a) Ticari ve Mali Hükümler

- Tüzel kişiliğe sahip olacak yatırımlar ayrı bir bilançooya, maliyet muhasebesine ve oto finansman ilkelerine tabii olacaktır. Ortaklarca belirlenecek ana sözleşmede ortak yatırımın konusu, amacı, çalışma yeri, ortak sayısı, sermaye miktarı, sermayenin dağılımı, yönetim organları ve bu organların yetkilerine ilişkin hususlar yer alacaktır;

- Ortak yatırım, taahhütlerinden dolayı bütün mal varlığıyla sorumlu olacaktır. Ancak faaliyetinde tamamiyle bağımsız kalacak ve bu faaliyetlerini kendisi planlayacaktır. Diğer bir deyişle ortak yatırımın kendine özgü bir faaliyet planı bulunacaktır. Buna göre ortak yatırım ile Devlet Planlama Örgütü (Gosplan) arasında organik bir iliŐki olmayacaktır. Planlama Örgütü hiçbir konuda müdahalede bulunmayacak ve üretimle ilgili direktifler vermeyecektir (14);

- Hazırlanan yasayla, baŐlanğıçta ortak yatırım sermayesinde en az yüzde 51'lik payın Sovyetlere ve geri kalan yüzde 49'un da yabancı yatırımcılara ait olması koşulu aranmıştır. Ancak, yabancı yatırımcıların yoğun baskı ve eleŐtirileri karşısında

1988 Aralık ayı başında köklü bir değişiklik yapılmıŐ ve bu koşul kaldırılarak yerine «tarafaların ortaklık paylarını aralarında anlaşarak saptayabilecekleri» hükme bağlanmıştır. Bu değişiklikle, yabancı yatırımcıların ortak yatırımlara yüzde 80'e kadar varabilecek bir payla katılabilmeleri mümkün olacaktır (15);

- Ortak yatırımın yabancı tarafı teşebbüse teŐizat, yedek parça, know-how, lisans ve patent haklarını koyarken, Sovyet tarafı işletme yerini sağlamakla yükümlü bulunmaktadır. Yabancı ortağa işletme binasına, kullanılan teŐizata ve getirdiği teknolojiye sahip olma ya da kullanma hakkı tanınmaktadır;

- Teşebbüse bir kâr sınırlamasının getirilmesi sözkonusu değildir. Diğer bir deyişle teşebbüse piyasa ekonomisi kurallarına bağlı olarak çalışması sonucunda kârını maksimize etme olanağı verilmektedir. TeŐebbüsün yıllık toplam kârından yapılacak belirli indirimler İhtiyat Fonu olarak ayrılacaktır. Bu durum, İhtiyat Fonu toplamının ortak yatırım sermayesinin yüzde 25'ine eşit olana kadar devam edecektir;

- Toplam kârdan yapılacak indirimlerin miktarı yatırım sözleşmesinde belirlenecektir. TeŐebbüsün zarar etmesi durumunda zarar miktarı İhtiyat Fonu'ndan düşülecektir;

- Ayrıca teşebbüs, indirimler çıktıktan sonra kalan kârları üzerinden yüzde 30 vergi ödeyecektir. Ancak teşebbüs, faaliyete geçtiği tarihten itibaren ilk iki yıl veraiden muaf tutulacaktır. Bununla birlikte aectiğimiz yıllarda yapılan bir açıklamayla iki yıla sınırlanan vergi muafiyetinin üç yıla çıkarıldığı açıklanmıştır (16);

• Net yatırım kârının dağıtımı, tarafların teşebbüs sermayesindeki payları dikkate alınarak yapılacaktır. Yasa, yabancı yatırımcıya kârını yurt dışına serbestçe transfer edebileme garantisini vermektedir. Ancak, bu kâr payı yurt dışına transferi sırasında yüzde 20 oranında bir stopaj konu olacaktır⁽¹⁷⁾;

• Ortak yatırım, Sovyet bankalarından ya da izin almak suretiyle yabancı bankalardan ruble ya da döviz kredisi kullanabilecektir. Ancak, Devlet Bankası ya da Dış Ticaret Bankası verdikleri kredinin amaca uygun kullanılıp kullanılmadığını ve geri ödenmesini yakından izleyecektir. Olumsuz bir durumun varlığı halinde, kredi kesilebilecek ve kredinin vadesinden önce ödenmesi talep edilebilecektir⁽¹⁸⁾;

• Taraflar ortak yatırıma koydukları sermaye paylarını karşılıklı anlaşma ile üçüncü kişiye devredebileceklerdir. Ancak, devreden yabancı taraf olması durumunda, Sovyet tarafı rüçhan hakkına sahip olacaktır. Devir izninin mutlaka, Sovyetler Bakanlar Kurulu'ndan ya da ortak yatırımın gerçekleştirildiği yerel cumhuriyetin Bakanlar Konseyi'nden alınması gerekecektir.

b) Yönetimle İlgili Hükümler

• Ortak yatırımın üst yönetimi, organlarca seçilen temsilcilerden oluşacaktır. Ancak, karar alma biçimi ana sözleşmede yer alacaktır. Mevzuata göre yönetim kurulu başkanının Sovyet vatandaşı olması şarttır. Yabancılar ancak yönetim kurulu üyesi olabilecektir. Kural olarak başkanın, yönetim kurulunda diğer üyelerin oyu kadar ağırlığı olacaktır. Yönetim kurulunda oyların eşit bölünmesi duru-

munda başkanın görüşü ve onayı alınmadan hiçbir konu karara bağlanamayacaktır⁽¹⁹⁾;

• Yönetim kurulunda kararlar ya oy çokluğu ile ya da oybirliğiyle alınacaktır;

• Ortak yatırımın günlük yönetim faaliyetinden sorunlu olan «Ira Kurulu» genel olarak üç ya da dört üyeden oluşacaktır. Bu üyelerin hepsi de yönetim kurulu tarafından atanacaktır. Yine, bu üyelerin seçiminde de Sovyet vatandaşlığı şartı aranacaktır⁽²⁰⁾;

• Ortak yatırımın tarafları arasında ya da ortak yatırım ile Devlet yahut da diğer Sovyet organları arasında çıkabilecek herhangi bir anlaşmazlığa Sovyet makamları bakanacaktır. Bununla birlikte ortak yatırım sözleşmesinde belirtilmesi koşuluyla anlaşmazlıkların çözümü için hakem mahkemelerine başvurulabilecektir.

IV – Ortak Yatırımlarla İlgili Gelişmeler

Birkaç yıl öncesine kadar dış büyük ölçüde kapalı olan dış ticaret sistemi, Gorbaçov yönetimiyle yeni bir yapılanmaya gitmekte ve geleneksel yapısından uzaklaşarak dışa daha fazla açılacak biçimde hızlı bir değişiklik geçirmektedir. Dış ticaret sisteminde yapılanmanın bir aracı olarak gündeme gelen ortak yatırımlara ilişkin yasanın yürürlüğe girmesinden bu yana ülkeye yatırım amacıyla gelen yabancı sermaye, hem sayısal hem de parasal büyüklük olarak hızla artış göstermektedir. Nitekim Maliye Bakanlığı'nın verilerine göre, 1988 yılı Eylül ayı sonuna kadar 110'dan fazla başvurunun tescil edildiği 500'den fazla başvurunun da

müzakere aşamasında olduğu belirlenmiştir (21).

Kuşkusuz, tescil edilen ortak yatırım sayısı arttıkça ÷lkeye gelen sermaye miktarı da büyümektedir. Halen, tescil edilmiş ortak yatırımların toplam sermaye büyüklüğü 500 milyon rubleyi (825 milyon doları) aşmış olup, bunun üçte biri Batılı yatırımcılara ait durumdur (22). Yatırımlara en büyük ilgi Batı Alman, Fin ve İtalyan yatırımcılarından gelmektedir. Nitekim toplam yatırımların yüzde 15'ini oluşturan Batı Alman yatırımcılar 27 ve yüzde 14'ünü oluşturan İtalyan yatırımcılar da 15 yatırım gerçekleştirmişlerdir. Buna karşılık ABD ve Japon yatırımcılar hâlâ çok ilgisizdir. Bu yatırımcılar tarafından gerçekleştirilen ortak yatırım adedi sırasıyla 12 ve 8'dir (23).

Halen Dış Ekonomik İlişkiler Komisyonu gelecek yedi yıllık süre için de ortak yatırımlar yoluyla realize etmek üzere 320 proje belirlemiştir. Bu projelerden 60'ı tarıma dayalı sanayiye, 60'ı kimya ve ağaç işleme sanayiine, 50'si sosyal hizmetlere, 48'i mekanik mühendisliğe ve 33'ü de inşaat sektörüne tahsis edilmiştir. Söz konusu projelerden 140'ında ileri teknolojinin kullanılacağı ve bunun ÷lke ekonomisi için başlı başına bir olay olacağı belirtilmiştir (24).

Ancak, ortak yatırımların sermaye büyüklüğüne bakıldığında, beklenen düzeylere ulaşılamadığı gör÷lmektedir. Nitekim şu ana kadar tescil edilmiş ortak yatırımların hiçbirinin sermayesi 50 milyon rublenin üzerinde değildir. Hatta, yarısına yakını 5 milyon rublenin altında, 10'u ise 10 milyon rublenin biraz üzerindedir (25).

Ortak yatırımların kompozisyonunda gözlenen bir diğer özellik de,

yabancı yatırımcıların daha çok küçük ölçekli faaliyetleri tercih etmesidir. Bu faaliyetlerin başında da hizmetler sektörü gelmektedir. Büyük ölçekli yatırım faaliyetleri ise halen planlama aşamasında bulunmaktadır. Daha çok kimya, petro-kimya, enerji ve metalurji gibi alanları tercih eden büyük yatırımcılar Sovyet yönetiminden yatırımlarla ilgili olarak daha fazla esneklik talep ettiklerinden, faaliyetlerini ağırdan almakta ve «bekle gör» politikası izlemeyi yeğlemektedirler.

V - SONUÇ

Sovyetler Birliğı, dışa açılmayı ve yabancı sermayeyi ÷lkeye çekmeyi sağlamak üzere dış ticaret sisteminde köklü düzenlemeler gerçekleştirmesine ve buna bağılı olarak Batılı yatırımcıların giderek ilgi odağı olmasına karşın, hâlâ hedeflenen sonuçlara ulaşamamıştır. Gorbaçov yönetiminin ortak yatırımlar konusunda daha fazla esneklik sağlamak üzere giriştiğı revizyon çabaları bile, Batılı yatırımcıların ilgisini yeterince arttıramamaktadır. Batılı yatırımcılar Sovyet pazarını cazip kabul etmekle beraber, Sovyet yönetiminin bu konuda ne mevzuat ne de uygulama yönünden hazır olmadığı düşüncesiyle yatırım yapmaktan şimdilik kaçınmaktadırlar.

Gerçekten de, ortak yatırım mevzuatında hâlâ açıklık taşımayan hususlar bulunmaktadır. Kâr transferi, fiyatlama, ortak hesap denetimi, işgücü ve vergilemeyle ilgili yasal boşluklar ve iflas gibi konular potansiyel sorunları oluşturmaktadır. Özellikle Batılı yatırımcıların üzerinde hassasiyetle durdukları kâr transferi, büyük bir sorun sayılmaktadır. Sovyet yetkilileri, bu konuda Batılı ortakları tat-

min etmede yetersiz kaldıklarını kabul etmektedirler. Nitekim Sovyet yetkilileri, Helsinki'de geçtiğimiz aylarda düzenlenen uluslararası bir sempozyumda, Batılı ortakların kazandıkları rubleyi ne yapacakları konusundaki soruyu cevapsız bırakmışlardır.

Öte yandan, ülkede geçmişten miras kalan bir deneyim birikiminin olmayışı da yatırım mekanizmasının işleyişini ağırlaştırmaktadır. Ülkede herşey «yaparak öğrenme» ilkesine caydığından ve dolayısıyla hata ve eksiklerin uygulama sırasında düzeltilmesi esas alındığından, uygulamada sürekli sapmalarla karşılaşılmakta, sonuçta da yatırım prosesinde gecikmeler kaçınılmaz olmaktadır.

Halen mevcut bu olumsuz gelişmeler nedeniyle, Batılı yatırımcılar yatırım yapmayı erken bulmakta ve bekle gör politikası izlemeyi ehvenişer görmektedirler. Bu nedenle, Sovyetler Birliği'nde uygun yatırım koşulları ve ortamı yaratılmadan beklenen sonuçların alınmasının kolay kolay mümkün olmayacağı kabul edilmektedir. Hatta bu olumsuz gelişmelerin devamı halinde, ortak yatırım girişiminin fiyaskoya dönüşmesi ihtimalinden bile söz edilmektedir. Nitekim bir Batılı uzman, bugün Batılı yatırımcıların bir rüyası olan Sovyetler Birliği'nin bir kâbusa dönüşmesinin güçlü bir olasılık olduğunu belirtmektedir⁽²⁶⁾.

DİPNOTLAR

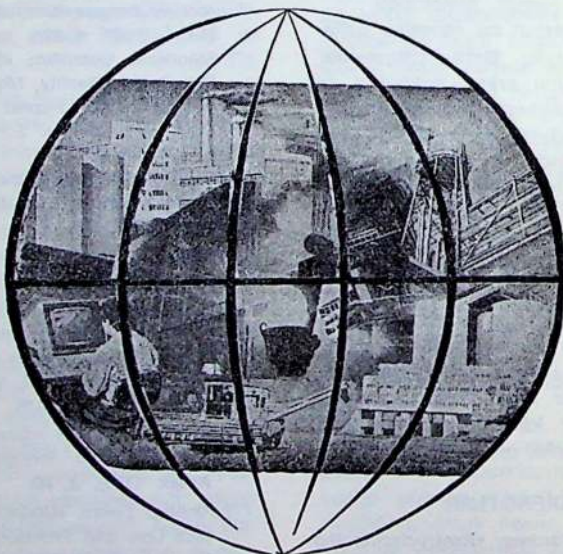
- (1) Stephan Gardner; «Restructuring the Soviet Foreign Trade System», The Columbia Journal Of World Business, Vol. XXIII, Number 2, (Yaz 1988), s. 7.
- (2) John P. Hardt ve Jean F. Boone; «The Soviet Union's Trade Policy», Current History, Vol. 87, No. 531, (Ekim 1988), 330.

- (3) Stephan Gardner; a.g.m., s. 8.
- (4) The Economist; A Survey Of The Soviet Economy, Gorbachev's Gamble, (9 Nisan 1988), s. 13.
- (5) The Economist; «Weaning Russia off the West», (30 Temmuz 1988), s. 70.
- (6) Financial Times; «East Falters in European Trade», (11 Nisan 1989), s. 6.
- (7) Stephan Gardner; a.g.m., s. 7.
- (8) Ivan D. Ivanov; «Restructuring the Mechanism of Foreign Economic Relations in the USSR», Soviet Economy, (Temmuz-Eylül 1987), s. 214-215.
- (9) Marshall I. Goldman; Gorbachev's Challenge, W. W. Norton and Co., 1987, s. 103.
- (10) Suat Oktar; «Sovyet Ekonomisi Yabancı Sermayeye Açılıyor», İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt XXXIV, Sayı 7, (Ekim 1987), s. 235.
- (11) Stanislaw Gomulka; «Soviet Growth Slowdown: Duality, Maturity and Innovation», AEA Papers and Proceedings, Vol. 76, No. 2, (Mayıs 1986), s. 174.
- (12) Jerry F. Hough; Opening Up the Soviet Economy, The Brookings Ins., 1988, s. 67.
- (13) International Herald Tribune; Advertising Section, «USSR Perestroika in Foreign Trade», (7 Kasım 1988), s. 13.
- (14) Kelly Ross; «Foreign Investment: New Soviet Joint Venture», Harvard University Law Journal, Vol. 28, No. 2, (Bahar 1987), s. 476.
- (15) Financial Times; «Soviets plan big rise in direct foreign trading», (5 Aralık 1988), s. 20.
- (16) Richard Dean; «Updating Joint Venture Law and Practice», The Columbia Journal Of World Business», Vol. XXIII, No. 2, (Yaz 1988), s. 55.
- (17) Peter B. Maggs; «The Role Of Soviet Banking And Finance Law In Joint Enterprises», The Columbia Journal Of World Business, Vol. XXIII, No. 2, (Yaz 1988), s. 20.

- (18) Peter B. Maggs; a.g.m., s. 15-6.
- (19) Mikhail Braglnsky; Joint Ventures : Benefit For All, Novosti Prass Agency Publishing House, Moscow, 1988, s. 10.
- (20) Mikhail Braglnsky; a.g.e., s. 11.
- (21) Yuri V. Dubinin; «Moving Ahead With Perestroika», The Wall Street Journal, Special Advertising Section, USSR : Facets Of Perestroika, (1 Aralık 1988), s. 5.
- (22) Volker Undorf; «A German Banker Looks At Joint Ventures», The Wall Street Journal, Special Advertising

- Section, USSR : Facets Of Perestroika, (1 Aralık 1988), s. 6.
- (23) The Economist; «The rush to Russia», (22 Nisan 1989), s. 76.
- (24) Financial Times; «Soviet joint ventures will be a long haul», (2 Eylül 1988), s. 4.
- (25) John Skinner; «Joint Ventures in the Soviet Union», Euro Business, Vol. 1, No. 2 (Kasım 1988), s. 30.
- (26) Peter Orenski; «Tips On Tackling The Soviet Market», The Wall Street Journal, Special Advertising Section, USSR : Facets Of Perestroika, (1 Aralık 1988), s. 6.

Ciddi ve istikrarlı yönlendirme, tasarrufun güvencesidir.

Türkbank, tasarrufun güvencesine
ve yönlendirilmesine
gösterdiği
özene ve ciddiyetle, ülke ekonomisine
büyük katkılar sağlamaktadır.
Mutluymuz, gururluyuz.

Daima güvenle,
daha mutlu geleceğe.

TURK TİCARET BANKASI
TÜRKBANK

Sermaye Piyasası

Yrd. Doç. Dr.
MEHMET BOLAK

BORSA'daki tırmanış geçtiğimiz Haziran ayında da tüm hızıyla devam etmiş, indeks değerleri, İMKB'nin faaliyete geçtiği 1986 yılı Ocak ayından beri, 1987 yılının Temmuz - Eylül ayları arası dışında gözlenmemiş değerlere ulaşmıştır. Buna bağlı olarak, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi de «27 Haziran 1989, Salı» günkü kapanış fiyatları itibariyle, Mayıs ayına nazaran % 30.75'lik bir artış göstererek, 1334.72 puandan 1745.24 puana yükselmiştir.

Borsa'da yıl başından beri devam eden sürekli tırmanış, yükselmenin geçici olacağı ve 1987 yılındakine benzer bir çöküşün yaşanacağı şeklindeki kötümser beklentilerin de kırılmasını sağlamış, fiyat artışlarının istikrarlı olduğu ve düşük değerlenmiş hisse senetlerinin gerçek değerlerini bulmaya başladığı inancı yaygınlaşmıştır. Bu nedenle de zaman zaman yaşanan küçük çaplı fiyat düşüşleri, büyük paniğe ve toplu satımlara yol açmamış, fiyatlar düşerken bile alım - satımlar canlı kalmış, sonuç olarak birkaç günlük düşüşlerin ardından borsanın yeniden yükselebildiği gözlenmiştir.

İMKB birinci pazarında işlem gören 50 hissenin 34'ünün fiyatı ay içinde yükselirken, 14'ünün fiyatı düşmüş, Sifaş ve Çimento hissesinin fiyatı ise sabit kalmıştır. Fiyatı düşen hisselerin 5'inde, fiyat düşüşü sermaye artırımından kaynaklanmış, gerçekte bu hisseler ay içinde sahiplerine pozitif verim sağlamışlardır. Sonuç olarak, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi İndeksi kapsamındaki hisselerden yalnızca üçünde negatif verim gözlenmiştir. Bu hisseler, İzmir Demir Çelik (% 7.61), Good-Year (% 1.24) ve Gübre Fabrikaları (% 1.18)'dir. Öte yandan ay içinde fiyatı en çok düşen hisse Köytaş (% 23.07) olmuştur. Teletaş % 11.90 ile onu izlemektedir. Ay içinde sermaye artırımına başlamış olmakla birlikte fiyatı yükselmeye devam eden Nasaş, sağladığı % 77.94 getiriyle ayın en çok prim yapan hissesi olmuştur. Onun yanında Kartonsan (% 72.37), Erdemir (% 71.60), Koruma Tarım (% 65.28), Siemens (% 46.30), Polylen (% 41.67), Sarkuysan (% 39.74), Bağfaş (% 38.38), Rabak (% 36.76), Makina Takım (% 36.00), Otosan (% 35.38) ve T. Şişe Cam (% 34.44) ayın en çok prim yapan diğer hisseleri olmuştur.

Haziran ayı içinde şirketlerin sermaye artırımları da devam etmiştir. Arçelik % 33.33 bedelli ve % 33.33 bedelsiz artırımla sermayesini 24 milyar TL'den 40 milyar TL'ye; Çimsa % 50 bedelli, % 50 bedelsiz artırımla 10.8 milyar TL'den 21.6 milyar TL'ye; Koç Holding % 22.86 bedelli, % 20 bedelsiz artırımla 35 milyar TL'den 50 milyar TL'ye ve Nasaş % 60 bedelli, % 60 bedelsiz artırımla 14 milyar TL'den 30.8 milyar TL'ye yükseltmişlerdir. Sermaye artırımını geçen ay yapmış olan Koruma Tarım, kayıtlı sermayesini 6 milyar TL'den 20 milyar TL'ye yükseltmek için Sermaye Piyasası Kurulu'na başvurmuş, daha önce rüçhan hakkı kullanımıyla bedelli sermaye artırımlarını gerçekleştirmiş ve hisseleri bedelsizi üzerinde olarak işlem görmekte olan Akçimento ve Kordsa, sırasıyla % 60 ve % 40 oranındaki bedelsiz hisse dağıtımlarını yine Haziran ayı içinde gerçekleştirmişlerdir. Şirketlerde sermaye artırımları önümüzdeki aylarda da devam edecektir.

Borsa'da fiyatların yükselmesiyle birlikte, işlem hacimlerinin de rekor düzeylere ulaştığı gözlenmektedir. Önceki yıllara ait günlük işlem hacmi rekoru 2 milyar 977 milyon TL ile 20 Ağustos 1987 tarihine aiten, bu yıl önce 3 milyar TL, daha sonra 4 milyar TL barajları aşılmış ve «20 Haziran 1989, Salı» günü işlem hacmi 5 milyar 105 milyon TL ile yeni bir rekora ulaşmıştır. İMKB birinci pazarda son aylardaki haftalık işlem hacimleri «Tablo I»de verilmiştir.

TABLO I
Haftalık İşlem Hacimleri (Milyon TL)

3 Nisan - 7 Nisan	2.264,3	15 Mayıs - 18 Mayıs	10.528,1
10 Nisan - 14 Nisan	3.031,2	22 Mayıs - 26 Mayıs	8.507,4
17 Nisan - 21 Nisan	4.395,5	29 Mayıs - 2 Haziran	6.794,0
24 Nisan - 28 Nisan	6.070,3	5 Haziran - 9 Haziran	3.669,9
1 Mayıs - 5 Mayıs	6.691,7	12 Haziran - 16 Haziran	15.890,6
8 Mayıs - 12 Mayıs	6.813,8	17 Haziran - 23 Haziran	19.678,8

Tablodan görülebileceği gibi, işlem hacimlerinde gözle görülür bir yükselme meydana gelmiştir. Ancak işlem hacminin bu denli yükselmesinde özellikle birkaç hisse senedinin büyük payı olmaktadır. Örneğin son hafta içinde, Erdemir hisselerinin işlem hacmi 9.046 milyon TL, Çukurova hisselerinin işlem hacmi 2.361 milyon TL, Bağfaş hisselerinin işlem hacmi ise 1.662 milyon TL olmuş; bu üç hisse, toplam işlem hacminin % 66.41'ini oluşturmuştur.

Erdemir hisseleri, iki üç aydan beri Borsa'nın sürükleyici hisseleri olmuş, sermayesinin yüksekliği yanında fiyatının da aşırı yükselmiş olması, indeks üzerinde bu hissenin etkileyciliğini son derece artırmış, Borsa'nın yükselmesi veya düşmesi Erdemir'in yükselmesine veya düşmesine bağımlı hale gelmiştir. Yine işlem hacminin yükselmesinde başrolü Erdemir hisseleri oynamaktadır. Erdemir'in özelleştirileceği hakkındaki söylentiler, fiyatının daha da yüksek olması gerektiği şeklindeki beyanatlar, ne zaman ve hangi oranda sermaye artırımına gideceği, ne kadar bedelli, ne kadar bedelsiz sermaye artıracacağı hakkındaki bilinmezlikler ve bu konuda çıkartılan rivayetler, bu hissenin fiyatının spekülatif dalgalanmalar göstermesine yol açmaktadır. Sermaye artırım tarihinin ve oranları-

nın bir an önce açıklanmasında yarar olacağı kuşkusuzdur. Öte yandan, bedelli artırım oranının yüksek olması halinde, ellerinde büyük miktarda Erdemir hissesi bulunan yatırımcıların bu hisseleri elden çıkartma yoluna gitmeleri ve hisse fiyatlarının düşmesi de düşünülmeli gereken ihtimaller arasındadır.

Geçen ay çıkarılan, 100 milyar TL nominal değerli gelir ortaklığı senetlerinden sonra Haziran ayı içinde de 50 milyar TL nominal değerli gelir ortaklığı senetleri piyasaya çıkarılmış ve «13 Haziran 1989, Salı» günü İktisat Bankası şubelerinde satışa sunulmuştur. Yeni senetleri alanlara; Keban, Karakaya, Altınkaya, Oymapınar ve Köklüce barajları ile Boğaziçi ve Fatih köprülerinin yıllık gelirinin % 2.3'ünün dağıtılacağı açıklanmıştır. Bu senetler de öncekiler gibi büyük ilgi görmüş ve kısa zamanda tükenmişlerdir.

Söz konusu senetlere en büyük ilginin bankaların yatırım fonları tarafından gösterildiğini düşünmek yanlış olmayacaktır. Zira ay içinde TBMM'de kabul edilen bir yasa değişikliğiyle, menkul kıymet yatırım fonları vergi kapsamına alınmış, bu fonların varlıklarının büyük bölümünü oluşturan ve daha önce fon kapsamı içinde vergiden muaf tutulan özel sektör tahvillerine normalde olduğu gibi % 10 stopaj kesintisi getirilmiştir. Bu durum, yatırım fonlarının cazibesini azaltıcı etki yapmış, yatırımcıların Borsa'ya yönelmelerinin ve Borsa'daki canlanmanın nedenlerinden birini oluşturmuştur. Yatırım fonlarının katılım belgelerinin değerleri de bu olaya bağlı olarak düşüşler kaydetmiştir. Bundan sonra yatırım fonlarının özel sektör tahvil ve finansman bonolarına olan ilgilerinin azalacağı ve kamu kâğıtlarına daha büyük ağırlık verecekleri beklenmektedir. Sermaye piya-

Bankacıların ve
İş Çevrelerinin Beklediği Kitap :

VECDİ ÜNAY

**BANKALARCA
DIŞ TİCARETİN
FINANSE EDİLMESİ
USULLERİ**

YENİ ÇIKTI

ES Yayınları - Telefon : 526 34 11

sasındaki fonların zaten büyük bir kesimini kendine çekmekte olan kamunun, bu açıdan yeni bir avantaj daha elde ettiğini söylemek mümkündür.

Yine elde edilen bilgilere göre, önümüzdeki aylarda özel bir kararname ile anonim şirket veya anonim ortaklık statüsünde olmayan bazı kamu kuruluşlarına da finansman bonusu ihraç izni verilmesi düşünülmekte ve bunun ardından da ilk ihraç talebinin Toprak Mahsulleri Ofisi'nden gelmesi beklenmektedir. Tüm bu gelişmeler, son zamanlarda büyük boyutlara ulaşmış olan özel sektör finansman bonusu piyasasını daraltacak gelişmelerdir.

Bu olumsuz gelişmelere rağmen şirketlerin finansman bonusu ihraçları devam etmektedir. Ay içinde, Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nın 34 milyar liralık, 360 gün vadeli ve % 67 brüt faizli, Enka Holding Yatırım'ın 7.6 milyar liralık, 180 gün vadeli ve % 63 faizli, Arçelik'in 10 milyar liralık, 360 gün vadeli ve % 65 faizli, Doğu İnşaat'ın 5 milyar liralık, 360 gün vadeli ve % 72 faizli finansman bonoları satışa çıkarılmıştır. Ay içinde yapılan Hazine bonusu ihalelerinde ise, 3 ay vadeli Hazine bonoları % 53.40, 6 ay vadeli % 54.40, 9 ay vadeli % 58.12 ve 12 ay vadeli % 59.04 faiz oranıyla alıcı bulmuşlardır. Vergiden muaf oldukları gözönüne alındığında bu faizlerin özel sektör finansman bonolarınıninkinden daha yüksek olduğu gözlenmektedir.

Sermaye piyasası ile ilgili son bir gelişme, Sermaye Piyasası Kurulu'nun Resmî Gazete'de yayınlanan tebliği ile, hisse senetlerine ilişkin yeni düzenlemeler getirilmesi olmuştur. SPK Başkanı Prof. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş tarafından televizyonda yapılan açıklamaya göre; tasarruf sahipleri hisse senetlerini elden çıkarmadan kâr payı alma, yeni pay ve bedelsiz pay alma haklarını devredebilecekler; bu hakların kullanımı sırasında hisse senetlerinin ibrazı gerekmeyecektir. Öte yandan aynı tebliğ ile, hisse senetlerinin kâğıt ve baskı niteliklerine, boyut ve içeriklerinin uluslararası normlara uygunluğuna ilişkin olarak da düzenlemeler getirilmiştir.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

AYLAR	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Ocak	87.04	94.18	135.51	243.11	202.78	297.38	493.05	1711.69	714.75
Şubat	90.24	94.60	157.44	246.73	207.73	325.71	658.37	1465.45	822.11
Mart	91.76	97.99	165.21	249.65	214.77	316.36	619.21	1351.48	923.62
Nisan	90.37	101.49	152.04	235.43	207.07	305.68	613.09	917.93	1009.89
Mayıs	91.66	102.60	156.08	227.24	209.20	304.85	833.54	1005.71	1334.72
Haziran	91.83	106.38	176.25	220.66	210.89	306.66	1050.91	924.97	1745.24
Temmuz	97.63	106.22	176.40	207.07	213.75	323.22	1709.16	927.28	
Ağustos	98.53	113.08	186.42	204.24	218.60	369.80	2290.94	816.29	
Eylül	97.89	112.47	199.71	198.36	226.70	394.62	2015.20	881.71	
Ekim	97.35	115.27	212.63	200.20	238.27	384.48	1548.75	734.01	
Kasım	100.27	132.45	217.12	200.44	258.90	406.68	1374.18	777.53	
Aralık	94.18	133.33	242.03	202.10	261.35	438.99	1202.28	722.21	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Taksim Yılı Kârı			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1986 (Milyon TL)	1987 (Milyon TL)	1988 (Milyon TL)	1986 (Net)	1987 (Net)	1988 (Net)	Haziran 1968	Nisan 1989	Mayıs 1989	Haziran 1989
1	AKÇİMENTO	—	15 750	3 784	6 953	5 192	235	168	36	23 000	2 850	3 925	2 950
2	ANADOLU CAM	20 000	13 000	2 549	5 203	8 791	30	50	60	2 275	2 450	3 000	3 500
3	ARÇELİK	100 000	24 000	16 131	39 087	51 661	63	80	92	6 000	4 750	6 950	5 000
4	AYMAR	10 000	3 000	518	1 195	3 053	12	30	74	3 500	3 275	3 300	3 500
5	BAGFAŞ	—	40 000	7 005	9 313	27 734	55	85	40	2 325	2 000	2 475	3 425
6	BOLU CİMENTO	—	1 500	4 553	5 607	7 142	119,76	181,38	213,45	14 800	14 000	16 100	17 300
7	ÇELİK HALAT	27 000	10 800	3 729	7 558	10 574	60	100	100	4 100	5 950	4 050	4 150
8	ÇİMSA	—	10 800	7 791	13 667	18 178	175	203,87	82,60	14 800	5 750	7 700	4 200
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	90 000	30 000	32 189	61 939	111 186	100	200	250	16 200	11 500	14 800	17 200
10	DÖKTAŞ	12 000	7 000	2 224	8 317	5 075	50	100	58,50	5 000	3 550	4 100	4 950
11	ECZACIBAŞI YATIRIM	3 000	2 400	421	771	1 713	30	40	45	1 100	1 750	2 300	2 950
12	EGE BİRACILIK	4 200	4 200	1 560	3 315	18 926	20	35	130	3 000	7 950	11 300	12 600
13	EGE GÜBRE	12 000	12 000	2 603	7 200	1 512	60	50	18	5 200	960	1 025	1 475
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	40 000	38 400	41 097	119 616	435 558	23	55	175	4 175	10 100	16 800	29 000
15	GOOD YEAR	—	11 724	3 108	9 058	15 536	200	100	60	23 000	5 950	8 050	7 950
16	GÜBRE FABRİKALARI	30 000	30 000	1 048	Zarar	Zarar	43,35	—	—	990	1 000	850	840
17	GÜNEY BİRACILIK	4 200	4 200	1 041	3 395	6 730	11	35	60	2 400	3 800	5 650	6 350
18	HEKTAŞ	10 000	2 700	1 014	2 173	5 041	38,16	35	75	2 175	2 650	3 700	4 200
19	İZMİR DEMİR ÇELİK	150 000	50 000	1 774	5 721	Zarar	15,98	26,66	—	1 100	720	920	850
20	İZOCAM	10 000	9 000	367	2 250	6 569	16,80	35	120	5 250	9 650	3 500	4 200
21	KARTONSAN	27 000	27 000	1 054	4 478	8 580	17,91	35	20	1 550	1 600	1 900	3 275
22	KAV	—	3 000	4 221	3 694	7 967	300	130	75	20 000	9 500	10 200	11 800
23	KOC HOLDİNG	100 000	35 000	10 696	15 504	41 329	45,60	32,50	60	3 200	3 800	4 975	4 050
24	KOÇ YATIRIM	20 000	16 000	2 622	2 826	7 385	39	35	50	2 150	1 725	1 800	2 075
25	KORDSA	—	22 500	11 116	24 507	44 293	110	96	96	8 550	4 200	5 500	4 750
26	KORUMA TARIM	6 000	7 425	2 169	5 239	14 105	30	66	111	3 500	4 100	3 300	5 950
27	BRISA (LASSA)	150 000	67 500	11 236	23 102	49 639	32	63	103,20	13 200	2 925	3 125	4 000
28	MAKİNA TAKİM	3 000	1 500	101	Zarar	493	—	—	5	1 250	1 050	1 250	1 700
29	METAŞ	75 000	15 000	352	4 194	Zarar	—	15	—	1 050	680	940	1 150
30	NASAŞ	14 000	70 000	1 218	2 853	205	15	30	—	2 875	1 020	1 100	1 375
31	OLMUKSA	—	11 000	2 625	6 884	9 722	22	45	35	7 200	2 750	3 400	3 800
32	OTOSAN	40 000	27 331	Zarar	24 346	55 685	—	26,60	70	2 600	2 975	3 250	4 400
33	POLYLEN	—	4 500	330	2 549	3 825	25	20	30	2 525	1 650	1 800	2 550
34	RABAK	25 000	15 000	1 802	6 535	7 547	43	40	40	1 450	1 375	1 700	2 325
35	SARKUYSAN	30 000	7 560	3 132	5 158	11 020	60	75	90	2 950	4 425	3 900	5 450
36	SİFAŞ	—	4 680	2 534	6 155	8 885	8	100	100	6 100	4 700	6 500	6 500
37	TÜRK DEMİR DÖKÜM	50 000	20 000	11 861	12 131	13 880	80	103	44	7 000	2 925	3 150	4 100
38	TÜRK SİEMENS	—	10 500	5 728	7 313	15 542	106	81	68,50	23 000	4 550	5 400	7 900
39	T. İŞ BANKASI «B»	—	30 000	35 207	62 246	121 414	34,60	38,38	46,08	1 525	1 450	1 650	2 100
40	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	200 000	69 310,5	3 507	4 584	12 084	10	10	20	1 300	1 625	2 250	3 025

dünün, bugünün, yarının
bankası

T.C. ZİRAAT
BANKASI

“Gücüne erişilmez,”

DIŞ BASINDAN

Derleyen :
Doç. Dr.
NİLSEN ALTINTAŞ

HİPERENFLASYON OLGUSU (*)

ARJANTİN hiperenflasyon Őokunun tam sınırında. Bu, gizli bir lütuf olabilir mi?

• Arjantin gibi, cökmiŐ döviz kuruna ve % 40'dan yüksek aylık enflasyon oranına sahip olmanın, bir ülke için iyi olabileceğini iddia etmek ilk bakıŐta anlamsız görünmektedir. Őüphesiz kaçınılması gereken bir akıbet olan, bu yıllık % 6000'e eŐdeđer enflasyon oranı, «hiperenflasyon»un en katı tanımını sağlamak için de yeterince yüksek bir değerdir. Bununla beraber Şu da bir gerçek ki, son zamanlarda Latin Amerika ekonomileri (rneğin Bolivya) oldukça ürkütücü görünen aşırı yüksek enflasyon karşısında inandırıcı bir baŐarı kaydettiler. Bolivya'nın 1985 yılı içerisinde ortalama yıllık enflasyon oranı % 12000'e, aylık oran ise daha yüksek değerlere ulaşmıştır.

• Diğer birçok Latin Amerika ekonomileri defalarca yüksek ama hiper olmayan enflasyonla baŐ etmeğe çalıŐtılar. Genellikle, baŐarı, ücret ve fiyatlar üzerine doğrudan bir kontrol uygulandığı sürece gerçekleŐti. Örneğin, Arjantin'in «austral planı», yıllık enflasyon oranının % 1000'den yüksek olduğu Haziran 1985.-de uygulanmaya başlandı. cret ve fiyatlar üzerindeki bu kontrol, bir sonraki yılın ortalarında % 100'n altında bir enflasyon oranına düşüş getirdi. Ancak, bu kontroller kaldırıldığında, enflasyon yine yükseklere fırladı.

• Bolivya'nın baŐarisını büyük ölçüde özellikle katı mali reform programı oluŐturdu. Hükümet harcamalarını kısıtı ve vergi gelirlerini ykseltilti. Vergi gelirlerindeki artış, kısmen enflasyonun hızlı dŐŐne bağlıdır. Fiyatların % 10000 oranında artması ile vergilerin toplanmasındaki gecikmeler 1984 yılında bunların gerçek değerini dŐrmŐtr. 1984 yılında GSYİH'nın % 30'u oranındaki bütçe

(*) The Economist 13 Mayıs 1989.

açığı, «Yeni Ekonomik Politika»nın uygulandığı 1985 yılında % 9.1'e ve 1986'da % 2.9'a düşmüştür. Bu açığın kapanmasıyla enflasyon makinasının yakıtı kesilmiş oldu.

- Arjantin'in, bütçe açığını kapatmak için uyguladığı çeşitli anti enflasyonist planların tümü başarısız oldu. Bununla beraber yakın zamanda yayınlanan bir makalenin yazarları, sadece mali politikanın bu problemin çözümü için yeterli olmadığı görüşünde birleşmektedirler (*).

- Meksika Hükümeti, 1982 yılından başlayarak, GSYİH'nın % 10'u oranında olan bütçe açığını 1983'de % 2'ye düşürmek için bir ayarlama programı uygulamaya başladı. Bu da ekonomiyi duraklama içine itti: Gerçek GSYİH 1983 yılında % 5 oranında düştü. Asıl amacı ülkenin dış açığını kapatmak olan program başarıya ulaştı. Bununla birlikte, 1981 yılında yıllık % 30 olan enflasyon 1983'de

(*) Miguel Kiguel and Nissan Liviatan; «Inflationary Rigidities and Orthodoze Stabilisation Policies», World Bank Economic Review, Vol. 2, No. 3.

% 90'nın üzerine yükseldi. IMF'nin 1983-1984 yıllarındaki destekleme programıyla, Brezilya da buna benzer bir tecrübe yaşadı. 1982 yılında GSYİH'nin % 8'i oranında olan bütçe açığı, 1984'de % 3'e düştü. Dış açık oranı da 1982 yılında GSYİH'nin % 9'u iken 1983'de % 4'e indi ve 1984 yılında bütçe fazlası oluştu. Fakat, 1982 yılında yıllık % 90 olan enflasyon oranı 1984'de % 200'ün üzerine çıktı.

- «Hiperenflasyonu» tedavi etmek, niçin standart Latin Amerika türü yüksek ama kararlı enflasyonu tedavi etmekten daha kolay olabilir? Kronik enflasyona sahip ülkeler, bununla yaşamayı öğrenirler. Sözleşmeler, fiyatların gelecek dönemler boyunca belirli oranda yükseleceği düşüncesiyle yapılır. Diyelim ki, yıllık enflasyon oranı % 20, bu durumda sözleşmelerin 1 yıllık yapılması uygun olabilir, ancak bu oran % 100 olduğunda, sözleşmelerin yılda birden fazla kez yenilenmesi gerekir. Şayet nisbi fiyatların kontrolsüz bir şekilde cizgiden çıkmaması isteniyor ise, enflasyon hızı ne kadar yüksekse sözleşme süreleri de o kadar kısa olmalıdır.

- Bu sözleşmeler, sistem içinde önemli bir gecikmeye sebep olurlar. Sözleşmeler gerçekte enflasyonu o zamanki değerinde dondurmaya çalıştığından enflasyon, mali politikanın sıkıştırılmasına hızla tepki gösteremez. Herhangi bir zamanda bazı sözleşmelerin süresi sona erecek ve böylelikle anti enflasyonist politikalar doğrudan çalışmaya başlayacaktır. Fakat sözleşme süresi ne kadar uzun olursa süred içindeki atalet de o kadar büyük olur. Buna karşın, hiperenflasyonist dönemlerde, yerli para bazında sözleşme hazırlama sistemleri tamamen yıkılır. Gerçekte sözleşme süreleri sifıra yaklaşır. Bu koşullar altında, kesin sınırlanmış politikaların ani ve büyük etkisi olur.

- Kanıt Bolivya : Eylül 1985'de anti enflasyonist plan uygulanmaya başlandı. Bir önceki ay fiyatlar yaklaşık % 60 oranında artmıştı, ancak bir hafta içinde istikrara ulaştırıldı. Bir sonraki ay içinde de gerçekten % 2 oranında düşürüldü. Ve bu arada altını çizmek gerekir ki, Bolivya doğrudan fiyat kontrolü uygulamadı.

- Hiperenflasyonu kronik enflasyondan daha kolay yenmek için bir faktör daha vardır. Hükümetler istikrar programları uygulamak istediklerinde, kamu harcamalarını kısma söz vermeleri hayati önem taşır. Aksi takdirde, kişiler kehanelerde bulunarak, enflasyon düşmeyecekmiş gibi davranırlar. Yüksek fakat durağan enflasyona, son derece zarar verici olmasına rağmen katlanılabılır. Özellikle uygulanan politikalar sıkıntı verecekler ise, enflasyonun düşürüleceğine dair vaatler bazı kuşkular uyandırır.

- Diğer taraftan, hiperenflasyona katlanılmaz. Sonunda, para hiçbir anlam taşımaz ve ticari işlemler dövizle veya takas usulü ile gerçekleştirilir. Ekonomi, yerli para sistemi dışında bir sistemi yeğlediği zaman, hükümetler yeniden başlama şansına sahip olur. Daha önceden oluşan sayısız sahte krizlerin aksine, gerçek kriz dönemlerinin içindeyken, hükümetler kendilerine inanılması açısından daha çok şanslıdırlar. Şayet yakın zamanda bir seçim ve hükümet değişimi söz konusu ise, hükümete inanma açısından bu durum en uygun ortamı sağlar.

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (TEMMUZ 1989)

Ülkeler	GSMH/GSYİH *	Toptan Fiyatlar *	Ucraatlar Kazançlar *	İçizlik Oranı (%) (Bn Son)	Dış Ticaret Dengesi ** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Cari İşler Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Faiz Oranları (%)			
							Para		Ticari Bankalar	
							Piyasası 3 Aylık	Kredi	3 Aylık Mevduat	
A.B.D.	3.0	6.2	3.9	5.6	- 114.4	- 125.2	8.97	11.00	9.06	
Avustralya	4.2	6.1	7.0	7.5	- 2.9	- 13.5	18.37	19.75	18.15	
B.Almanya	2.7	3.5	3.3	8.9	76.8	53.9	6.85	8.50	6.23	
Belçika	b.d.	0.4	0.6	10.8	- 0.2	3.8	8.60	10.75	8.20	
Fransa	3.8	7.3	3.4	10.1	- 5.4	- 4.2	8.88	9.60	9.00	
Hollanda	2.4	4.4	1.0	7.5	3.4	4.5	7.23	9.25	7.23	
İngiltere	1.9	4.9	9.3	8.4	- 40.8	- 28.2	14.44	15.00	14.50	
İspanya	b.d.	4.0	7.0	19.9	- 23.2	- 5.8	14.93	15.50	7.50	
İsveç	1.3	8.7	6.3	1.6	4.5	- 2.3	11.70	12.50	11.52	
İsviçre	2.9	5.3	3.4	0.8	- 5.9	6.4	7.31	8.50	6.75	
İtalya	3.9	7.0	5.6	15.6	- 11.3	- 5.2	12.88	14.00	b.d.	
Japonya	4.8	2.5	7.1	2.3	94.9	77.0	4.45	3.38	1.76	
Kanada	3.4	3.2	5.1	7.7	8.7	- 9.2	12.15	13.50	12.40	

Açıklamalar : (b.d.) Belli Değil ; (*) Yıllık Yüzde Değişim ;

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Kanada İthalat P.O.B., İhracat P.O.B. ; Diğerleri C.I.F / P.O.B.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

DR. YILDIRIM KILKIŞ

1 1989 Haziran ayı, herkesi rahatsız eden enflasyonun şiddetli sıçramasına sahne olmuştur. 1989 Mayıs ayında % 3,8 olan toptan eşya fiyatları artışı, Haziran ayında % 6,3'e yükselmiştir. Akaryakıt, şeker, KİT ürünleri gibi temel ve zorunlu mallara yapılan zamların yanı sıra, bir kısım kamu işçisi ücretlerinin % 140 oranında artırılmasının, bu sonucu vermesi beklenmekteydi.

Piyasalarda genel olarak pahalılık ve nakit sıkıntısından doğan durgunluk devam etmektedir. Türkiye Odalar Birliği Başkanı Sayın Ali Coşkun'un; «Konut kredileri, ürün bedellerinin ödenmesi ve işçi ücretlerinin artırılması nedenleriyle piyasalar canlanıyor.» şeklindeki ifadesinin, sadece moral vermeye yönelik olduğu kanısı yaygındır.

Bazı firmaların iflas istemeleri, birçok firmaların mali sıkıntılarının artması, piyasaların canlı olmadığını göstermektedir. Büyük sanayiciler, piyasalardaki belirsizlikten şikâyet etmektedirler. Senet protestoları, geçen yılın aynı dönemine göre % 67 fazlasıyla seyretmektedir. Motorlu araç üretimi, geçen yılın ilk 5 ayına nazaran % 29 gerilemiştir.

Son olarak Hükümet, 1989 Temmuz ayında, devlet memurlarına ve bunların emeklilerine % 180'lere varan ücret zammı yaptığını ilan etmiştir. Bu alışılmamış oranda zamla, Kurban Bayramı arifesinde piyasaların canlandırılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de iç piyasalarda bu yüzden bir hareket görülecektir. Buna karşılık enflasyon hızının azalması ümidi de tamamen yok olacaktır.

1989 Haziran ayında, ekonomik faaliyetleri ilgilendiren çeşitli mevzuat ve uygulamalar şöyle açıklanabilir.

İhracat ve İthalat ile İlgili Konular

• İhracat Rejiminde Değişiklik Bekleniyor:

İhracatla ilgili mercileri bir araya toplamak, ihracat işlemlerini kolaylaştırmak, ihracat yoluyla haksız kazanç sağlanmasına daha etkili tedbirler uygulamak amacıyla hazırlanan yeni İhracat Rejimi'nin yayınlanması beklenmektedir. Yılın yarısının geride kalmasına rağmen, ihracatın teşviki ile ilgili önemli hiçbir tedbir ve uygulamanın getirilmemesi, ihracatçı firmaların bir kısmı tarafından eleştirilmektedir. Hazırlanan İhracat Rejimi'ne ilişkin tasarıda, dış ticaret sermaye şirketlerine ağırlık verilmesine devam edileceği anlaşılmaktadır. Oysa diğer

ihracatçı firmaların da bazı teşviklerden yararlandırılmaları, duraklayan ihracatımızın hareketlenmesine katkıda bulunabilir.

- **Eximbank İhracat Kredisi :**

Eximbank tarafından ihracatçılara sağlanan sevk öncesi ihracat kredisi faizleri Haziran ayından itibaren birer puan düşürülmüştür. Bu kredinin limiti, firma başına 3,5 milyar TL'den 4 milyar TL'ye çıkarılmış bulunmaktadır. Bilindiği gibi, Eximbank'ın ihracat kredisi, ihracatçılara bankalar aracılığı ile sağlanmaktadır.

- **Pamuk İpliği İthal Ediliyor :**

Hükümetin pamuk ihracatıyla ilgili olarak aldığı kararlar sonucu, pamuk ipliği üreticileri için yeterli pamuk bulmakta sıkıntı çekilmiştir. Bu durum fiyatların yükselmesine neden olmuştur. 1989 yıl başından başlayarak meydana gelen bu durum dolayısıyla bazı tekstil ihracatçılarımızın ihracat bağlantılarını iptal etmek zorunda kaldıkları bilinmektedir. Bunun üzerine Hükümet, 10 Haziran 1989'dan itibaren pamuk ipliği ve pamuklu ürün ithalatını serbest bırakmış, ithalatta alınan fonları 130 dolar/ton'dan 200 - 300 - 800 dolar/ton'a çıkarmıştır. Teşvikli ihracat yapan tekstil üretici - ihracatçıları için gümrük muafiyeti getirilerek, pamuklu dokuma mamullerinin ihracatında meydana gelen fiyat yükselmesi sorununun çözülmesi amaçlanmıştır.

1989 yılının yarısını gelinmiş olmasına rağmen, en önemli ihracat malları grubunu oluşturan tekstil mamulleri ihracatının % 34 gerilediği, bu alanda hiçbir önemli teşvik uygulamasının gerçekleştirilmediği, döviz kurlarının zoraki olarak düşük tutulduğu ifade edilmektedir. Bu nedenlerle 1989 ihracatımızın hedeflenen düzeye ulaşması mümkün görülmemektedir.

- **İhracatçıların Irak'tan Alacakları :**

Irak'a kredili olarak ihracat edilen malların karşılığının bir kısmını alamayan bazı firmalar, bu nedenle mali sıkıntıya düşmüştür. Bunların bir yıldan beri beklenen alacaklarının ödenmesi konusunda Hükümet'in yaptığı girişimler sonucu, ödemelerin bir takvime bağlanarak yıl sonuna kadar yapılacağı anlaşılmaktadır. Irak'tan alınacak petrol miktarının artırılmasıyla karşılanacak olan bu alacakların toplamı, 750 milyon dolar civarındadır.

- **Bedelsiz İthalat Yeniden Düzenlendi :**

20 Haziran 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Bedelsiz İthalat esaslarına göre, 3 yaştan eski otomobillerin Türkiye'ye ithal yasaklanmıştır. Bulgaristan'dan ülkemize göçe zorlanan ve Türk vatandaşlığına geçenler için bedelsiz otomobil ithalinden yararlanma hakkı, bu yeni düzenleme ile mümkün kılınmıştır. Ayrıca yolcu beraberinde getirilecek eşyaların sınırları da genişletilmiştir.

Bankalarla İlgili Konular

- **Denizcilik Bankası'nda Canlanma :**

Denizcilik Bankası'nın, açılan kredilerin geri ödemelerindeki zorluklar nedeniyle fonksiyonlarını yapamadığı günleri geride bıraktığı görülmektedir. Gecikmiş

alacakların tahsili ile ilgili olarak Banka'nın yaptığı çalışmalar olumlu sonuç vermiş, alacakların ayda 5-6 milyar TL olarak tahsili imkân dahiline girmiştir. Bundan böyle Denizcilik Bankası'nın, başta deniz sektörüne olmak üzere, bankacılık faaliyetlerinde daha aktif olması beklenmektedir.

• **Bankalar Konut Kredisine İlgili Duyuyor :**

Bankaların yüksek kredi faizleri dolayısıyla ellerinde biriken fonları plase etmekte zorluk çektikleri bilinmektedir. Bu nedenle tüketici kredisi ve konut kredisi gibi konularla ilgilenme eğilimleri giderek artmaktadır. Pamukbank'ın da bu eğilim çerçevesinde, «konut destek kredisi» adı altında, ihtiyaç sahiplerine orta vaaeli konut kredisi vermeye başladığı öğrenilmiştir. Bu, özel bankaların konut kredisi vermelerine ilişkin ilk uygulamadır. Pamukbank, 25 milyon sınırı içinde kalmak koşuluyla 5 yıl vadeli konut kredisi vermeyi yürürlüğe koymuş bulunmaktadır.

Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu

13 Haziran 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 3568 sayılı «Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu» ile uzun yıllardan beri beklenen bir konu da gerçekleşmiş bulunmaktadır. Kanun'un amacı Resmi Gazete'de şöyle yer almaktadır: «İşletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin istifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek mesleki standartları gerçekleştirmek.»

Öte yandan Kanun, bu alanda faaliyette bulunanlar için, Odalar ve Odalar Birliği kurulmasıyla ilgili esasları da düzenlemektedir. Kanun, mesleğin konusunu açıklayarak, serbest muhasebecilik, serbest muhasebeci mali müşavirlik ve yeminli mali müşavirlik yapabilmek için sınav şartını getirmektedir. Ayrıca mesleğin sorumlulukları belirlenmektedir.

Deniz Ticaretinin Geliştirilmesi ile İlgili Düzenlemeler

Ülkemize döviz sağlayacak önemli faaliyet kollarından birisi olan deniz ticareti ile ilgili olarak 1989 Haziran ayında bazı yeni düzenlemeler getirilmiştir. Bunları kısaca şöyle belirtmek mümkündür :

• 21 Haziran 1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan Başbakanlık Yönetmeliği ile gemi ithali kolaylaştırılmış; gemi inşaa tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi imkânları sağlanmıştır. Yönetmeliğin müsaade ettiği 12 bin DW ton üzerindeki gemilerle, özel maksatlı ve özel yapılı 499 gros ton üzerindeki gemilerin, yüzer havuzların, gemi donatımına ilişkin makine, teçhizat ve demirbaşların gümrükten muaf olarak ithali için, Ulaştırma Bakanlığı Bölge Deniz Müdürlüklerine gerekli evrak ile müracaat yeterli sayılmıştır. Ayrıca, deniz yolu ile ithalatta alınan % 5 rıhtım resmi, % 4'e indirilmiştir.

• Öte yandan 20.6.1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3571 sayılı Kanun ile; kara, hava ve demiryolundan ithal edilecek mallar % 3 rıhtım resmine tabi tutulmuştur.

YENİ YAYINLAR

M. TARIK YAŞA

BANKALARCA DIŞ TİCARETİN FİNANSE EDİLMESİ USULLERİ

ÜNAY, Vecdi; ES Yayınları No. 6, Met/Er Matbaası, İstanbul 1989, xxiv + 384 sayfa (büyük boy), (KDV dahil) 11.000.- TL (*).

Sayın Vecdi Ünay'ın bu değerli yapıtı; başta bankalar ve bankacılar olmak üzere, ithalat ve ihracat işle-riyle uğraşan firmaları, sigorta şirketlerini, lisans ya da lisansüstü düzeyde bankacılık öğrenimi görmekte olan üniversite ve yüksekokul öğrencileri-

ni yakından ilgilendiren bir kaynak kitaptır. Kitapta ele alınan konular, dış ticaret bankacılığındaki son gelişmeler çerçevesinde, uygulamaya dönük olarak incelenmektedir.

Okurlarımıza kitaptan önce zararını kısaca tanıtmak istiyoruz. Böylece kitabın ne denli önemli bir yapıt olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Sayın Ünay, Türkiye'de bankacılık kesiminin yakından tanıdığı bir kişidir. Bankacılık alanındaki hizmetleri yaşamının 45 yılını doldurmaktadır. 1935 yılında Mülkiye Mektebi'ni (şimdiki A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni) bitirmiş ve T.C. Ziraat Bankası'nda göreve başlamıştır. Sırasıyla müfettişlik, müdürlük ve genel müdürlüğün çeşitli servislerinde müdürlük yapmıştır. 1960'da Genel Müdür Yardımcısı iken emekliye ayrılmıştır. İzleyen 4 yıl süresince Türkiye Bankalar Birliği Genel Sekreterliği görevini yürütmüştür. Aynı zamanda Milletlerarası Ticaret Odası Türkiye Milli Komitesi'nde yönetim kurulu üyesi olarak bulunmuştur. Daha sonra Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O.'nun Genel Müdürlüğü'ne atanmış ve bu görevde 1978 yılına kadar kalmıştır.

(*) Kitabı satın almak isteyenler, bedelini, yayınlayanın; T.C. Ziraat Bankası Beyoğlu Şubesi'ndeki 768, İş Bankası Türbe Şubesi'ndeki 15410, Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 2269-9, Akbank Türbe Şubesi'ndeki 443 no.lu hesaplarından birine, «kitap bedel olduğunu belirterek» havale etmeli; ad ve adreslerini şuraya bildirmelidirler: «Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş.; Binbirdirek Mahallesi, Suterazıslı Sokak No. 6/2; Sultanahmet - İstanbul. Tel.: 526 34 11»

Yazar, T.C. Ziraat Bankası Ticari Krediler ve Dış Muameleler Müdürü iken, gerek görevinde edindiği bilgi ve deneyimler gerek İngiltere'de Barclays Bank'de yapmış olduğu etütler ile Milletlerarası Ticaret Odası yayınlarından yararlanarak, 1959'da «Bankalarca İç ve Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri» adlı kitabını yayınlamıştır. Çok sayıda basıldığı halde mevcudu kısa sürede tüklenen bu yapıttan, Türk bankacılığı yıllar boyu başvuru kitabı ve eğitim aracı olarak yararlanmıştır. Yazar, 1985'te, son gelişmeleri göz önünde tutarak, «Bankalarca İç Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri» adlı kitabını ikinci kez yayınlamıştır. «ES Yayınları» arasında çıkan ve kısa sürede iki baskı yapan bu kitap, özellikle bankacılık çevrelerinde büyük ilgi uyandırmıştır.

Bu arada birçok kişi yazara sözlü ve yazılı başvuruda bulunarak, «Dış Ticaretin Finansmanı» konusunu da yeniden ele almasını istemişlerdir. Yazar bu isteklere karşı bir süre dilenmiş, sonunda kitabı yazmaya karar vermiştir. Bunun nedenini kitabın «Önsöz»ünde şöyle açıklamaktadır:

-
- ◆ İnsanlardan nefret etmek, bir kimsenin fareden kurtulmak için evini yakmasına benzer.

Harry Emerson Fordick

- ◆ Yükselmek için yalnız kendi gücünüzü kullanın, başkasının sizi yükseltmesine fırsat vermeyin; ya da başkalarının sırtına ve başına tırmanmayın.

Nietzsche

«... bu güne kadar geçen otuz yıl içinde dış ticaret bankacılığını ilgilendiren kuralların Milletlerarası Ticaret Odası tarafından birkaç defa revizyona tâbi tutulduğunu, kambiyo mevzuatımızın da tamamen değiştirildiğini, ithalat ve ihracatta forfaiting, leasing gibi yeni sayılabilecek finansman metodlarının ülkemizde de uygulama alanları bulmaya başladığını gözönünde tutarak dış ticaretin finansmanı konusunu, yabancı eserlerden de faydalanmak suretiyle yeniden kaleme almanın yararlı olacağını düşündüm.»

Şimdi de kitabın tanıtımına geçelim. Kitap, hiçbir zaman bankacılıktan kopmamış olan, uygulamayı, ilgili mevzuatı ve Milletlerarası Ticaret Odası ile Türkiye Bankalar Birliği'nin yayınlarını günü gününe izleyen yazarın, yaklaşık iki yıl süren titiz çalışmasının ürünüdür. Her yaşta ve yönetime kademesindeki okurun rahatça izleyebileceği şekilde açık, konuşulan Türkçe ile ve sade bir üslupla kaleme alınmıştır. Kitap dokuz bölümden oluşmaktadır. Kitabın sonunda «Alfabetik İndeks ve Sözlük» ile «Bibliyografya» yer almaktadır.

Kitabın «Dış Ticaret» Başlıklı birinci bölümünde; uluslararası ödeme vasıtaları ve ödeme usulleri ile uluslararası anlaşmalar ve kuruluşlar hakkında bilgi verildikten sonra, uluslararası satış şekillerini gösteren Milletlerarası Ticaret Odası (MTO) tarafından kabul edilmiş bulunan terimler (incoterms 1980) açıklanmış, çeşitli satış şekillerinde alıcı ve satıcının yükümlülükleri ile ibraz etmeleri gereken belgeler belirtilmiştir. «Dış Ticarete Ödemelere İlişkin Uluslararası Kurallar» başlıklı ikinci bölümde; vesikasız ödeme, vesaik mukabilli öde-

me, mal mukabili ödeme ve akreditife ödeme hakkında MTO'ca tespit edilmiş kurallar çerçevesinde genel bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, «**Dış Ticaretin Finanse Edilmesi Usulleri**» başlığı altında, çeşitli kredi işlemleri (akreditif, kabul kredisi, ithalat vesaiki ve ithal malları karşılığı avans, leasing, prefinansman, ihracat vesaiki karşılığı avans ve vesikalı iştirahat, ihracat emtiası karşılığı avans, forfaiting, ihracat kredileri, Türk Eximbank'ın kredi ve ihracat garantisi programları, factoring, döviz kredileri ve ithalatçılara ihracatçıların yararlandıkları teminat mektupları, garanti ve kefaletler) hakkında açıklamalarda bulunularak, bu işlemlerin türleri ve ne şekilde yürütüldükleri, ana hatlarıyla gösterilmiştir. «**Vesaik**» başlıklı dördüncü bölümde; dış ticaretle kullanılan ve vesikalı kredilerin dayanağını oluşturan sevk vesaiki (konşimento, taşıma senetleri vb.), sigorta vesaiki (avarya, sigorta policesi vb.), fatura, diğer vesikalar (menşe şahadetnamesi, çeki pusulası vb.) ve bunların incelenmesi sırasında gözönünde bulundurulacak noktalarda ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Kitabın ağırlıklı kısmını oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümlerdeki konulardan, MTO'ca birtakım kurallara bağlanmış olanları, bu kuralların son defa revize edilen şekilleri esas alınarak açıklanmış; sık sık değişikliklere uğramakta olan kambiyo mevzuatımızın yürürlükteki ilgili hükümlerine, ancak zorunlu hallerde değinilmiştir.

«**Police**» başlıklı beşinci bölümde; polise tanımlandıktan sonra ciro, kabul ve aval üzerinde durulmuştur. Altıncı bölüm: «**Bankalar Kanunu'nun, Dış Ticaretin Finansmanını İlgilendi-**

ren Hükümleri»ne ayrılmıştır. Yedinci bölümde «**Dış Kredi İşlemlerinde Risk**» başlığı altında; bankaların karşılaştıkları riskler ve yanı sıra ihracat kredi sigortası ile Türk Eximbank'ın sigorta programları incelenmektedir. Sekizinci bölümde «**Fonlarla, Komisyon, Masraf ve Vergilere İlişkin Mevzuat Hükümleri**» başlığı altında; ithalat ve ihracata aracılık eden bankalarca göz önünde bulundurulacak noktalar üzerinde durulmuştur.

«**Ekler**» başlıklı dokuzuncu bölümde «**Vesikalı Krediler İçin Yeknesak Teamüller ve Uygulamalar - 1983 (MTO Yayın No. 400) ile «Tahsiller İçin Yeknesak Kurallar - 1978 (MTO Yayın No. 322)»** yer almaktadır.

Dış ticaretle kullanılan ve bankaları yakından ilgilendiren Türkçe ve İngilizce terimlerin büyük bir kısmı kitabın ilgili bahislerinde açıklanmış olduğundan, «**Alfabetik İndeks ve Sözlük**» kısmında bu açıklamaların bulunduğu sayfaların numaralarının gösterilmesiyle yetinilmiştir. Kitapta açıklamaları yapılmamış olup kitabı okuyanların öğrenmek isteyebilecekleri terimler hakkında ise, kısa bilgiler verilmiştir.

Yukarıda kısaca tanıttığımız kitabın, Türk bankacılık kesiminde ve iş aleminde geniş bir çevreyi etkileyeceği, özellikle bankaların kambiyo servislerinde çalışanlarla bankacılık eğitimi görmekte olan ya da bankacılıkta gelişmek isteyen gençlere yararlı olacağı inancındayız. Bu inançla, kitabı okumalarını tüm okurlarımıza tavsiye ederiz. Her yaşta genç ve dinç kalılabileceğini kanıtlayan Sayın Vecdi Ünay'ı, hazırlanması sabır isteyen bu değerli yapıtı için kutlar, Türk bankacılık kesimine ışık tutacak yeni çalışmalarda bulunmasını dileriz.

Türk bankacılığında yeni bir boyut: Nixdorf teknolojisi.

Bütün dünyada ve Türkiye'de, hem teknoloji hem de iş dünyası için zaman boyutu giderek değer kazanıyor. Bilginin hızla işlenmesi, sonuçların hemen somutlaştırılması ve bunun mümkün olduğunca çok birime aynı zamanda yansıtılması...

Bu yüzden bankacılık çok yönlü bir alan: Ulusal ve uluslararası düzeyde uzmanlaşmayı gerektiriyor. Bir yandan günlük ve tekdüze, bir yandan da son derece karmaşık.

Bu zorlukların içinden çıkabilmek için, bütün dünyada birçok banka, Nixdorf'un Bütünsel Bankacılık Çözümü'ne başvuruyor. Özel olarak bankaların gereksinimlerini karşılamak için tasarlanmış bir donanım ve yazılım birleşimi; buna ek olarak hizmet ve eğitim... Nixdorf'u bütün dünyaya tanıtan ve tercih nedeni yapan özellikler gelişen Türk Bankacılığında da başarının yolunu çiziyor. Dostlarıyla ilişkileri her gün daha çok gelişen Türkiye'nin birçok önemli bankasında Nixdorf'un Bütünsel Çözümü'nden yararlanılıyor. Türkler ve Almanlar, aynı değeri, aynı zaman içinde aynı hızı ve çözümleri paylaşıyorlar.

Bankacılar, bütünsel haberleşme sistemlerinin bir parçası olarak işleyebilecek bilgisayar istiyor. Bilgisayara sahip olmak da yeterli değil. Bunun ötesinde o bilgisayar sisteminin arkasında deneyimi ve bilgisayla sürekli destek olacak bir kuruluş gerekiyor.

Nixdorf, donanım alanında modüler yapıya sahip. Teknolojinin gelişimine paralel olarak eski modül yenisiyle değiştirilebiliyor.

Aynı işlem, yazılımdaki gelişmeler için de geçerli.

Evet, Nixdorf bilgisayar hep genç kalır ve uzun bir süre donanım ve yazılım yatırımı korunmuş olur.

Avrupa bankalarının yarısından fazlası Nixdorf'la çalışıyor. Bütün dünyada 150.000'in üzerinde terminal, bankalarda hizmet vermeyi sürdürüyor.

Bütün bankacılar Nixdorf'u tanırlar.

Şimdi siz de tanıyörsünüz.

Türk-Alman dostluğu geleceğe bakıyor.

NIXDORF
COMPUTER

Türkiye'de ilk defa kredili kredi kartı: Yapı Kredi VISA.

Bütün batı ülkeleri gibi, Türkiye'de nihayet "kredi"si de olan, **gerçek** bir kredi kartı var: Yapı Kredi VISA.

Yapı Kredi VISA, sadece ödeme aracı değildir. Harcamalarınızı bir imzayla yaparsınız, isterseniz ödemenizin önemli bir bölümünü ileri tarihlere bırakabilir, Yapı Kredi'den **kredi** kullanırsınız.*

Hesabınızda yeterli para bulunmasa bile, nakit ihtiyacınızı Yapı Kredi VISA ile karşılarırsınız. Kredi limitiniz dahilinde, her an nakit para çekebilirsiniz.**

Yapı Kredi VISA ile, Yapı Kredi'deki vadesiz hesaplarınızı kullanabilir, TELEBANKA'lardan **günde 24 saat**, **yılda 365 gün** hizmet alırsınız.

Yapı Kredi VISA ile tüm bu ayrıcalıklara ve dünyanın en çok kabul gören kredi kartına sahip olursunuz.

Siz de Yapı Kredi'ye gelin. Türkiye'nin ilk gerçek kredi kartını, Yapı Kredi VISA'yı alın.

Bu avantajlardan ve Aktif Bankacılık Çağı'nın daha birçok kolaylığından, olandığından yararlanın.

Bugün "yeni bir hayat"a adım atın.

YAPI KREDİ
"hizmette sınır yoktur"

* Yurtiçi harcamalarınızda ekstreyi izleyen on gün içinde kredi kartı harcamalarınızın en az % 25'ini ödemek kaydıyla, borcunuzu ileri tarihlere erteleyebilirsiniz.

** 583 Yapı Kredi şubesi, 24 saat hizmet veren TELEBANKA'lar, dünyanın dört bir yanında VISA sistemine dahil 20.000 bankanın şubeleri ve VISA sistemine bağlı 30.000'i aşkın ATM'den (otomatik vezne) nakit çekebilirsiniz.